

**Milan Lučić, direktor Agencije
za privredne registre**

**SRPSKA PRIVREDA
U PLUSU OSAM
GODINA ZAREDOM**

**Milan Bukumirović, predsednik
Udruženja finansijskih direktora
Srbije**

**ULAGANJE U RAZVOJ
TALENATA I USVAJANJE
TEHNOLOGIJE
KAO GENERATOR
DUGOROČNOG RASTA**

ISSN 2787-3358

9 772787 335804 >

SEZONA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

**NEOPHODAN ALAT ZA
FINANSIJSKE DIREKTORE I
INVESTITORE, ALI I
„KRVNA SLIKA” PRIVREDE**

Allucent

Đorđa Stanojevića 14a
11070 Beograd, Novi Beograd
011 35 38 700
petar.turcinovic@allucent.com

CLINICAL RESEARCH
MEDICINE RESEARCH
MEDICAL DEVICES RESEARCH

SUPERBREAD

Vitas SUPERBREAD Vitas SUPERBREAD

DIGESTIV

Vitas DIGESTIV Vitas DIGESTIV Vitas

Novi **Vitas**
ukus promene!

DUGO PUTOVANJE U EVROPU

**Marko
Andrejić**

glavni i odgovorni
urednik

Glavna tema “Srpskog Davosa”, odnosno 31. Kopaonik biznis foruma, bila je neizvesna budućnost, a takav je bio i osnovni zaključak – da je godina pred nama i dalje neizvesna i da se Srbija, Evropa i čitav svet nalaze u stanju “polikrize”. Istaknuta je potreba da se nastavi sa reformama, ali i konstatovano da bi meseci pred nama mogli da budu nešto relaksiraniji i lakši kada je u pitanju životni standard, pre svega zbog niže inflacije i očekivanog pada kamata i kreditnih stopa. Ipak, nekoliko izjava ostalo je upamćeno, a među njima je najviše odjeknula ona Miroslava Miškovića, osnivača Delta Holdinga. On je na pitanje gde vidi svoju kompaniju za 20 godina odgovorio kratko i jasno – “u Evropskoj uniji, sa Srbijom ili bez nje”.

Mart je već tradicionalno mesec kada se predaju finansijski izveštaji za prethodnu godinu i kada finansijski direktori i knjigovođe imaju najviše posla sa pripremom dokumentacije. Godišnji rezultati poslovanja su važan alat za analizu poslovanja, a koriste ga preduzeća za “samoanalizu”, kao i potencijalni investitori i poslovni partneri, ali i država prilikom kreiranja ekonomskih politika. Kakva je “krvna slika” privrede u 2023. znaćemo na leto, kada budu obrađeni i objavljeni godišnji finansijski izveštaji.

A o tome šta muči privrednike i kako poboljšati poslovnu klimu u Srbiji bilo je reči na predavanju Sive knjige NALED-a, publikacije koja sadrži preporuke za uklanjanje administrativnih prepreka u poslovanju. Među deset prioriteta ove godine su smanjivanje fiskalnog opterećenja najnižih zarada, uvođenje objedinjene naplate poreza i doprinosa za preduzetnike, uređenje fleksibilnih i sezonskih oblika radnog angažovanja, ali i uvođenje depozitnog sistema za povrat ambalaže za pića. Inače, za reformatora godine proglašen je ministar informisanja i telekomunikacija Mihailo Jovanović, a posebno priznanje pripalo je našoj kolegici, novinarki Biznis.rs Milici Rilak, koja je nagrađena za kvalitetno i objektivno izveštavanje o privrednim reformama u Srbiji.

Tokom ovog meseca održavaju se sastanci najvećih centralnih banaka, američkih Federalnih rezervi i Evropske centralne banke. Posle odluke ECB da zadrži ključne kamate nepromenjene slično se očekuje i od guvernera Fed. Čini se da su bankari sve više saglasni da i sa spuštanjem kamatnih stopa treba biti oprezan, baš kao i prilikom monetarnog zaoštavanja, pa pažljivo odmeravaju svaki korak i najavljuju prvo “relaksiranje” kamata tek za kraj leta i jesen.

Direktor Agencije za privredne registre Milan Lučić podsetio je u intervjuu za naše martovsko izdanje da rezultati srpske privrede pokazuju da je osam godina zaredom poslovala profitabilno. Iz godine u godinu su rasli gotovo svi parametri, kao što su ukupni prihodi, neto dobit i broj zaposlenih. Milan Bukumirović, predsednik Udruženja finansijskih direktora Srbije, kaže da je dostupnost radne snage trenutno najveći izazov za kompanije na našem tržištu, dok kao drugi faktor rizika ističe inflaciju. Ipak, smata da polako ulazimo u period malo veće stabilnosti i predvidivosti poslovanja.

Sadržaj

14 TEMA BROJA

22 INTERVJU

6 VESTI

12 PORESKI KALENDAR

14 TEMA BROJA

Neophodan alat za finansijske direktore i investitore, ali i „krvna slika” privrede

22 INTERVJU

Milan Lučić, direktor Agencije za privredne registre

Srpska privreda u plusu osam godina zaredom

28 INTERVJU

Milan Bukumirović, predsednik Udruženja finansijskih direktora Srbije

Ulaganje u razvoj talenata i usvajanje tehnologije kao generator dugoročnog rasta

32 INTERVJU

Vjekoslav Janjić, direktor BAT fabrike u Vranju

U 2024. godini planiramo izvoz od 40 odsto naše proizvodnje

35 BERZA

NLB banka duplira dividendu – cena probila nove rekorde, vredi li rizika?

37 KRIPTOVALUTE

Tresla se gora, rodio se lav

39 E-COMMERCE

Sinergija telekomunikacija i e-commerce poslovanja

40 AGROBIZNIS

Moramo stalno ubeđivati svet da su srpsko voće i povrće najbolji

44 SVET

Krize su dugo bile odlučujući faktor u vazduhoplovnoj industriji

48 SVET

Rusija nije popustila pod sankcijama

52 SVET

Strane direktne investicije u Crnoj Gori
Srbija na čelu kolone

56 SVET

Crnogorske banke

Rekordna zaduženja, ali i depoziti

59 TEHNOLOGIJA

Veštačka inteligencija u službi zdravlja

64 URBANIZAM

Šta će nam doneti džentrifikacija Beograda?

66 ZANIMLJIVOSTI

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNOJ STRANICI:
FREEPIK

IMPRESUM

Izdavač: INFO BIZNIS.RS DOO

Adresa: Makenzijeve 53
11000, Beograd

E-mail: redakcija@biznis.rs

Web: www.biznis.rs

Telefon: 011 4049 200

Marketing: 069 8074 85

PIB: 111891277

MB: 21562335

Broj računa

165-0007011548541-71

Addiko banka

UREDNIŠTVO

Glavni i odgovorni urednik

Marko Andrejić

Izvršni direktor

Danijel Farkaš

Izvršni urednik i šef deska

Marko Miladinović

Zamenik šefa deska

Miljan Paunović

Urednik Sveta

Vladimir Jokanović

Novinari

Ljiljana Begović

Marija Jovanović

Milica Rilak

Milica Vojtek

Saradnici

Tanja Kovačević

Ivana Tomić

Kristina Jerkov

Jana Vojnović

Lektor

Mirjana Vasić Adžić

Dizajn i priprema za štampu

studio triD

Štampa

BiroGraf Comp d.o.o.

Atanasija Pulje 22

11080 Zemun

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Народна библиотека Србије,
Београд
330

BIZNIS.RS / glavni i odgovorni urednik
Marko Andrejić. - 2021, br. 1 (okt.)- . -
Beograd : Info
Biznis.rs, 2021- (Zemun : BiroGraf
Comp). - 29 cm
Mesečno.
ISSN 2787-3358 = Biznis.rs
COBISS.SR-ID 48289289

 Biznis.rs

POČELA TENDERSKA PROCEDURA ZA IZGRADNJU BRZE PRUGE BEOGRAD - NIŠ

Ministar Goran Vesić izjavio je da je objavljen prethodni poziv zainteresovanim stranama za vršenje nadzora nad gradnjom brze pruge Beograd - Niš.

Time je otpočela tenderska procedura za izbor nadzora za izgradnju te pruge, dužine 230 kilometara čija će izgradnja početi 2025. godine, rekao je ministar. Vesić je dodao da će se raditi tri deonice i da će u maju biti raspisana pretkvalifikacija za izvođače za drugu i treću deonicu, a za prvu deonicu najkasnije u novembru.

- Izgradnja pruge od Beograda do Niša trajaće tri i po godine, jer za razliku od brze pruge prema Subotici, gde smo potpuno zatvorili saobraćaj, ovde se saobraćaj neće zatvarati, već će se raditi u uslovima periodičnih obustava saobraćaja. Ne možemo da zatvorimo prugu prema Nišu, jer bi to zaustavilo kompletan železnički saobraćaj cele južne Evrope prema srednjoj Evropi – naveo je Vesić.

Kazao je da će pruga biti gotova do kraja 2028. godine i istakao da će se vozom od Beograda do Niša stizati za sto minuta.

- U međuvremenu, već radimo prugu Niš - Brestovac, 23 kilometara, i ostaje nam 135 kilometara do granice sa Severnom Makedonijom i 50 kilometara kroz tu državu kako bismo povezali Niš i Skoplje – rekao je Vesić.

Podsetio je da je urađeno 76 kilometara

brze pruge između Beograda i Novog Sada, a da su u toku radovi na izgradnji 108 kilometara brze pruge između Novog Sada i Subotice što će, dodao je, biti završeno do kraja jula, te da će od 15. septembra početi testiranje koje bi trebalo da traje do tri meseca.

- Očekujemo da između 1. i 15. decembra krene prvi voz između Beograda i Subotice, a putovanje između ta dva grada brzim vozom trajaće sat i 10 minuta – rekao je Vesić.

MK GROUP ULAŽE 900 MILIONA EVRA U GIGAVAT ZELENE ENERGIJE DO 2026. GODINE

MK grupa planira da u maju otvori vetropark Krivača, kako navode, prvi vetropark u istočnoj Srbiji, u koji su investirali 165 miliona evra. U sve projekte obnovljivih izvora energije do 2026. godine, kako najavljuju, investiraće ukupno 900 miliona evra za jedan gigavat zelene energije.

- MK grupa će intenzivno ulagati u projekte obnovljivih izvora, čime će pružiti značajan doprinos ostvarenju cilja vlade Srbije da učešće energije iz obnovljivih izvora (OIE) u ukupnom energetsom miksu poveća na najmanje 40 odsto do 2040. godine – rekao je generalni direktor Mihailo Janković.

On je na panelu Kopaonik biznis foruma „Put do energetske tranzicije“, rekao da je energetska stabilnost, pitanje naci-

onalne bezbednosti i strategije.

- MK grupa je izgradila do sada tri vetroparka u Vojvodini, a u maju ćemo otvoriti i Krivaču, prvi vetropark u Istočnoj Srbiji, u koji smo investirali 165 miliona evra – rekao je Janković, saopšteno je iz kompanije.

Dodao je i da kompanija radi na izgradnji agrosolarnog projekta u Kuli, a u sve projekte obnovljivih izvora energije do 2026. godine, kako je naglasio, biće investirano ukupno 900 miliona evra za jedan gigavat zelene energije.

Krivača je zajednički projekat kompanije MK grupa i slovenačkog fonda ALFI Green Energy Fund. Prostiraće se na 56 kvadratnih kilometara na teritoriji opštine Golubac. Sa kapacitetom od 105,6 megavati i 22 vetroturbine, godišnje će proizvoditi 310 gigavat-časnova zelene struje, što je ekvivalent snabdevanju oko 75.000 domaćinstava.

DRAKULIĆ: EXPO OGROMNA INVESTICIJA, LITIJUM VEĆ PREVAZIĐEN

Predsednik kluba Privrednik Zoran Drakulić, na Kopaonik biznis forumu istakao je da je EXPO 2027 „jedna kratka stvar, a ogromna investicija“, navodeći kao primer Kazahstan koji je imao „sličan EXPO, ali da je sad tamo ruševina, niko ne ulazi“. Osvrnuo se i na izgradnju nacionalnog stadiona, navodeći da ne vidi potrebu da u ovom trenutku trošimo pare na stadion, kad ima mnogo važnijih stvari.

- Kad ulazite u neku veliku investiciju, treba da se napravi studija... Mi prvo nemamo fudbal u Srbiji. Ja bih pre sredio postojeće stadione u Beogradu – ukazao je Drakulić za N1.

Na pitanje kako gleda na projekat kompanija litijuma u Srbiji, za koji se zalaže vlada Srbije iako ga je obustavila, on smatra da litijum nema budućnost.

- To je zločin svakog ko gura tu priču, a ogroman je lobi u Srbiji. Prvo, stiže nam nova generacija baterija – vi danas u Kini, koja je najveći svetski proizvođač električnih automobila, imate da se 80 odsto njih pravi od natrijum-jonskih baterija, i to je budućnost, a ne litijum. Mi moramo da nađemo tehnologiju da ne oštetimo našu zemlju, a onda da pričamo oko eventualnih ulaganja, a to je sigurno narednih deset godina, a pitanje da li će litijum tada biti akutan. Vidite

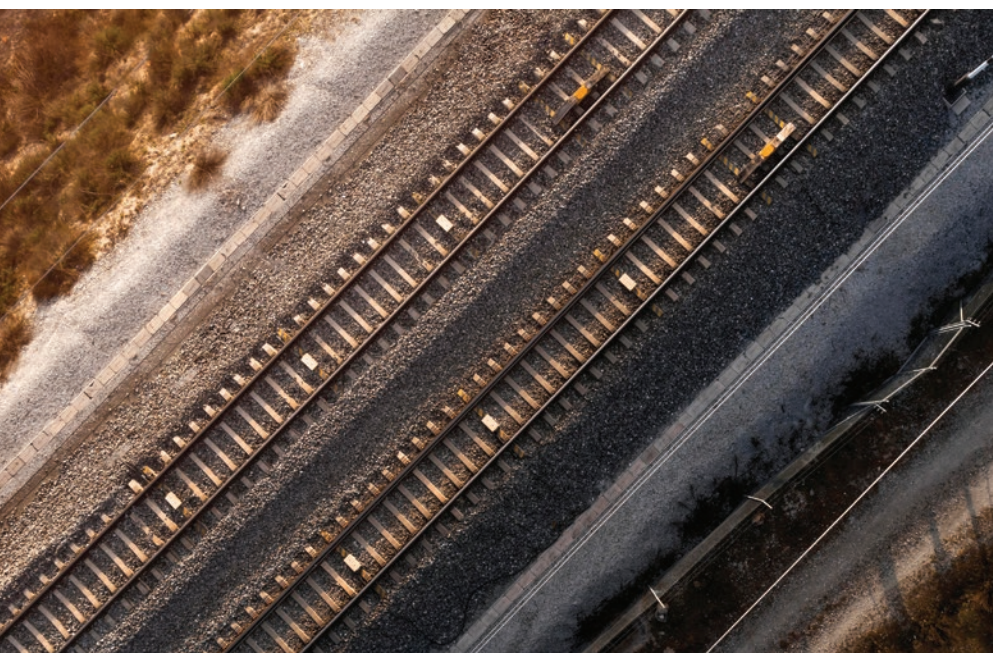

FOTO: FREEPK

FOTO: NALED

NOVINARKA BIZNIS.RS DOBITNICA NALED-OVOG PRIZNANJA ZA KVALITETNO IZVEŠTAVANJE O PRIVREDNIM REFORMAMA

Novinarka Biznis.rs Milica Rilak dobitnica je NALED-ovog priznanja za doprinos kvalitetnom i objektivnom izveštavanju o privrednim reformama u Srbiji. Nagrada joj je uručena na predstavljanju Sive knjige 16 u Palati Srbija 7. marta.

Milica Rilak se novinarstvom bavi od 2000. godine. Karijeru je započela na Prvom programu Radio Beograda i u mesečniku Biznis i finansije, nastavila na portalu Nova.rs i u novinskoj agenciji FoNet, a član redakcije Biznis.rs je od novembra 2022. godine. Završila je Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i prošla Reutersovu obuku "Economic and Political Reporting SEE". Ponosno ističe da je doživotni član debatnog kluba Otvorena komunikacija.

- Vrednost ovog priznanja leži u tome što ga dodeljuju sagovornici. Radujem se što ću i dalje imati priliku da temeljno pratim reformske inicijative, ali i da analiziram rezultate prethodno sprovedenih mera. Iskreno zahvaljujem NALED-u što je prepoznao celu redakciju Biznis.rs kao medij koji se objektivno i profesionalno bavi temama od značaja za ekonomski razvoj – istakla je Rilak.

Nagrada NALED-a Reformator godine pripala je ministru informisanja i telekomunikacija Mihailu Jovanoviću za doprinos digitalnoj transformaciji javne uprave u Srbiji i sistemskim reformama u oblasti elektronskih komunikacija u skladu sa EU standardima.

da je već pao na svetskoj berzi, Kinezi najavljuju neke nove baterije koje će biti 50 odsto jeftinije – kaže Drakulić.

Dodaje da se postavlja i pitanje električnih automobila, navodeći da 95 odsto vodećih ljudi u automobilskoj industriji ne veruje u električne automobile.

- Da napravite jedan električni automobil zagadite atmosferu kao da 20 godina vozite dizel. Drugo, 80 odsto današnjih automobila na baterije puni se iz fosilnih goriva. Da li mi možemo toliku količinu struje da pravimo iz obnovljivih izvora? – zapitao se Drakulić.

Komentarišući da privredna klima u Srbiji ne pogoduje domaćim privrednicima, što se moglo čuti na Kopaonik biznis forumu, on navodi da strani ula-

gači imaju sasvim drugačiji tretman, „međutim, mi moramo da uredimo ambijent koji nije dobar, da sredimo institucije“. Dodaje da privrednicima najviše smeta nesigurnost i ambijent u kojem rade.

- Imate dosta firmi koje su uložile velike pare, a nisu dobile nikakvu pomoć države. Doduše, nama ne treba pomoć, treba nam dobar ambijent, dobri sudovi, ako dođe do nekog spora da se to ne razvlači od pet do deset godina, inače odoše mnogi privrednici odavde. A s druge strane, nema nama velikog rasta dok se ne sredi taj odnos prema domaćim ulagačima. Vidimo konstantan pad domaćih ulaganja i to će biti i dalje – upozorava Drakulić.

GRUPA ZASTAVA VOZILA PRODATA ZA SKORO 69 MILIONA DINARA

Grupa Zastava vozila u stečaju prodana je na javnom nadmetanju po početnoj ceni od 68,9 miliona dinara (oko 580.000 evra) konzorcijumu dve kragujevačke firme, čime je posle sedam godina stečaja počelo i formalno gašenje jedne od najvećih fabrika u nekadašnjoj Jugoslaviji, prenele su Kragujevačke novine.

Grupa Zastava vozila je bila krovna firma u čijem su sastavu pored ostalog bile i fabrike – Zastava vozila, Fabrika kamiona Zastava, te Zastava rezervni delovi.

Kako pišu Kragujevačke novine, novi vlasnik je konzorcijum koji čine Društvo za projektovanje, inženjering i poslov-

ne usluge Termogama iz Kragujevca i Društvo za proizvodnju, promet i usluge Roling iz Kragujevca. Vlasnik firme Termogama je bivši direktor Energetike Milan Ćirović koji je takođe suvlasnik placa od 10 hektara u krugu bivše kompanije Zastava. Ovaj konzorcijum bio je ujedno i jedini učesnik javnog nadmetanja održanog 5. marta.

To je bila prva prodaja jednog preduzeća koju je oglosio Privredni sud u Kragujevcu po uvećanoj ceni do koje je došlo jer kupac ima pravo besplatne konverzije korišćenja zemljišta u pravo vlasništva. Do ovog prava je doveo novi Zakon o planiranju i izgradnji koji je u javnosti kritikovan zbog toga što onima koji kupuju firme u stečaju daje i besplatno zemljište. Zato je došlo do korekcije cene, odnosno do zahteva da se u proceni vrednosti firme vrednuje i zemljište.

Po rečima zaduženog za odnose sa javnošću Privrednog suda u Kragujevcu, sudije Saše Milosavljevića, procena vrednosti preduzeća je znatno uvećana nakon računanja vrednosti zemljišta.

Tako je prva procena vrednosti, od 14. jula prošle godine, bila 72,8 miliona dinara, a nova procena, od 29. decembra prošle godine, bila je 137,8 miliona dinara, odnosno skoro dvostruko veća. Na ovaj način se došlo do početne cene za licitaciju od 68,9 miliona dinara, što je 50 posto od procenjene vrednosti.

Grupa Zastava vozila se bavila holding poslovima, odnosno upravljanjem preduzećima članicama grupe, ali su članice imale svoju samostalnost u smislu imovine i poslovanja.

Preostalo je da se dovrše stečajevi i proda imovine Fabrike automobila Zastava i Fabrike kamiona Zastava. Prema saznanjima iz Privrednog suda u Kragujevcu, prva prodaja predviđa se uskoro, dok se prodaja Fabrike kamiona Zastava ne očekuje u skorije vreme.

LANSIRAN BIZCHAT – NOVI DIGITALNI AI SERVIS ZA SRPSKE PRIVREDNIKE

Privredna komora Srbije (PKS) predstavila je na Kopaonik biznis forumu BizChat – novi digitalni servis na bazi veštačke inteligencije koji u realnom vremenu, 24 časa u sedmici, omogućava privrednicima i kompanijama da brzo i jednostavno dobiju informacije važne za

poslovanje, počev od komorskih usluga, preko analiza tržišta, uslova poslovanja i investiranja do potencijala tržišta rada i obrazovnog sistema.

BizChat servis postavljen je na naslovnoj strani engleske verzije sajta PKS. U pitanju je prvi digitalni asistent u regionu i jedan od prvih u Evropi namenjen poslovnoj zajednici koji je uspostavila neka poslovna asocijacija i koji je „verziran“ za pitanja važna za poslovanje u različitim fazama, objasnio je Marko Čadež, predsednik PKS.

- Ako želite da dobijete informaciju kako da osnujete firmu, kako do određenih olakšica, kako da povratite porez i šta vam je potrebno za to, kako da dobijete Open Balkan ID broj i radne dozvole, vizu za strane radnike, naš digitalni asistent vas vodi korak po korak – rekao je Čadež, a prenela PKS u saopštenju.

BizChat PKS sjajan je primer upotrebe novih tehnologija u svrhu smanjenja birokratskih prepreka i pionirski projekat izgradnje tehnološke infrastrukture za lakšu i bržu realizaciju projekata investitora, istakla je na promociji Bojana Stojanović – Kalićanin, članica Izvršnog odbora NLB Komercijalne banke.

Milan Gospić, direktor Microsoft Srbije objasnio je da je to potpuno automatizovan informativni servis, baziran na Azure AI platformi, namenjen pružanju ključnih informacija privredi, koristeći naprednu RAG tehniku veštačke inteli-

gencije za optimizaciju procesa i unapređenje poslovnih odluka.

UDRUŽENJE POSLODAVACA KRITIKUJE VLADU CRNE GORE ZBOG NOVOG ZADUŽIVANJA

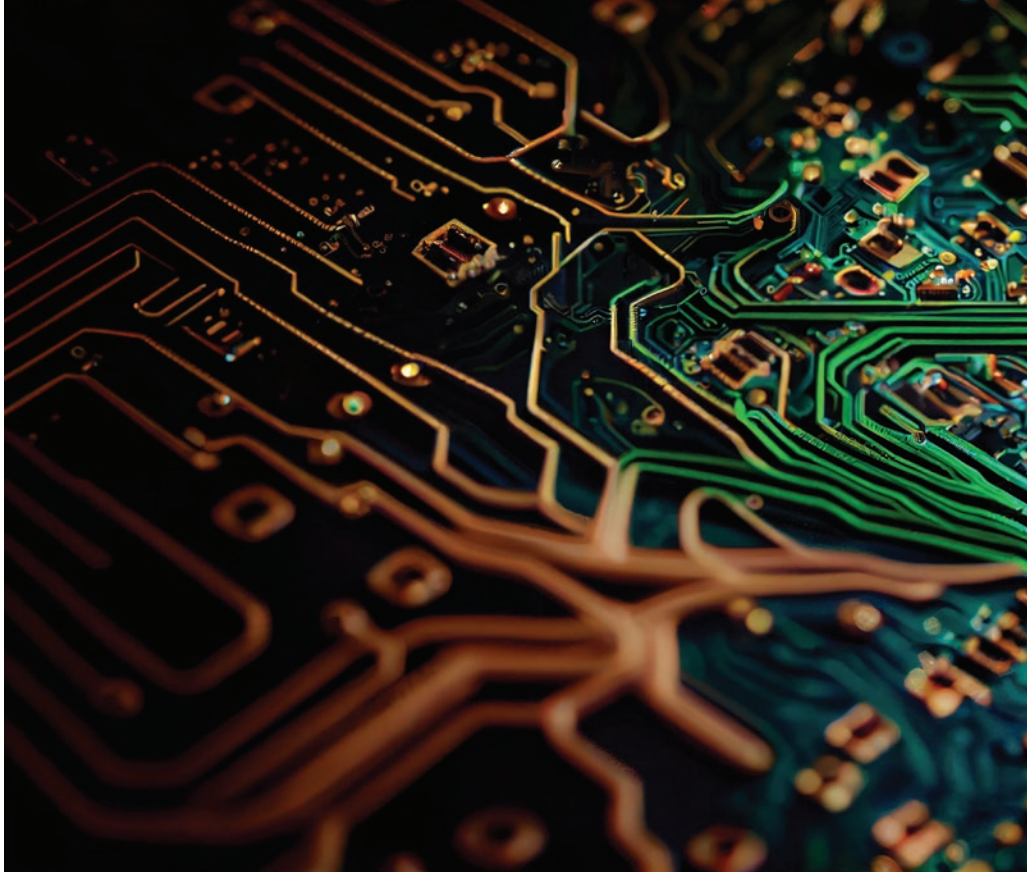
Zaduženje u iznosu od 750 miliona američkih dolara je nastavak kontinuirane potrebe crnogorskih javnih finansija za inostranom akumulacijom zarad servisiranja tekućih potreba, ocenio je predsednik Crnogorskog udruženja poslodavaca (CUP), Vasilije Kostić.

- I kao što je karakteristično za nas, mi se iznova bavimo činom zaduženja, kao da se to dešava prvi put. Bavimo se posledicom, a ne uzrokom, i pri tome gubimo iz vida suštinu – naveo je Kostić u saopštenju koje je prenela Mina.

On je rekao da „umesto da se bavimo onim što će smanjiti našu potrebu za zaduživanjem, mi se bavimo detaljima vezanim za sam čin zaduživanja – od toga da se Vlada izuzetno nepovoljno zadužila, te tako dugoročno nanela štetu javnim finansijama, odnosno ekonomiji Crne Gore, do toga kako je to bio izuzetno povoljan aranžman za Crnu Goru.”

Prema njegovim rečima, Vlada ne kreira uslove na svetskom finansijskom tržištu pa se mogla zadužiti samo pod uslovima koji su trenutno vladajući.

- Pored toga, nije ova Vlada stvorila obavezu vraćanja duga koji dospeva u ovoj godini (656 miliona, od čega 138

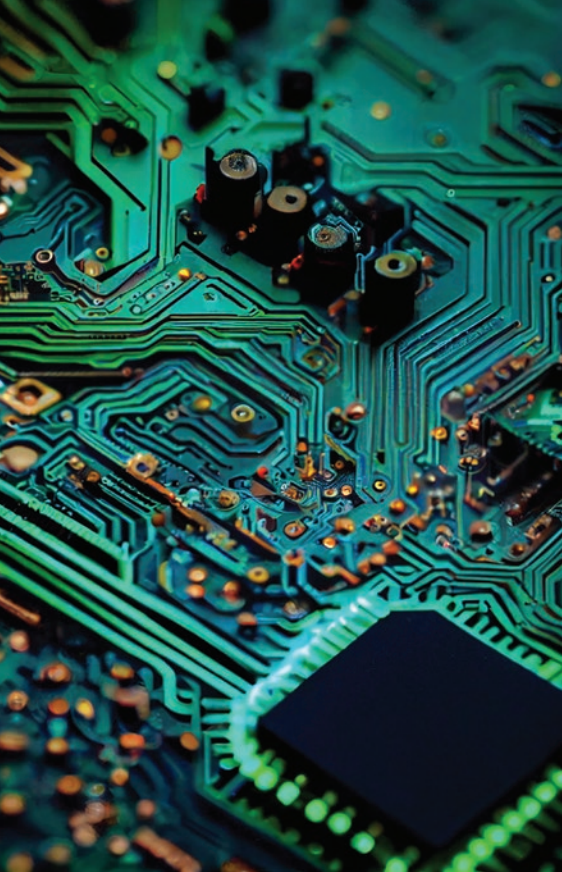

FOTO: FREEPIK

miliona za kamate) pa je zbog toga treba kritikovati. Osim ako neko ne smatra da je opcija ne vraćati kredit, što bi bilo van pameti – kazao je Kostić.

S druge strane, Vlada, kako je dodao, ubjeđuje javnost da se zadužila po povoljnoj kamatnoj stopi od 5,8 odsto zanemarujući pritom da se zaduženje koje dospeva refinansira po višoj kamatnoj stopi pa samo sa tog aspekta ne može biti povoljno.

- Uz to, ukoliko imate kamatnu stopu koja prevazilazi stopu ekonomskog rasta, a to je sa ovom kamatom slučaj, onda za posledicu imate veće rashode kamata koji su i onako vrlo visoki, i hod ka onome što se zove eksplozivno zaduživanje – objasnio je Kostić.

STELLANTIS PLANIRA ŠEST MILIJARDI DOLARA ULAGANJA U JUŽNU AMERIKU

Stellantis namerava da investira šest milijardi dolara u razvoj novih motora i vozila u Južnoj Americi. To je najveća investicija ikada u južnoameričkom automobilskom sektoru, a izdaci će podržati lansiranje više od četrdeset modela automobila i razvoj motora sposobnih za sagorevanje različitih goriva, objavio je Seebiz. Reč je o motoru s unutrašnjim sagorevanjem koji je dizajniran za rad i na benzin i na etanol.

Stellantis takođe planira vozila sa hibrid-flex i plug-in hibrid-flex pogonom, a proizvođače najmanje jedan potpuno električni automobil u tom regionu.

Investicije bi trebalo da budu realizovane od 2025. do 2030. godine. Novi motori razvijaju se kako bi bili kompatibilni sa postojećim Stellantisovim modelima, kao i proizvodnim linijama u fabrikama u Južnoj Americi.

Novi hibridni modeli s fleksibilnim gorivom trebalo bi da budu lansirani krajem 2024. godine, a neka vozila će dobiti automatski menjač s dvostrukim kvačilom. Stellantis ima tržišni udeo od 31,4 odsto u Brazilu i 23,5 odsto na prostoru Južne Amerike, a prošle godine je na tom kontinentu isporučio više od 878.000 vozila.

KONGRES SAD USVOJIO ZAKON KOJI ĆE ZABRANITI TIKTOK UKOLIKO NE BUDE PRODAT

Komitek američkog Kongresa za energiju i trgovinu usvojio je zakon kojim se kineskoj kompaniji ByteDance daje šest meseci da se odrekne vlasništva nad platformom TikTok, u protivnom će ta platforma biti zabranjena u SAD, preneo je Reuters. Za uvođenje ove mere je glasalo svih 50 predstavnika.

- Ovaj zakon ima unapred određen ishod: potpunu zabranu TikToka u SAD. Vlada pokušava da oduzme ustavno pravo 170 miliona Amerikanaca na slobodno izražavanje. Ovo će oštetiti milione preduzeća, uskratiti umetnicima publiku i uništiti život bezbrojnim stvaraocima širom zemlje – saopšteno je iz kompanije ByteDance.

Kako navodi Reuters, predstavnici u Gornjem domu u SAD dobili su tajni briefing koji se odnosi na opasnosti TikToka po nacionalnu bezbednost.

Najviši predstavnik Demokratske stranke u komitetu Frenk Palone rekao je da se nada da će zakon „oduzeti TikTok kompaniji ByteDance i da će Amerikanci moći da nastave da koriste ovu i druge platforme bez rizika da njima upravlja ili ih kontrolišu neprijatelji“.

INTEL DOBIJA JOŠ 3,5 MILIJARDI DOLARA SUBVENCIJA OD VLADE SAD

Američka vlada je spremna da uloži 3,5 milijardi dolara u Intel kako bi proizvođač čipova mogao da proizvodi napredne poluprovodnike za vojne i obaveštajne programe, kažu insajderi izi Kongresa. Taj novac, ubačen u brzi račun o potrošnji koji je Predstavnički

dom usvojio u sredu, utvrdio bi Intel kao dominantnog domaćeg igrača na unosnom tržištu odbrane.

Kako piše Bloomberg, ovo finansiranje bi trajalo tri godine i dolazi iz šireg fonda Zakona o čipovima i nauci od 39 milijardi dolara koji je dizajniran da ubedi proizvođače čipova da proizvode poluprovodnike u SAD. Više od 600 kompanija je izrazilo interesovanje za finansiranje na ovaj način.

Wall Street Journal je u novembru objavio da Intel pregovara za između tri i četiri milijarde dolara državnih subvencija iz programa.

Intel će dobiti ukupan podsticajni paket Zakona o čipovima od više od 10 milijardi dolara koji uključuje i grantove i zajmove, objavio je Bloomberg. Kompanija je odbila da komentariše investiciju od 3,5 milijardi dolara na čekanju.

EK: ZEMLJAMA EU PRETI OPASNOST OD SUKOBA ZBOG VODE

Rizik od nedostatka vode mogao bi da izazove sukob među zemljama Evropske unije i njihove nespremnosti na globalno zagrevanje, navedeno je u nacrtu dokumenta Evropske komisije.

Oštro upozorenje poziva vlade država EU da ubrzaju svoje pripreme za bor-

FOTO: FREEPIK

bu protiv klimatskih promena, tvrdeći da nisu ispunile ono što je neophodno. Upozorenje će biti poslednja velika klimatska inicijativa pre evropskih izbora u junu, prenosi Politico.

U nacrtu teksta EK identifikuje nestašicu vode kao pitanje koje preči skoro svim aspektima života. Ovi rizici bi, kako navodi EK, mogli da se manifestuju kroz povećanu konkurenciju oko vodnih resursa u svim sektorima, uključujući potencijalni sukob među državama oko prekograničnih vodnih resursa.

Neki regionu se već spore oko zaliha vode. U Španiji, sušom pogođena Katalonija pokušava da ubedi centralnu vladu da preusmeri rečnu vodu iz susjednog Aragona, podstičući političke tenzije. Francuska je prošle godine imala nasilne sukobe oko planova za akumulacije vode.

Povećanje ekstremnih voda kao što su poplave i suše samo je jedna od klimatskih pretnji sa kojima se suočava Evropa. Evropska agencija za zaštitu životne sredine identifikovala je 36 ključnih rizika za Evropu, od kojih su neki već na katastrofalnom nivou i veoma su hitni, navedeno je u dokumentu.

ENERGIJA VETRA GLAVNI IZVOR STRUJE U NEMAČKOJ

Ugalj prošle godine više nije bio glavni energent za proizvodnju električne energije – na prvo mesto izbila je energija vetra. Nemačka je skoro trećinu struje, 31 odsto, dobila iz vetra, saopštio je Savezni zavod za statistiku. Proizvodnja struje iz vetra izbila je i na novi rekord, sa 139,3 milijarde kilovat-časova.

Uz to, 2023. je prvi put tokom skoro svih 12 meseci više struje proizvedeno iz obnovljivih izvora, poput vetra, vode i sunca, nego iz konvencionalnih.

Zeleni izvori su proizveli 251,8 milijardi kWh, odnosno 56 odsto sve proizvedne struje. Nemačka je sve skupa proizvela 449,8 milijardi kWh, prenela je DPA.

Ugalj je još 2022. bio najvažniji izvor struje sa udelom od 33,2 odsto, dok se energija vetra pokrila znatno manjih 24 odsto. Ugalj je udelom od 26,1 odsto ipak prošle godine ostao na drugom mestu. Obnovljivi izvori su 2022. još zaostajali, sa udelom od 46,3 odsto.

Statističari su objasnili da je energija

FOTO: FREEPRK

vetra prošle godine toliko porasla jer je vetra bilo više i zato što su kapaciteti prošireni. Na udele različitih izvora je uticalo i to što je smanjena ukupna količina proizvedene struje za 11,8 odsto u odnosu na prethodnu godinu. Razlozi su što je potražnja u energetski intenzivnim industrijama bila manja zbog slabe privrede i što je uvoz struje značajno porastao, za 40,6 odsto.

MERCEDES DONEO VAŽNU STRATEŠKU ODLUKU

Mercedes-Benz je otkrio da će isporučiti 25 novih modela tokom 2024. godine, napominjući da će pristupačniji automobili biti među velikim pokretačima prodaje ove godine, a ne električna vozila.

Nemci su nedavno odustali od tri modela od ukupno sedam „pristupačnijih” koje su nekada nudili. Ovakav potez je u skladu sa odlukom da fokus bude na luksuznim modelima umesto da žele svima da udovolje, piše Seebiz.

Mercedes kaže da su proizvodni ciklusi glavni razlog za promenu prodajne strategije. Uglavnom, među 25 novih modela ne treba očekivati jeftinije automobile niže klase. Priuštiviji automobili

o kojima su potparoli Mercedesu govorili za Automotive News bili su modeli poput osvežene E-klase, novog CLE-a i GLC-a u hibridnom obliku.

Predstavnici Mercedesu su, takođe, rekli da će se udaljiti od električnih vozila, posebno u SAD, i umesto toga povećati svoju ponudu vozila sa unutrašnjim sagorevanjem i hibridnih vozila. Drugim rečima, sada je vreme da se fokusiramo na automobile koje ljudi zapravo žele da kupe. Proizvođači su svesni da su im potrebni jeftiniji automobili za prodaju kako bi ostali profitabilni.

- Mercedes ostaje u kontaktu sa stvarnošću umesto da pokušava da je promeni. Prošla godina je pokazala da ne smete da izgubite kontakt sa stvarnošću. Jeftinija vozila, manje klase, omogućavaju potrošačima da probaju ono što brend nudi i da ostanu u okviru porodice – rekao je Ivan Druri, direktor kompanije Edmunds Insights koja analizira tržište automobila.

Kako stvari stoje, Mercedes oprezno pokušava da održi ravnotežu. Ali to ne znači potpuno ukidanje električnih modela. Električni automobili će nastaviti da dolaze na tržište, a neki, poput Concepta CLA, mogu čak biti relativno pristupačni.

CATALEJA

DOM ZA SMEŠTAJ STARIH LICA

Ognjena Price 33 25000 Sombor
069 314 68 31
minasupica@hotmail.com

**DADI
ŠPED**

ŠPEDICIJA

CARINJENJE

**Radnička 6/2
17501 Vranje**

**069/407-5094
dadisped@gmail.com**

PORESKE OBAVEZE U MARTU

PRED POČETAK SVAKOG MESECA PORESKA UPRAVA OBJAVLJUJE KALENDAR SA SPISKOM OBAVEZA I ROKOVIMA ZA IZMIRIVANJE ISTIH. OVO SU OBAVEZE KOJE DOSPEVAJU NA NAPLATU U MARTU:

5. mart

Dostavljanje obaveštenja o zaključenim ugovorima o izvođenju estradnog programa zabavne i narodne muzike i drugih zabavnih programa u februaru, na Obrascu OZU.

Dostavljanje izveštaja o izvršenju obaveze zapošljavanja osoba sa invaliditetom na Obrascu IOSI, za februar i uplata sredstava.

11. mart

Podnošenje poreske prijave poreza na premije neživotnih osiguranja na Obrascu PP-PPNO i

plaćanje poreza na premije neživotnih osiguranja za februar.

Podnošenje poreske prijave za porez na dodatu vrednost na Obrascu PPPDV i plaćanje PDV za mesec februar od strane poreskog dužnika iz člana 10. Zakona o PDV.

15. mart

Plaćanje akontacije poreza i doprinosa na prihode od samostalne delatnosti za februar

Plaćanje doprinosa za sveštenike i verske službenike, za domaće državljane zaposlene u inostranstvu i za inostrane penzionere za februar

Podnošenje poreske prijave o obračunatim doprinosima za obavezno socijalno osiguranje za osnivače, odnosno članove privrednog društva, na Obrascu PP OD-O i plaćanje doprinosa za obavezno socijalno osiguranje za mesec februar

Podnošenje poreske prijave za porez na dodatu vrednost, na Obrascu PPPDV i plaćanje PDV za februar

Podnošenje Obrasca PID PDV 1 za februar ako je u tom mesecu ispunjen jedan od kriterijuma za sticanje statusa obveznika PDV koji pretežno vrši promet dobara u inostranstvu

Plaćanje akontacije poreza na dobit pravnih lica za februar

Plaćanje obračunate akcize za period od 16. do 29. februara

Podnošenje poreske prijave za obračun akcize za prethodni mesec, na Obrascu PP OA

Podnošenje prijave o obračunu akcize na električnu energiju za krajnju potrošnju za februar, na Obrascu PP OAEL i plaćanje akcize

29. mart

Plaćanje obračunate akcize za period od 1. do 15. marta.

SEZONA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

NEOPHODAN ALAT ZA FINANSIJSKE DIREKTORE I INVESTITORE, ALI I „KRVNA SLIKA” PRIVREDE

IAKO FINANSIJSKI DIREKTORI KORISTE DETALJNE I KOMPLEKSNE ALATE ZA PRAĆENJE POSLOVANJA SVOJIH KOMPANIJA TOKOM GODINE, KAO I ZA PLANIRANJE BUDUĆNOSTI, ZVANIČNI FINANSIJSKI IZVEŠTAJI SU SVRSISHODAN ALAT DA SE KROZ ZAKONSKU OBAVEZU REZULTATI I POSLOVANJE KOMPANIJA IZ RAZLIČITIH INDUSTRIJA, VELIČINA I SISTEMA SVEDU NA UPOREDIVE POKAZATELJE, PA SU KAO TAKVI MOŽDA KORISNIJI EKSTERNIM ANALITIČARIMA PRIVREDE, ODREĐENIH GRANA INDUSTRIJE ILI POJEDINIH KOMPANIJA. PORED PODATAKA KOJE PAŽLJIVO PRATE POTENCIJALNI INVESTITORI I POSLOVNI PARTNERI, ANALIZA IZVEŠTAJA VEOMA JE VAŽNA I ZA DRŽAVU, ODNOSNO RAZUMEVANJE MAKROEKONOMSKIH KRETANJA U ZEMLJI, KAO I ZA KREIRANJE EKONOMSKE POLITIKE I STRATEGIJE RAZVOJA ODREĐENIH DELATNOSTI

Realni rast bruto domaćeg proizvoda Srbije (BDP) u 2023. godini iznosio je 2,5 odsto u odnosu na prethodnu godinu, saopštio je Republički zavod za statistiku. Privredni rast je u četvrtom kvartalu 2023. iznosio 3,8 odsto u odnosu na isti period prethodne godine, a rast BDP-a u odnosu na prethodno tromesečje bio je 0,9 odsto.

Posmatrano po delatnostima, u četvrtom kvartalu 2023. godine, u odnosu na isti period 2022, značajan realni rast bruto dodate vrednosti zabeležen je u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva – 7,7 odsto, sektoru trgovine na veliko i malo i popravke motornih vozila, saobraćaja i skladištenja i usluga smeštaja i ishrane – 3,4 odsto i sektoru građevinarstva – 7,4 odsto.

Ovo su samo neki od podataka koji govore o trenutnom stanju srpske privrede, a koji se delom mogu saznati i kroz godišnje finansijske izveštaje preduzeća. U trenutku kada većina finansijskih direktora i računovođa priprema dokumentaciju koju do kraja marta treba predati Agenciji za privredne registre, odlučili smo da se pozabavimo značajem godišnjih izveštaja za rad kompanija, njihove planove i strategije, kao i potencijalne investitore i poslovne partnere, ali i za državu, odnosno kreiranje ekonomskih politika.

Inače, analiza dostavljenih finansijskih izveštaja pokazuje strukturu domaće ekonomije u kojoj preovlađuju mikro pravna lica koja čine oko 93 odsto subjekata. Pritom, čak 32.000 odnosno oko 12 procenata mikro pravnih lica, dostavilo je izjavu o neaktivnosti budući da u prethodnoj godini nisu imali poslovnih aktivnosti. Iako su mikro privredna društva najbrojnija, glavni nosioci finansijskih performansi privrede su veliki sistemi, navode iz Agencije za privredne registre (APR).

A kako je izgledala statistika prethodnih godina?

- Rok za predaju redovnih godišnjih finansijskih izveštaja za 2023. godinu je 1. april 2024. godine, s obzirom na to da poslednji dan roka koji je propisan Zakonom o računovodstvu (31.03.) pada u neradni dan. Obavezu podnošenja tih izveštaja ove godine ima preko 300.000 pravnih lica i preduzetnika koji vode dvojno knjigovodstvo. Dinamika podnošenja finansijskih izveštaja iz godine u godinu je nepromenjena, tako da naj-

veći broj izveštaja bude dostavljen poslednjih dana propisanog roka. Primera radi, prethodnih godina je oko trećina izveštaja dostavljena poslednja tri dana, a prošle godine je samo poslednjeg dana zakonskog roka dostavljeno skoro 40.000 izveštaja, odnosno skoro 14 odsto predatih u zakonskom roku – ističe Goran Arsović, regulator za finansijske izveštaje u Agenciji za privredne registre.

U razgovoru za Biznis.rs on dodaje da se, prateći rast broja obveznika svake godine, broj predatih finansijskih izveštaja takođe povećava iz godine u godinu. Tako je za izveštajnu 2022. godinu predato skoro 290.000 redovnih godišnjih finansijskih izveštaja i izjava o neaktivnosti, dok je o poslovanju u 2021. godini dostavljeno više od 283.000 takvih izveštaja.

- U broju predatih izveštaja učešće privrednih društava i preduzetnika je skoro ujednačeno (oko 40 odsto jednih i drugih), dok se 20 odsto izveštaja odnosi na neprofitne institucije – navodi naš sagovornik.

Ostalo je još manje od mesec dana do isteka roka za predaju godišnjih finansijskih izveštaja. Šta podaci iz ovih dokumenata govore o domaćoj privredi i koliko su izveštaji značajni za rad finansijskih direktora?

- Iako finansijski direktori koriste detaljne i kompleksne alate za praćenje poslovanja svojih kompanija tokom godine, kao i planiranje budućnosti, zvanični finansijski izveštaji su svrsishodan alat da se kroz zakonsku obavezu rezultati i poslovanje kompanija iz različitih industrija, veličina i sistema svedu na uporedive pokazatelje, pa su kao takvi možda korisniji eksternim analitičarima privrede, određenih grana industrije ili pojedinih kompanija – ocenjuje za Biznis.rs Branka Kosanović, konsultant u sektoru za finansijsko savetovanje kompanije Mazars.

Saša Mladenović, finansijski direktor kompanije Karin Komerc MD i član Udruženja finansijskih direktora Srbije, takođe napominje da su godišnji finan-

NOVA OPCIJA U SISTEMU APR-A SMANJUJE RIZIK OD GREŠKE

- Iako je i u ranijim godinama bilo moguće dostaviti zvanične finansijske izveštaje elektronskim putem, sada je portal značajno unapređen i ažuriran je njegov interfejs. Konkretno, na osnovu dosadašnjeg iskustva možemo reći da je najznačajnija novouvedena opcija – mogućnost da se stanja konta automatski prepisu iz prethodne što dosta olakšava sam unos podataka, obezbeđuje tačnost, odnosno smanjuje rizik od ljudske greške prilikom prekucavanja i samim tim štedi vreme – ocenjuje Branka Kosanović iz kompanije Mazars.

Branka Kosanović

FOTO: MAZARS

sijski izveštaji polazna i ključna osnova za analizu poslovanja domaće privrede.

- Svi privredni subjekti su dužni da objektivno i istinito prikažu stanje svoje imovine, kapitala i obaveza na poslednji dan godine, ali sa druge strane i da prikažu rezultate svog poslovanja. Iz tih izveštaja se kreiraju razne analize i statistike jer obiluju korisnim informacijama, kako finansijskim, tako i drugim podacima (broj zaposlenih, veličina privrednog

subjekta, delatnost...). Vrednost društvenog bruto proizvoda, stopa zaposlenosti/nezaposlenosti, vrednost ostvarenih prihoda po osnovu izvoza i delatnosti (i kompanija) koje tome najviše doprinose, zaduženost domaće privrede, samo su neki od podataka koji se mogu prikupiti analizom finansijskih izveštaja – ističe naš sagovornik.

U razgovoru za Biznis.rs on podseća da će finansijski direktor iz godišnjih finan-

sijskih izveštaja, između ostalog, dobiti informacije o pokazateljima likvidnosti, profitabilnosti, zaduženosti, produktivnosti i slično, analiziranog privrednog subjekta. Analizu će dopuniti napomenama uz izveštaje i/ili izveštajem nezavisnog revizora, ako je preduzeće obveznik revizije.

- Na bazi svih analiziranih podataka, finansijski direktor (CFO) će moći da odredi snagu kompanije, kreditni limit koji se može ugovoriti, neophodna sredstva obezbeđenja... – navodi Mladenović.

ZNAČAJAN POKAZATELJ STANJA PRIVREDE

- Godišnji finansijski izveštaji su važan pokazatelj stanja privrede u Srbiji jer pružaju uvid u finansijsku stabilnost i performanse kompanija. Oni pokazuju trendove u prihodima, profitu, investicijama, zaduženosti, likvidnosti i drugim ključnim pokazateljima, što omogućava dalju analizu ekonomske aktivnosti, konkurentnosti i održivosti poslovanja. Za kompanije i njihove finansijske direktore, ovi izveštaji su ključni jer pružaju temelj za donošenje poslovnih odluka, procenu performansi, alokaciju resursa, planiranje budućih aktivnosti i donošenje dugoročnih poslovnih strategija – ističe Jelena Hadžić, direktorka za reviziju u kompaniji TPA Srbija.

Jelena Hadžić

FOTO: TPA SRBIJA

Analiza izveštaja važna i za kreiranje ekonomske politike

Šta pregled finansijskih izveštaja preduzeća omogućava potencijalnim investitorima i poslovnim partnerima, a šta znači državi za kreiranje ekonomskih politika?

- Iako su finansijski izveštaji domaćih kompanija javno dostupni na sajtu Agencije za privredne registre (APR) i mogu biti od koristi za prvi utisak o veličini kompanije, prometu koji ostvaruje, eventualnom rastu kroz posmatrane periode, EBITDA rezultatu, zaduženosti, broju zaposlenih i slično, naše dugogodišnje iskustvo u finansijskoj analizi kompanija iz različitih industrija potvrdilo je mišljenje da su za realan utisak o poslovanju kompanije i njenom potencijalu potrebne dosta detaljnije informacije od onih koje možemo videti u zvaničnim finansijskim izveštajima. Detaljnije informacije koje u ovom slučaju interesuju potencijalne investitore ili eventualno partnere, odnose se kako na analitiku, prirodu i analizu cifara koje su podloga finansijskih izveštaja, tako i na pitanja koja se ne tiču isključivo i samo finansija, već se odnose na stabilnost i održivost biznisa, prilike za rast i širenje, bazu klijenata, ključne zaposlene i finansijski plan kompanije za naredni period od tri do pet godina – ističe Branka Kosanović.

Kada je reč o celokupnom tržištu Republike Srbije, ona navodi da analizom finansijskih izveštaja možemo uočiti određene trendove u privredi po pitanju likvidnosti i solventnosti. Takođe, sveobuhvatnom analizom mogu se izdvojiti ekonomske grane koje beleže rast (ili pad) u prethodnom periodu, što nam može poslužiti kao baza u predviđanju budućih industrijskih trendova na na-

šem tržištu i donošenju odluka o potencijalnim ulaganjima u kompanije iz određenih sektora.

- Potencijalni investitori vole, pre svega, stabilnost i transparentnost. Kreditni rejting naše zemlje je stabilan na nivou od BB+, što je na korak od investicionog. Iz finansijskih izveštaja investitori, kako strani, tako i domaći, mogu da sagledaju koje su brzo rastuće industrije, kolika je profitabilnost po delatnostima, da li mogu da očekuju određene subvencije i poreske podsticaje. Sve to im pomaže da lakše donesu odluku u šta da ulože svoj novac. Sa druge strane, država kroz finansijske izveštaje dobija kompletnu „krvnu sliku” privrede – naglašava Saša Mladenović.

On dodaje da je analiza izveštaja svako veoma važna za kreiranje ekonomske politike i strategije razvoja određenih delatnosti.

- Strategija bi trebalo da bude usmerena ka stimulisanju nedovoljno razvijenih delatnosti (pre svega poljoprivrede) direktnim budžetskim davanjima kao što su subvencije, premije i slično, ali i putem raznih drugih vidova pomoći.

FINANSIJSKI IZVEŠTAJI OSNOV ZA SAGLEDAVANJE USPEŠNOSTI POSLOVANJA

- Finansijski izveštaji se, u skladu sa Zakonom o računovodstvu, dostavljaju Agenciji za privredne registre za potrebe javnog objavljivanja i za statističke potrebe. Oni čine osnov za sagledavanje finansijskog položaja i uspešnosti poslovanja pravnih lica i preduzetnika, kao i za analizu ukupnih privrednih kretanja. Shodno tome, predstavljaju nezamenljiv alat u donošenju poslovnih odluka u postupku investiranja, odobravanja kredita, odabira poslovnih partnera, analize konkurencije i slično. Pored toga, država ih koristi na zbirnom nivou u cilju statističkog praćenja privrede, analize i dijagnostike makroekonomskih kretanja u zemlji, kao i za donošenje odluka iz oblasti ekonomske, monetarne i fiskalne politike – napominje Goran Arsović, regulator za finansijske izveštaje u Agenciji za privredne registre.

Tu pre svega mislim na razne programe podrške za ulaganja u novu opremu, poreske podsticaje i poreske kredite, zatim subvencionisane kamatne stope i slično. Takođe, iz finansijskih izveštaja država može da sagleda uticaje raznih tržišnih i makroekonomskih poremećaja koji dovode do preliivanja kapitala i enormnih zarada pojedinih delatnosti u određenoj godini, ali i značajnih problema i gubitaka u drugim. Država je regulator koja svojim merama i instrumentima ublažava negativne posledice, ali sa druge strane može da dodatno oporezuje ostvareni ekstra profit u određenoj godini – ocenjuje naš sagovornik.

Iz bonitetne kuće CompanyWall naglašavaju da investitori koriste finansijske izveštaje kako bi doneli ispravne odluke o investiranju u određenu kompaniju. Analizirajući finansijske pokazatelje kao što su profitabilnost, likvidnost, zaduženost i rast prihoda, mogu da procene rizik i potencijalnu dobit od investicije.

- Poslovnim analitičarima te informacije omogućavaju kreiranje preciznih procena performansi posmatranih kom-

EKONOMSKA TRANSPARENTNOST VAŽNA ZA POVOLJAN POSLOVNI AMBIJENT

- Transparentnost je izuzetno važna za stvaranje poverenja i povoljnog poslovnog ambijenta za privlačenje kako stranih, tako i domaćih investitora. U eri automatizacije i robotizacije procesa javna dostupnost informacija, kao i brojni servisi podrške, su neophodnost daljeg rasta i razvoja privrede. Većina privrednih subjekata se privikla na novu realnost, jer koristi koje pružaju javno dostupni podaci u ogromnoj meri olakšavaju kako dnevno operativno poslovanje, tako i donošenje strateških poslovnih odluka. U domenu poslovne tajne treba da ostanu, primera radi, aktivnosti istraživanja i razvoja (R&D), ali podaci o poslovanju svakako ne – smatra Saša Mladenović.

Saša Mladenović

FOTO: PRIVATNA ARHIVA

panija u različitim oblastima, kao što su prihodi, dobit, troškovi i efikasnost upravljanja. Finansijski izveštaji omogućavaju poređenje performansi kompanije sa njenim konkurentima u istoj industriji, kao i sa industrijskim standardima. Takođe, oni prate trendove u finansijskim izveštajima kako bi identifikovali promene u performansama tokom vremena, što može ukazati na buduće pravce rasta ili probleme – navode iz CompanyWalla i ističu da redovno dostavljanje godišnjih izveštaja za državu, osim kreiranja zbirnih statističkih podataka koji mogu dati dublji uvid u poslovanje cele nacionalne privrede, pre svega znači trasiranje puta transparentnijoj i pouzdanijoj poslovnoj klimi.

Jelena Hadžić, direktorka za reviziju u kompaniji TPA Srbija, takođe, smatra da pregled finansijskih izveštaja preduzeća omogućava potencijalnim investitorima i poslovnim partnerima da dublje razumeju finansijsko zdravlje i performanse preduzeća.

- Investitori analiziraju ključne pokazatelje kao što su profitabilnost, likvidnost, zaduženost i trendove u rastu prihoda kako bi procenili rizike i prilike za ulaganje. Poslovni partneri takođe koriste ove izveštaje kako bi procenili stabilnost i pouzdanost poslovnih odnosa. Za državu, finansijski izveštaji su dragocen alat za analizu ekonomske aktivnosti, praćenje rasta i razvoja privrede, kao i za

donošenje politika koje podržavaju održiv ekonomski razvoj.

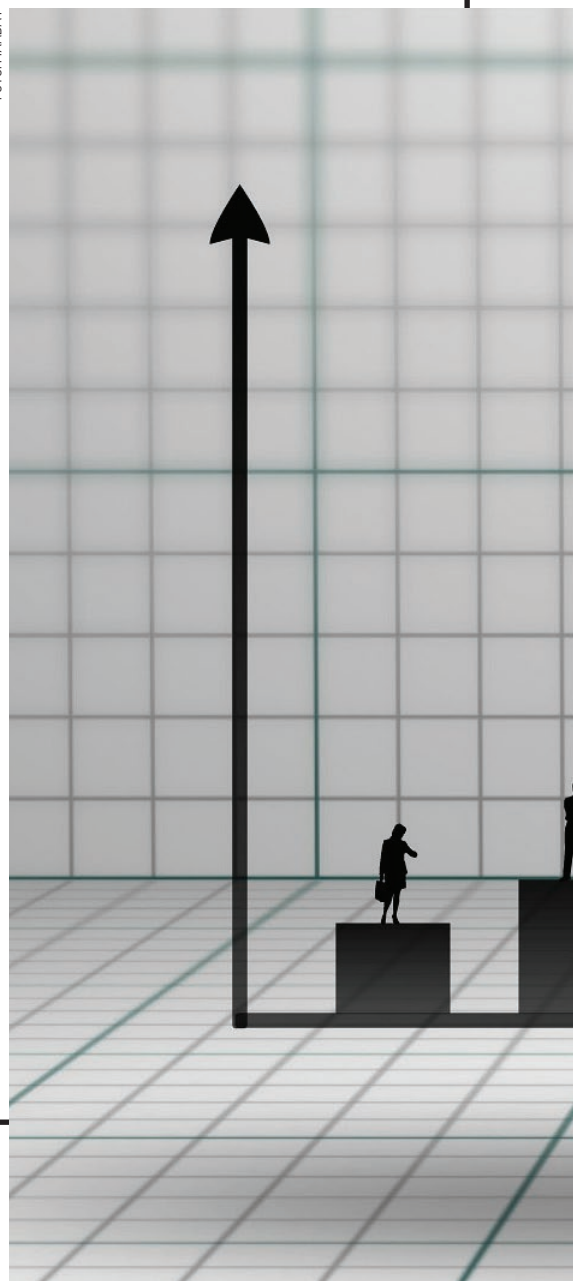
Ekonomska transparentnost

U našoj zemlji je ekonomska transparentnost još uvek pod znakom pitanja i čini se da se nismo u potpunosti navikli na to da su podaci o poslovanju javno dostupni. Mnogi još uvek smatraju da su to informacije koje spadaju u neku vrstu poslovne tajne.

Goran Arsović iz Agencije za privredne registre podseća da je u našoj zemlji donošenjem Zakona o računovodstvu iz 2013. godine obezbeđena potpuna transparentnost finansijskih izveštaja, počev od izveštaja za 2014. godinu.

- Od tada se finansijski izveštaji svih pravnih lica i preduzetnika, za poslednje tri godine, javno objavljuju na internet stranici Agencije za privredne registre i dostupni su svim zainteresovanim licima bez plaćanja naknade. Treba istaći i da su pre 2014. godine podaci iz finansijskih izveštaja bili javni, samo što se nisu objavljivali u punom obimu. S druge strane, Agencija obezbeđuje i potpunu transparentnost zbirnih podataka o poslovanju pravih lica i preduzetnika, objavljivanjem publikacija Godišnji bilten finansijskih izveštaja, Godišnji izveštaj o poslovanju privrede, kao i publikacije Izveštaj o sto naj... privrednih društava,

FOTO: PIXABAY

koje su, takođe, dostupne na njenoj internet stranici – naglašava Arsović.

Branka Kosanović iz Mazarsa kaže da su ona i njene kolege kroz dugogodišnju analizu različitih segmenata tržišta, kompanija koje čine te segmente i istraživanje potencijalnih investitora ili investicionih prilika, navikli da su inicijalni podaci koji se mogu sagledati iz zvaničnih finansijskih izveštaja u našoj zemlji javno dostupni. Kroz isti taj proces u zemljama regiona i Evropi primetili su da u mnogim drugim zemljama ovo nije slučaj, već je neophodno da budete registrovani i pretplaćeni na određene portale iz državnih ili komercijalnih sistema kako biste pristupili ovim informacijama.

- S druge strane, veliki broj globalnih i uspešnih kompanija samostalno objavljuje godišnje izveštaje o svom poslovanju u okviru kojih su, između ostalog, prezentovani i podaci o ostvarenom finansijskom rezultatu iz prethodne godine. Tako se može zaključiti da je u eri

dostupnosti velike količine informacija u kojoj živimo globalno prihvaćeno da su i podaci o poslovanju dostupni javnosti do određenog nivoa, a informacije koje bi trebalo da ostanu poslovna tajna najvećim delom se odnose na ono što se nalazi iza ovih brojeva – zaključuje naša sagovornica.

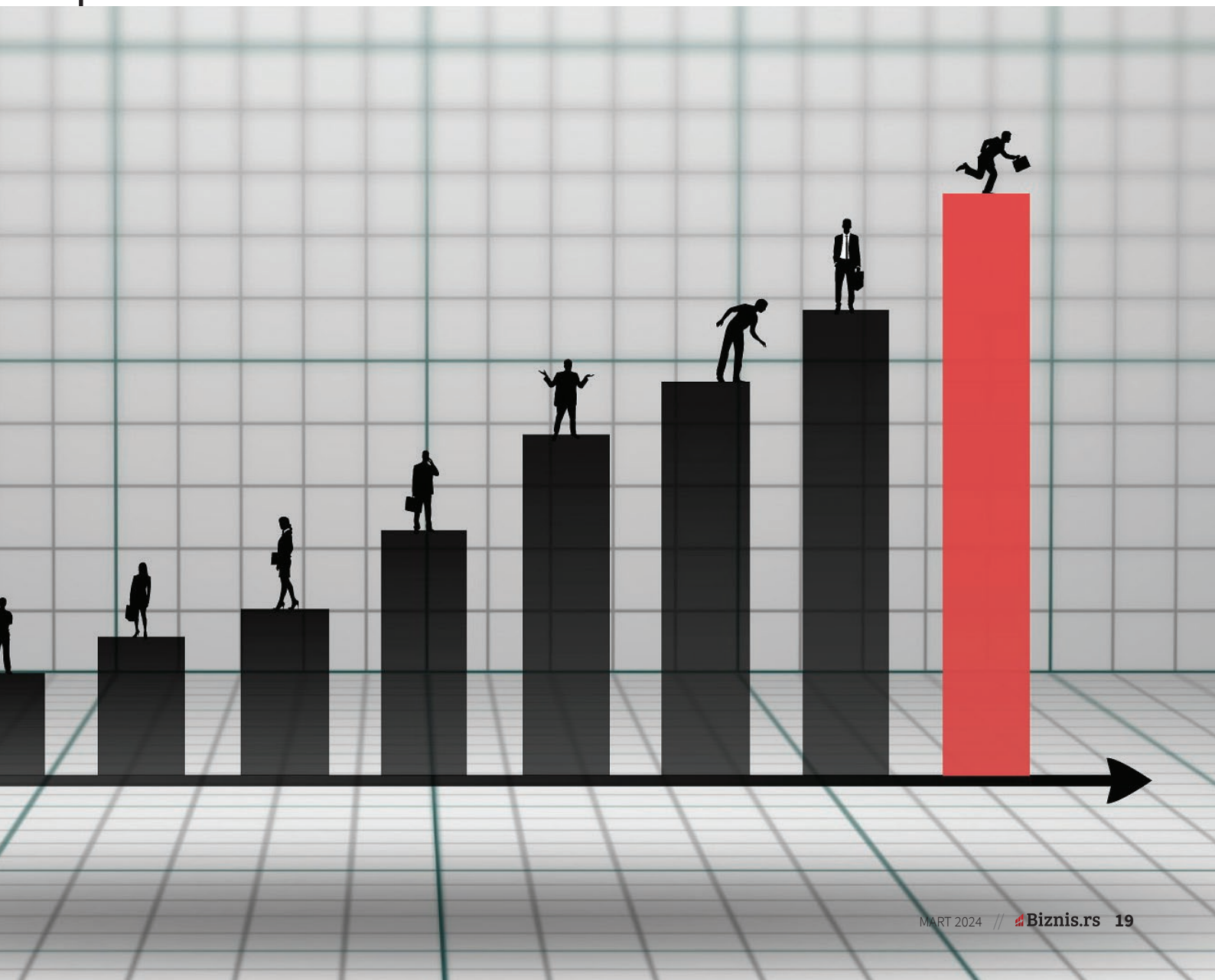
S obzirom na to da se godišnji izveštaji domaćih privrednih društava i preduzetnika godinama dostavljaju Agenciji za preivredne registre u predviđenom roku, a prema važećem Zakonu o računovodstvu, te da je suštinski jako mali broj pravnih lica koji ne ispunjava svoju obavezu (i zato plaća propisanu kaznu), u CompanyWallu zaključuju da je implementacija ovog procesa uspešno završena, što pokazuje i slanje elektronskim putem na koje su se preduzetnici navikli.

- Što se transparentnosti tiče, iako su najvažniji podaci iz godišnjih izveštaja javno dostupne informacije, pojedini po-

slovni ljudi i dalje ih nerado objavljuju – možda iz straha za svoju sliku u javnosti, možda zbog konkurencije, ali činjenica je da bi šire prihvatanje transparentnosti dovelo i do većeg poverenja u našu privredu, pre svega među samim privrednicima, odnosno učesnicima na domaćem tržištu – napominju naši sagovornici.

Jelena Hadžić navodi da je ekonomska transparentnost u Srbiji sve važnija i postaje sve više prihvaćena, iako postoje određeni izazovi u implementaciji i razumevanju ovih principa. Postojanje propisa koji zahtevaju dostavljanje finansijskih izveštaja je korak napred u ovoj oblasti, ali ona smatra da je potrebno kontinuirano raditi na edukaciji i podizanju svesti o značaju transparentnosti u poslovanju.

- Iako su neki pojedinci možda skloni smatrati finansijske informacije poslovnom tajnom, važno je naglasiti da javno dostupni izveštaji doprinose izgradnji poverenja u poslovnu zajednicu, podržavaju fer konkurenciju i omogućavaju

Kalendar dostavljanja finansijskih izveštaja za 2023. godinu

POSLEDNJI DAN ZAKONSKOG ROKA	VRSTA IZVEŠTAJA
1. april 2024. godine*	Redovan godišnji finansijski izveštaj / Izjava o neaktivnosti
30. april 2024. godine**	Konsolidovani godišnji finansijski izveštaj
1. jul 2024. godine***	Dokumentacija uz redovan godišnji finansijski izveštaj (za obveznike revizije) / dobrovoljna revizija (za pravna lica i preduzetnike koji nemaju obavezu revizije)
31. jul 2024. godine****	Dokumentacija uz konsolidovani godišnji finansijski izveštaj
60 dana od datuma bilansa	Vanredni finansijski izveštaj

* za obveznike sa poslovnom godinom različitom od kalendarske - 3 meseca od datuma bilansa
 ** za obveznike sa poslovnom godinom različitom od kalendarske - 4 meseca od datuma bilansa
 *** za obveznike sa poslovnom godinom različitom od kalendarske - 6 meseci od datuma bilansa
 **** za obveznike sa poslovnom godinom različitom od kalendarske - 7 meseci od datuma bilansa

**FINANSIJSKI IZVEŠTAJI
KORISNI I ZA „SAMOANALIZU”
PREDUZEĆA**

Podaci iz godišnjih finansijskih izveštaja su izuzetno korisni kako za poslovne analitičare, investitore, tako i za sama preduzeća koja ih dostavljaju, smatraju u bonitetnoj kući CompanyWall. Samim preduzećima koja dostavljaju izveštaje oni mogu biti jako korisni kako vreme prolazi, kako bi pratili svoje rezultate i identifikovali oblasti u kojima mogu poboljšati svoje poslovanje. Ta „samoanaliza” pomaže im da donesu informisane odluke o budućim strategijama rasta, ulaganja, ili pak restrukturiranja.

donošenje informisanih poslovnih odluka – ocenjuje naša sagovornica.

Elektronsko dostavljanje finansijskih izveštaja olakšalo proceduru

Finansijski izveštaji se APR-u dostavljaju putem Posebnog informacionog sistema isključivo u elektronskoj formi, potpisani kvalifikovanim elektronskim potpisom zakonskog zastupnika. U okviru Posebnog informacionog sistema su ugrađena sva pravila i informacije koje se odnose na sastavljanje i dostavljanje finansijskog izveštaja za svakog obveznika, čime je postupak podnošenja izveštaja značajno olakšan.

Jelena Hadžić naglašava da je elektronsko dostavljanje finansijskih izveštaja značajno olakšalo i ubrzalo proceduru prikupljanja i obrade finansijskih informacija. Ona napominje da ova tehnološka inovacija omogućava kompanijama i regulatornim telima da efikasnije razmenjuju podatke, smanjujući vreme i resurse potrebne za procesiranje papirne dokumentacije.

- Takođe, elektronsko dostavljanje omogućava brži pristup informacijama zainteresovanim stranama, što doprinosi transparentnosti i omogućava brže i tačnije analize finansijskih podataka. Osim toga, elektronsko dostavljanje smanjuje mogućnost grešaka i olakšava praćenje i implementaciju regulatornih zahteva – dodaje direktorka za reviziju TPA Srbija.

MARKO ANDREJIĆ

Smederevski Put 2a 11050 Beograd

060 386 1 825 064 958 0 790

office@domzastarelux.rs

www.domzastarelux.rs

SRPSKA PRIVREDA U PLUSU OSAM GODINA ZAREDOM

OPCIJA ELEKTRONSKE REGISTRACIJE OSNIVANJA PREDUZETNIKA I DRUŠTVA SA OGRANIČENOM ODGOVORNOŠĆU UVEDENA JE JOŠ 2018. GODINE, ALI SE RELATIVNO MALI BROJ PRIVREDNIH SUBJEKATA ODLUČIVAO ZA OVAJ NAČIN REGISTRACIJE, I PORED NIŽIH NAKNADA I DRUGIH POGODNOSTI KOJE PRUŽA. TEK SA UVOĐENJEM OBAVEZNE ELEKTRONSKE REGISTRACIJE OSNIVANJA PRIVREDNIH DRUŠTAVA OD MAJA PROŠLE GODINE DOŠLO JE DO ZNAČAJNIJEG SKOKA BROJA ELEKTRONSKI OSNOVANIH DRUŠTAVA. TAKO JE U PERIODU OD JANUARA DO 17. MAJA ELEKTRONSKI OSNOVANO 367 PRIVREDNIH DRUŠTAVA, A DO KRAJA 2023. GODINE 5.487 DRUŠTAVA

Najveći broj privrednih društava u Srbiji, prema registrovanoj pretežnoj delatnosti, bavi se nespecijalizovanom trgovinom na veliko. U poslednjih pet godina se na drugom i trećem mestu Top delatnosti smenjuju konsultantske aktivnosti u vezi s poslovanjem i ostalim upravljanjem i izgradnja stambenih i nestambenih zgrada. Sve višu poziciju na ovoj listi zauzima i računarsko programiranje, kao i drumski prevoz tereta i delatnosti restorana i pokretnih ugostiteljskih objekata. Kod preduzetnika su iste delatnosti prve na ovoj listi, a zatim slede uslužne delatnosti kao što su frizerski i kozmetički saloni, ugostitelji, kao i održavanje i popravka vozila.

U toku pandemije korona virusa zabeleženo je povećanje broja kurirskih službi, dok se poslednjih godina beleži i povećani broj pružalaca usluge informacione tehnologije, ali i preduzetnika koji obavljaju inženjerske delatnosti i tehničko savetovanje ili specijalizovane dizajnerske delatnosti – ističe Milan Lučić, direktor Agencije za privredne registre (APR).

U intervjuu za Biznis.rs on objašnjava da su u strukturi srpske privrede u poslednjoj deceniji najzastupljeniji trgovina i usluge, ali veliku ekspanziju doživljava IT sektor, koji spada u jedan od najvećih neto izvoznika usluga koje su plod naše pameti i znanja.

Sa direktorom APR-a razgovarali smo i o elektronskim uslugama, digitalizaciji privrede i sajber bezbednosti, kao i o kalendaru dostavljanja finansijskih izveštaja za 2023. godinu. Inače, Agencija za privredne registre je u prošloj godini registrovala 9.600

novosnovanih privrednih društava i 45.600 preduzetnika.

Šta o domaćoj privredi govori podatak da je u Registru privrednih subjekata od 7. do 12. februara pokrenut postupak prinudne likvidacije 3.581 privrednog društva?

- S obzirom na to da Agencija za privredne registre od 2019. godine pokreće postupke prinudne likvidacije privrednih društava, ovaj posao koji se sprovodi u Registru privrednih subjekata po službenoj dužnosti mogao bi se nazvati redovnom aktivnošću koja proističe iz Zakona o privrednim društvima. Na ovaj način se vrši svojevrsno „čišćenje“ registra od nesavesnih privrednika koji ne usklađuju svoje poslovanje sa zakonima. Reč je o društvima koja ne ispunjavaju svoje obaveze u vezi sa podnošenjem finansijskih izveštaja, koje dve godine uzastopno nisu podneli Agenciji. Ima i onih društava koja nisu registrovala novog zakonskog zastupnika nakon što je prethodni zastupnik, odnosno direktor dao otkaz.

Rezultat kontinuiranog sprovođenja prinudne likvidacije je to što smo u prvoj godini od stupanja na snagu odredbi Zakona o privrednim društvima, koje se odnose na ovaj postupak, nakon sprovođenja prinudne likvidacije izbrisali 23.000 privrednih društava iz registra, dok se sada u proseku godišnje obriše oko 4.000 društava. U februaru ove godine je pokrenut postupak kod 3.581 društva, a u odnosu na ukupan broj registrovanih imamo svega 2,50 odsto privrednika koji se brišu iz registra po ovom osnovu. U praksi je prisutan manji broj privrednika koji zloupotrebljava

odredbe zakona o privrednim društvima i svesnim nečinjenjem „gura“ društvo u pravcu prinudne likvidacije, umesto sprovođenja „redovne“ likvidacije. To je razlog zbog koga će Agencija podneti inicijativu Ministarstvu privrede za izmene Zakona o privrednim društvima, kako bi se sprečila zloupotreba odredbi zakona koje se odnose na prinudnu likvidaciju.

Koje su sve elektronske usluge APR-a trenutno dostupne privredi i građanima i koje se najviše koriste?

- U cilju unapređenja uslova za pokretanje poslovanja i brže obavljanje administrativnih poslova u vezi sa registracijom, Agencija omogućava elektronsko sastavljanje i podnošenje finansijskih izveštaja. To je usluga koju koriste sva pravna lica, ili oko 300.000 obveznika.

Takođe, Agencija od 2016. godine vodi Centralnu evidenciju objedinjene procedure, veliki i složen informacioni sistem kojim se omogućava elektronsko izdavanje građevinskih dozvola. U 2023. godini je samo preko tog sistema bilo primljeno više od 160.000 zahteva.

Opcija elektronske registracije osnivanja preduzetnika i društva sa ograničenom odgovornošću uvedena je još 2018. godine, ali se relativno mali broj privrednih subjekata odlučivao za ovaj način registracije. I pored nižih naknada za elektronsku registraciju i drugih pogodnosti koje pruža, kao što je uklanjanje troška za overu osnivačkog akta ukoliko osnivač sam izvorno sačini osnivački akt u elektronskoj formi, građani ipak nisu bili mnogo motivisani za prihvatanje ovog načina registracije, jer se postupak u papirnoj formi i inače sprovodi brzo i jednostavno u Agenciji.

Tek sa uvođenjem obavezne elektronske registracije osnivanja privrednih društava od maja prošle godine došlo je do značajnijeg skoka broja elektronski osnovanih društava. Tako je u periodu od januara do 17. maja elektronski osnovano 367 privrednih društava, a do kraja 2023. godine je na ovaj način osnovano 5.487 društava.

Da li to znači da su se privrednici polako navikli na novi način registracije?

- Ovde moram da ukažem da smo u registru zabeležili jednu pojavu koja nije bila toliko česta kao od uvođenja obavezne elektronske registracije. Jedan manji broj građana je prvo podneo prijavu za registraciju osnivanja preduzetničke radnje, da bi potom podneli prijavu za promenu forme u privredno društvo i na taj način izbegli elektronsku registraciju. Kao posledica, zabeležen je pad broja osnovanih društava od 17 odsto i povećanje broja novoosnovanih preduzetnika za 10 odsto u odnosu na 2022. godinu. To nas sve navodi na zaključak da nisu svi korisnici još uvek spremni za ovu uslugu iz razloga nepoverenja u elektronske usluge ili nedovoljne informisanosti i nepripremljenosti za korišćenje ove usluge. Verovatno neki odustaju od korišćenja ove usluge zbog nedovoljnih tehničkih mogućnosti, ali moramo svi zajedno da radimo na tome da se razvija svest građana o potrebi sticanja novih znanja i veština u domenu informacionih tehnologija i prihvatanju promena koje donosi digitalizacija.

Pa ipak, dosadašnja iskustva Agencije na ovom planu su ohrabrujuća. Već godinama unazad sprovodimo elektronsku registraciju osnivanja preduzetnika, a krajem prošle godine omogućena je i elektronska usluga podnošenja prijave za registraciju promene podataka i brisanje preduzetnika iz Registra. Nagli skok u broju elektronski registrovanih preduzetnika zabeležen je tokom lokdauna, kada je elektronsko osnivanje bilo jedini način registracije preduzetnika i od tada se beleži kontinuirani rast, pa je tako 2022. godine elektronski osnovano 3.765 preduzetnika, a u 2023. godini 6.210 preduzetnika. Elektronska registracija preduzetnika je za sada samo jedan od dva načina registracije, koji je jeftiniji i jednostavniji od tradicionalnog načina registracije u papiru, ali se nadamo da će vremenom rasti broj korisnika ove usluge.

Osim ovih elektronskih usluga za privredne subjekte, u Agenciji se elektronskim putem evidentiraju stvarni vlasnici i izdaju izvodi i potvrde iz te evidencije. Takođe, elektronski se podnose prijave za registraciju finansijskog lizinga i založnog prava na pokretnim stvarima i pravima. Osim toga, i svi postupci u Registru ponuđača se sprovode u potpunosti korišćenjem elektronskih usluga.

Kancelarija za informacione tehnologije i elektronsku upravu saopštila je da je od 12. januara svim privrednim društvima koja se nisu samostalno registrovala kao korisnici usluga eUprave kreirala Jedinštveni

elektronski sandučić (eSandučić) na Portalu eUprava radi elektronskog dostavljanja akata od strane organa javne vlasti. Šta će ovo značiti za dalju digitalizaciju privrede?

- Kancelarija za IT i eUpravu je, u skladu sa Zakonom o elektronskoj upravi, povezala adrese elektronske pošte privrednih društava koje se nalaze u Registru privrednih subjekata APR-a sa Portalom eUprave i kreirala Jedinštveni elektronski sandučić za svako privredno društvo koje do sada nije bilo registrovano kao korisnik usluga elektronske uprave. Ovi korisnici ubuduće će dobijati obaveštenja o prispeću elektronskog dokumenta u eSandučić i moći će da preuzmu dokument u bilo kom trenutku.

Privrednim subjektima koji koriste elektronske servise registracije u APR-u odluka registratora se, u formi elektronskog dokumenta sa elektronskim potpisom registratora, uručuje na registrovanu adresu za prijem elektronske pošte i objavljuje, kao što je i do sada to činjeno, na sajtu Agencije, u skladu sa Zakonom o registraciji. U skladu sa Zakonom o privrednim društvima, Agencija će uskoro omogućiti dostavljanje rešenja registratora u Jedinštveni elektronski sandučić na Portalu eUprave, u cilju informisanja, a u narednom periodu će implementirati ovo rešenje i u ostalim registrima i evidencijama, jer se na ovaj način unapređuje pravna sigurnost i olakšava poslovanje pravnih lica, zahvaljujući elektronskim servisima i digitalizaciji.

S druge strane, svedoci smo sve više hakerskih napada na kompanije i državne institucije, pa su tako i internet stranica i veb-server Agencije za privredne registre u martu prošle godine bili na meti napada. Kakve su posledice, da li su bili ugroženi podaci ili infrastruktura? Koliko APR danas vodi računa o sajber bezbednosti i na koji način štitite svoje podatke od ovakvih neželjenih događaja?

- Svesni smo koliko je važna bezbednost informacionog sistema Agencije. Njega ne čine samo baze podataka koje vodi Agencija, već je njegov sastavni deo i dokumentacija koju Agencija izvorno prima u papirnom obliku i digitalizuje je, omogućavajući njenu

NOVI PRAVILNIK O SADRŽINI REGISTRA PRIVREDNIH SUBJEKATA

Agencija za privredne registre objavila je u avgustu prošle godine informaciju da je stupio na snagu novi Pravilnik o sadržini Registra privrednih subjekata i dokumentaciji potrebnoj za registraciju. Šta je bio razlog donošenja novog Pravilnika i koje su glavne izmene kada je reč o obavezama privrednika?

- Prethodni pravilnik je donet 2016. godine, pa je bilo potrebno uskladiti ovaj podzakonski akt sa izmenama i dopunama Zakona o privrednim društvima i Zakona o postupku registracije, kojima je omogućeno uvođenje obavezne elektronske registracije osnivanja privrednih društava i primena odredbi o pribavljanju podataka iz javnih evidencija po službenoj dužnosti, u skladu sa odredbama Zakona o opštem upravnom postupku.

Pravilnikom je uređeno i pitanje utvrđivanja identiteta podnosilaca koji prijavu podnose korišćenjem korisničke aplikacije ako su to domaća i strana lica. Tim licima neophodan je kvalifikovani elektronski potpis koji izdaje ovlašćeno sertifikaciono telo u Republici Srbiji.

dostupnost za sve građane. Zato je od državnog interesa da svi podaci koji su pohranjeni u ovom sistemu budu zaštićeni i da ne budu kompromitovani. Agencija je uvek među prvim državnim organima koji implementiraju sva softverska rešenja i elektronske usluge Kancelarije za IT i eUpravu, pa se, tako, u sistemu APR-a već primenjuje korisnički nalog za elektronsku identifikaciju (eID), elektronski žig i potpisivanje dokumenta u kladu, koje se primenjuje kod sastavljanja i dostavljanja

finansijskih izveštaja. S obzirom na to da Agencija omogućava privrednicima da veliki broj procedura obavljaju elektronski, naš je cilj da obezbedimo uslove za što brže uvođenje elektronskih usluga u sve registre i evidencije, tako da građanima omogućimo da na što jednostavniji i brži način završe sve administrativne poslove u vezi sa registracijom.

Potpuno smo svesni toga da se DDoS napadi ne mogu preduprediti. Distribuirani napadi kojima je marta prošle

godine bila meta internet stranica Agencije, u jeku kampanje predavanja finansijskih izveštaja za 2022. godinu, nisu proizveli veću štetu, osim što su korisnike privremeno onemogućili da pristupe veb-sajtu Agencije, e-mailovima i elektronskim uslugama. Agencija je u veoma kratkom roku odbranila sistem i obezbedila nesmetani pristup svim servisima. Edukacijom ne samo zaposlenih u IT sektoru, već i svih zaposlenih u Agenciji, uspešno se branimo od zlonamernih napada i koristimo razne softverske i hardverske alate koji sprečavaju ovakve napade.

DISTRIBUIRANI NAPADI KOJIMA JE MARTA PROŠLE GODINE BILA META INTERNET STRANICA AGENCIJE, U JEKU KAMPANJE PREDAVANJA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA ZA 2022. GODINU, NISU PROIZVELI VEĆU ŠTETU, OSIM ŠTO SU KORISNIKE PRIVREMENO ONEMOGUĆILI DA PRISTUPE VEB-SAJTU AGENCIJE, E-MAILOVIMA I ELEKTRONSKIM USLUGAMA. AGENCIJA JE U VEOMA KRATKOM ROKU ODBRANILA SISTEM I OBEZBEDILA NESMETANI PRISTUP SVIM SERVISIMA.

Bliže se prvi rokovi za podnošenje finansijskih izveštaja za prošlu godinu. Od 31. januara je dostupna aplikacija za sastavljanje i dostavljanje izveštaja, odnosno dokumentacije za 2023. godinu. Da li će se nešto menjati u kalendaru?

- Na osnovu prethodnih iskustava u vezi sa prijemom i obradom izveštaja uvedene su neke novine, kao što su au-

tomatski prepis podataka iz prošlogodišnjeg finansijskog izveštaja umesto ručnog unosa podataka, kao i potpisivanje finansijskog izveštaja kvalifikovanim elektronskim potpisima oba zakonska zastupnika koja su ograničena supotpisom drugog lica. Takođe, omogućili smo slanje notifikacija o prijemu i svim promenama statusa podnetog finansijskog izveštaja ne samo na adresu obveznika, već i na adresu pružaoca računovodstvenih usluga koji je naveden kao lice odgovorno za sastavljanje finansijskog izveštaja.

Od ove godine prijava i odjava iz Evidencije obveznika finansijskog izveštaja, kao i promene u toj evidenciji, vrše se putem portala za ažuriranje evidencije koji se nalazi u okviru Posebnog informacionog sistema za sastavljanje i dostavljanje finansijskih izveštaja. Preko portala se upućuju reklamacije o novom obvezniku, o izmeni podataka i brisanju obveznika iz Evidencije obveznika. Na osnovu tih podataka iz evidencije svaki obveznik ponaosob dobija informacije

koje se odnose na sastavljanje i dostavljanje njegovog finansijskog izveštaja, uz primenu svih pravila koja značajno olakšavaju postupak podnošenja finansijskih izveštaja.

U skladu sa odredbama Zakona o opštem upravnom postupku, kojim je propisano da se u slučaju kada rokovi padaju u neradne dane isti pomeraju na prvi naredni radni dan, ove godine će umesto 31. marta rok za predaju redovnih godišnjih finansijskih izveštaja za 2023. godinu i izjava o neaktivnosti biti pomeren na 1. april, dok rok za predaju konsolidovanih godišnjih finansijskih izveštaja ističe 30. aprila.

Kako ocenjujete stanje srpske privrede u prošloj godini i uslove za poslovanje naših privrednika? Kakva su očekivanja za 2024. godinu?

- Tek je počeo prijem finansijskih izveštaja za 2023. godinu, tako da ćemo po završetku prijema i obrade izveštaja imati detaljnu analizu podataka na osnovu kojih ćemo moći da sagledamo

prošlogodišnje poslovne rezultate privrede.

Ali, prateći rezultate možemo oceniti da je srpska privreda osam godina zaredom poslovala profitabilno. Iz godine u godinu su rasli gotovo svi parametri, kao što su ukupni prihodi, neto dobit i broj zaposlenih. U 2022. godini pozitivno su poslovali svi sektori osim jednog, i to pretežno na osnovu poslovnih aktivnosti. Pozitivno su poslovali svi segmenti privrede gledano prema veličini, tako da moramo konstatovati da privreda raste, na osnovu čega zaključujem da privrednici vide perspektivu za svoje poslovanje, uprkos pojačanim rizicima na globalnom tržištu i zaoštavanju međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa. Država nikada nije davala više podsticaja za privredu i nikada nismo imali više ulaganja u infrastrukturu i razvoj, što se odražava na samozapošljavanje i zapošljavanje. Smatram da je najvažnije obezbediti političku stabilnost, a svaki privrednik će pronaći model za unapređenje svog poslovanja.

MARKO ANDREJIĆ

Bulevar Zorana Đinđića 106
11070 Beograd, Novi Beograd
011/3190-338, 011/3190-766
ordinacija@dukadent.rs
www.dukadent.rs

Za blistavi osmeh!

dečija i preventivna stomatologija · terapija paradentopatije

oralna hirurgija · bolesti zuba · protetika

ortopedija vilica · rendgen dijagnostika

**PRODAJA
VOĆA I POVRĆA**

EDEL

Njegoševa 67A 11000 Beograd, Vračar
063/283602 063/283002
piljaramalikalenic@gmail.com

ULAGANJE U RAZVOJ TALENATA I USVAJANJE TEHNOLOGIJE KAO GENERATOR DUGOROČNOG RASTA

DOSTUPNOST RADNE SNAGE JE TRENUTNO NAJVEĆI IZAZOV ZA KOMPA NIJE NA NAŠEM TRŽIŠTU I UKOLIKO NE NAĐEMO NAČIN DA GA REŠIMO TO ĆE NA SREDNJI ROK DOSTA UTICATI NA SMANJENJE PRIVREDNOG RASTA U SRBIJI. DRUGI FAKTOR RIZIKA JE INFLACIJA – VERUJEM DA SMO UŠLI U STABILNIJI PERIOD, ALI RIZIK UVEK POSTOJI. I NARAVNO, UVEK SU TU REGULATORNI IZAZOVI I DONEKLE NEPREDVIDIVOST REGULATORNE POLITIKE, KAO I SPOLJNI FAKTORI, ODNOSNO GEOPOLITIČKE TENZIJE

Veoma sam ponosan na to što je Udruženje finansijskih direktora Srbije za ovih prvih 10 godina postojanja naraslo i broji više od 230 članova. Asocijacija je osnovana 2014. godine u Beogradu sa ciljem povezivanja finansijskih direktora, podsticanja njihovog profesionalnog razvoja i jačanja njihovog delovanja na teritoriji Srbije, a članovi su finansijski direktori kompanija u domaćem i inostranom vlasništvu, iz velikih, srednjih i malih preduzeća u različitim sektorima. Ono što ih sve spaja je isti etički kodeks i potreba da se kroz zajedničko delovanje unapredi društveno i ekonomsko okruženje – objašnjava

Milan Bukumirović, predsednik Udruženja finansijskih direktora Srbije, kako se ova strukovna asocijacija razvijala tokom prve decenije svog rada.

U intervjuu za Biznis.rs on govori o mogućnostima za unapređenje struke, makroekonomskoj situaciji u Srbiji i njenom uticaju na odluke finansijskih direktora, izvorima finansiranja i perspektivi srpskog tržišta.

- Udruženje omogućava platformu za razmenu iskustava, znanja, uvida i informacija koje su od velikog značaja za uspešno poslovanje finansijskih direktora, i to kroz redovne tematske mesečne sastanke, dvodnevnu godišnju konfe-

renciju, neformalna okupljanja i tim bildinge, formate za druženja, kao i kroz razne onlajn platforme koje omogućavaju njihovu stalnu povezanost. Fokus nam je i unapređenje poslovnog ambijenta i, svakako, jačanje uloge finansijskih direktora u privredi i institucijama od značaja za privredna kretanja.

Nedavno ste dodelili i redovnu godišnju nagradu za najboljeg finansijskog direktora Srbije. Koliko ovo priznanje znači dobitnicima, a kako doprinosi unapređenju struke uopšte?

- Nagrada CFO godine dodeljuje se za uspeh i projekte koje finansijski direktor vodi u okviru funkcije finansija i meri se rezultatima koje privredno društvo u kome je zaposlen ostvaruje na osnovu tih aktivnosti. Organizacijom izbora za finansijskog direktora godine naše udruženje ukazuje na rastući značaj profesionalnog upravljanja korporativnim finansijama i vrednost koju uspešno obavljanje funkcije finansijskog direktora može da kreira za kompanije i akcionare. Sve aktivnosti Udruženja, pa i dodela nagrade CFO godine imaju za cilj da povećaju vidljivost pozicije i važnost finansijskog direktora i da podstaknu i druge kolege da se uključe i postanu deo naše zajednice.

Samim dobitnicima je ovo i prepoznavanje od strane struke, njihovih kolega, što je složićete se najzahtevnije, ali i veliki podstrek i vetar u leđa za dalji uspeh u karijeri. Priznanje je i obaveza da dobitnik nastavi da bude neka vrsta

VEŠTAČKA INTELIGENCIJA SVE PRISUTNIJA I U FINANSIJAMA

Kako razvoj tehnologije i digitalna era danas utiču na ulogu i rad finansijskih direktora? Koliko se menjaju metodi i pristupi? Ima li veštačka inteligencija uticaja i na vaš posao?

- Apsolutno ima! Primena veštačke inteligencije pojednostavljuje zadatke koji se ponavljaju, kao što su unos podataka i usklađivanja i oslobađa vreme za stratešku analizu i donošenje odluka. Povećava se predviđanje tačnosti, upravljanje rizicima i otkrivanje prevara, što omogućava bolje finansijsko planiranje i raspodelu resursa. Veštačka inteligencija automatizuje rutinske finansijske procese, smanjuje ručne greške i povećava operativnu efikasnost, pomaže u boljoj finansijskoj prognozi i strateškom planiranju, identifikuje i ublažava finansijske rizike u realnom vremenu, povećavajući otpornost kompanije na tržišne fluktuacije. Ona donosi i uštedu troškova kroz automatizaciju zadataka i poboljšanje tačnosti, a dodatno pomaže u identifikaciji prevara.

Postoje, naravno, i rizici kao što su preraspodela radne snage, bezbednost podataka, velika zavisnost od tehnologija, regulatorni rizici. Rešavanje tih pretnji podrazumeva pažljivo planiranje, uključujući razvoj novih veština kod zaposlenih, sprovođenje snažnih mera bezbednosti podataka, obezbeđivanje algoritamske transparentnosti. Sve u svemu, odgovorno korišćenje veštačke inteligencije može značajno da unapredi finansijske performanse i strateško donošenje odluka na dugi rok.

ambasadora naše profesije i da u svom okruženju, našoj zajednici, ali i šire u društvu promoviše baš vrednosti zbog kojih je nagrada i uspostavljena, a koje su i suštinske vrednosti na kojima počivaju aktivnosti Udruženja.

Kako članovi vašeg Udruženja ocenjuju makroekonomsku situaciju u Srbiji i kako će ona uticati na odluke finansijskih direktora u narednom periodu?

- Posle perioda visoke inflacije i prilicne nepredvidivosti od pandemije kovidna na ovamo, čini mi se da ulazimo u period malo veće stabilnosti i predvidivosti, iako će uvek biti spoljnih faktora poput trenutnog konflikta u Gazi i otežanih lanaca snabdevanja u Crvenom moru. Iako nam je usledilo povećanje referentne kamatne stope koje se generalno reflektuje na manji interes za kreditima i investicijama, verujem da će većina kompanija taj rast, odnosno restriktivniju politiku Narodne banke Srbije, tretirati kao očekivan, pa verovatno i neophodan potez kako bi se suzbila i dalje visoka inflacija u zemlji u poređenju sa EU. Na osnovu predikcija za naše tržište, očekujem rast koji će

biti generisan privatnom potrošnjom, a samim tim bi svaki kolega na poziciji finansijskog direktora trebalo da predvidi plan investicija u poslovne modele koji omogućavaju adekvatnu analizu i upotrebu podataka, kao i investicije u zaštitu od sajber pretnji, kako bi se ubrzalo postizanje ciljeva i povećala zarada.

Koliko su, u trenutnoj poslovnoj klimi koja podrazumeva i visoke kamate i nestabilnu geopolitičku situaciju, kompanijama dostupni izvori finansiranja?

- U trenutnoj poslovnoj klimi u Srbiji kompanije se suočavaju sa izazovima pristupa finansiranju baš zbog visokih kamatnih stopa i geopolitičke nestabilnosti. Uprkos tim preprekama, neke firme bi i dalje mogle da obezbede finansiranje kroz alternativne izvore kao što su venture kapital ili strane investicije, mada uz povećanu proveru i procenu rizika. Zbog toga će preduzeća možda morati da prilagode svoje finansijske strategije, diversifikuju izvore finansiranja i pažljivo prate tržišnu dinamiku kako bi efikasno upravljali ovim izazovnim uslovima.

GODIŠNJA KONFERENCIJA UDRUŽENJA 15. I 16. MAJA

UFDS u maju organizuje tradicionalnu godišnju konferenciju. Kakav program ste pripremili za učesnike ove godine?

- Konferenciju „CFO sa svrhom: Nova definicija CFO-a“, drugu zaredom nakon perioda pandemije, organizujemo 15. i 16. maja. Udruženje je prošle godine obnovilo tradiciju, ali i podiglo lestvicu više, organizacijom veoma uspešne dvodnevne konferencije.

Ovogodišnje okupljanje će biti jedinstvena prilika da se razgovara o aktuelnim temama od interesa za finansijske direktore, i to sa vrlo kvalitetnim nizom govornika. Pričaćemo o globalnim trendovima, ali i o dobrim praksama naših članova koje su implementirali u svojim kompanijama. Očekujemo preko 200 učesnika, pretežno naših članova, ali i CFO pozicije van članstva, kao i druge eksperte iz finansijskih timova ili srodnih delatnosti, zvaničnike državnih institucija, međunarodne govornike, konsultante, bankare, medije... Kroz dinamičan program i osam panel diskusija pokrićemo raznovrsne teme, od toga kakva bi to trebalo da bude nova definicija CFO-a i koje su to regulatorne novine u domenu poslovanja CFO funkcije – kroz razgovore sa Ministarstvom finansija i Ministarstvom privrede. Pričaćemo i o tome kako veštačka inteligencija može da pomogne finansijskim timovima da budu efikasniji i bolji u svojim performansama. Predstavićemo i makroekonomske trendove i šta nas očekuje u periodu pred nama, a jedna od panel diskusija će probati da da odgovor kako ESG može da pomogne u rastu poslovanja.

Kroz vrlo zanimljive i interaktivne radionice pokrićemo i teme o dostupnosti radne snage i kako se prilagoditi novim i izmenjenim uslovima rada, zatim kako optimizovati troškove, kako sprovesti digitalnu transformaciju i obezbediti efikasno upravljanje podacima, šta su dobre prakse u planiranju i budžetiranju, kako postići poreski optimalni model, ali i o sve značajnijoj temi sajber bezbednosti. Osim vrlo kvalitetnog programa, sama konferencija će omogućiti i dosta prilika za povezivanje i druženje

Kakva je perspektiva srpskog tržišta i koji će, u skladu sa tim, biti glavni prioriteti u poslovanju kompanija?

- Srpsko tržište može i treba da crpi benefite od svog dobrog geografskog položaja na raskršću Evrope. Uz mešavinu tradicionalnih industrija i sektora u razvoju, kao što su IT i obnovljiva energija, Srbija nudi mogućnosti i domaćim i stranim investitorima koji teže rastu u ovom delu Evrope. Kompanije će verovatno dati prioritet upravljanju regulatornim izazovima za nesmetano poslovanje, unapređivanju konkurentnosti kroz inovacije i efikasnost i podsticanje snažnih partnerstava za proširenje tržišta kako na unutrašnjem, tako i na međunarodnom planu. Pored toga, ulaganje u razvoj talenata i usvajanje tehnologije moglo bi da bude generator dugoročnog rasta i prilagodljivosti budućim tržišnim uslovima.

A koji su glavni rizici?

- Dostupnost radne snage je trenutno najveći izazov za kompanije na našem tržištu i ukoliko ne nađemo način da rešimo taj problem, to će na srednji rok dosta uticati na smanjenje privrednog rasta u Srbiji. Uvoz radne snage, reforma obrazovanja da zaista počne da bude sinergija i sa privrednim kretanjima i da se osim dualnog obrazovanja menjaju i kurikulumi na fakultetima, neka su od rešenja. Drugi faktor rizika je inflacija – verujem da smo ušli u stabilniji period, ali to je uvek rizik. I naravno, uvek regulatorni izazovi i donekle nepredvidivost regulatorne politike, kao i spoljni faktori, odnosno geopolitičke tenzije.

U realizaciji svojih ciljeva usmereni ste i na saradnju sa drugim organizacijama i državnim institucijama. Kako izgleda ta

komunikacija i da li ste zadovoljni otvorenošću države za vaše predloge i pitanja?

- Uvek može bolje. Nekada mi se čini da može baš mnogo bolje, ali dosadašnja saradnja je bila dobra. Postoji otvorenost da se čuju problemi sa kojima se članovi Udruženja susreću u svakodnevnom poslovanju, ali sa druge strane ne vidimo uvek i promene u regulativi koje se odnose na uočene probleme. Nastavićemo da ukazujemo kako stvari mogu bolje da se primene, ne samo za nas u privredi, već i za državu.

Kakvi su planovi Udruženja finansijskih direktora Srbije za naredni period?

- Nastavljamo širenje Udruženja i u smislu broja članova i u smislu uticaja na tržištu. Želimo da se pozicija finansijskih direktora prepozna kao važna za

dalji razvoj privrede i društva u celini. U tom cilju nastavljamo sa praksom dodele nagrade CFO godine, kada prepoznamo najboljeg među jednakima po rezultatima u prethodnoj godini. Voleli bismo da uspostavimo i mentorski program koji bi omogućio prenošenje znanja i praktičnih iskustava i time omogućio dalje usavršavanje kadrova.

Nastavićemo i stalnu komunikaciju sa svim relevantnim donosiocima odluka u Vladi Srbije u cilju daljeg poboljšanja poslovnog okruženja, kao i povezivanje sa sličnim asocijacijama koje okupljaju finansijske profesionalce na globalnom nivou, jer nam je važno da budemo u korak sa globalnim trendovima. A ono što je možda i najambicioznije je da planiramo neku vrstu regionalizacije, odnosno kreiranje mreže CFO asocijacija u regionu Jugoistočne Evrope.

MARKO ANDREJIĆ

U 2024. GODINI PLANIRAMO IZVOZ OD 40 Odsto NAŠE PROIZVODNJE

PRETHODNI PERIOD NA PRVOM MESTU OBELEŽIO JE RAST PROIZVODNJE, ALI I IZVOZ NA DVA NOVA TRŽIŠTA – U Jermeniju I KAZAHSTAN. TAKOĐE, SREDINOM PROŠLE GODINE POČELI SMO DA IZVOZIMO POLUPROIZVODE U DRUGE BAT-OVE FABRIKE, ČIME ZNATNO POBOLJŠAVAMO PROIZVODNI FOOTPRINT U EVROPI. UPRAVO SU NAM ODLIČNI REZULTATI, UKLJUČUJUĆI I RAST PROIZVODNJE, OMOGUĆILI DA OVE GODINE U VRANJE DOVEDEMO JOŠ JEDNU PROIZVODNU LINIJU KOJA ĆE NAŠE KAPACITETE POVEĆATI ZA PETINU

Prošle godine obeležili smo veliki jubilej – 20 godina postojanja BAT-a u Vranju, u krugu svojih zaposlenih i njihovih porodica. Ono čime se možemo pohvaliti i što bih posebno istakao ovom prilikom jeste da smo prošlu godinu završili sa četiri puta većom proizvedenom količinom u odnosu na godinu preuzimanja, odnosno privatizacije Duvanske industrije Vranje, koja i dalje važi za jednu od najuspešnijih u Srbiji. Od same privatizacije do danas u fabriku smo uložili više od 175 miliona evra, a o našem poslovanju najbolje govore ostvareni rezultati.

Ovako Vjekoslav Janjić, direktor fabrike British American Tobacco (BAT) u Vranju, ocenjuje dosadašnje rezultate rada kompanije koja u Srbiji posluje već pune dve decenije. U razgovoru za Biznis.rs on govori o ovom značajnom jubileju, investicijama, razvoju proizvoda nove generacije i konceptu smanjene štetnosti, kao i o navikama potrošača, digitalizaciji i primeni novih tehnologija.

- Danas naše proizvode konzumiraju ne samo potrošači u Srbiji, već i oni iz šest zemalja u koje izvozimo. Dodatno, u 2024. godini planiramo izvoz od 40 odsto naše proizvodnje, što je drastično više u odnosu na prvu godinu poslovanja kada smo izvozili tri odsto svoje proizvodnje. U prilog odličnim rezultatima koje ostvarujemo, ali i kvalitetu koji je svakako na najvišem nivou, govori i podatak da je naša fabrika u Vranju jedina evropska fabrika koja je ove godine, četvrti put zaredom, dobila Globalno priznanje za izvrsnost u kvalitetu.

Kako je u prethodnom periodu poslovala fabrika u Vranju?

- Kao što sam već spomenuo, prethodni period na prvom mestu obeležio je rast proizvodnje, ali i izvoz na dva nova tržišta – u Jermeniju i Kazahstan. Takođe, sredinom prošle godine počeli smo da izvozimo poluproizvode u druge BAT-ove fabrike, čime znatno poboljšavamo proizvodni footprint u Evropi. Upravo su nam odlični proizvodni rezultati, uključujući i rast proizvodnje, omogućili da ove godine u Vranje dovedemo još jednu proizvodnu liniju koja će povećati naše proizvodne kapacitete za novih 20 odsto. U sklopu tog projekta planiramo po prvi put i izvoz još jednog novog poluproizvoda.

Ono na šta sam posebno ponosan jeste i realizacija mnogobrojnih projekata, od modernizacije proizvodnih kapaciteta do zaštite životne sredine i ulaganja u lokalnu zajednicu u kojoj poslujemo. Moram da istaknem da sa lokalnom zajednicom imamo odličnu saradnju već dugi niz godina. Do sada smo realizovali brojne projekte, kako one koji imaju pozitivan uticaj na životnu sredinu, tako i one koji su doprineli unapređenju života lokalnog stanovništva. Takođe, uvek nastojimo da damo svoj doprinos u organizaciji brojnih kulturnih i obrazovnih manifestacija, a sa posebnim zadovoljstvom ističem i projekat u okviru koga smo potpisali ugovor o dualnom modelu obrazovanja sa Akademijom tehničko-vaspitačkih strukovnih studija, te krajem prošle godine imali prvog studenta koji je diplomirao kroz ovaj model.

BAT je investirao značajne sume u razvoj proizvoda nove generacije.

Koliko je rastao taj deo poslovanja i kako trenutno izgleda? Kakva su vam očekivanja za naredni period u tom sektoru?

- Koncept smanjene štetnosti je prioritet našeg poslovanja, budući da BAT važi za jednog od predvodnika transformacije duvanske industrije. U zemljama u kojima je pomenuti koncept prihvaćen primetan je značajan pad stope konzumiranja tradicionalnih duvanskih proizvoda, odnosno cigareta, budući da sve više potrošača prelazi na proizvode novih kategorija. Mi smo na naše tržište pre pet godina lansirali Glo uređaj za zagrevanje duvana, a krajem prošle godine i novi proizvod – Vuse, koji predstavlja vodeći globalni brend e-cigareta po tržišnom udelu i prvi globalni ugljenično neutralan brend iz ovog segmenta. U BAT-u smo izuzetno zadovoljni reakcijama potrošača, pogotovo uzimajući u obzir zainteresovanost za proizvode Glo i Vuse.

Međutim, ono što bih ovde napomenuo jeste da i dalje postoji potreba za edukacijom javnosti i mnogo bolja informisanost o prednostima alternativa i konceptu smanjene štetnosti. Čvrsto verujem da će u narednom periodu pomenuti nedostaci biti iskorenjeni, te da će informisanost i edukacija biti na mnogo većem nivou. Samim tim, očekujem i veći broj potrošača koji će preći na proizvode nove generacije, koji su dokazano manje štetni.

Kakav je stav potrošača u Srbiji prema inovativnim proizvodima duvanske industrije? Da li ste primetili neku promenu poslednjih godina?

- Na našem tržištu postoji velika zainteresovanost potrošača za proizvode nove generacije, što ukazuje na to da ljudi prepoznaju koncept manje štetnosti. Međutim, verujem da bi se dodatnom edukacijom i informisanošću povećao broj ovih korisnika.

Održivost i ESG standardi postaju obaveza u svetu, a uskoro i na srpskom tržištu. Koliko BAT vodi računa o održivom razvoju i na koji način?

- Kao i u prethodnih nekoliko godina, i ove godine znatan deo naših investicija usmeren je upravo u pravcu energetske održivosti. Među najvećim projektima koje pripremamo na ovom polju svakako je uvođenje fotonaponskih panela koji će nam uz postojeće solarne panele povećati energetske efikasnost. Uz to, svakodnevno implementiramo različite manje projekte u raznim područjima koji imaju za cilj optimizaciju potrošnje energije, smanjenje potrošnje i veću reciklažu vode, te smanjenje otpada koji

šaljemo na reciklažu. Ponosni smo što smo u prošloj godini bili prva fabrika unutar grupe koja je uspešno testirala nove tehnologije u području EC elektromotora u sistemima za klimatizaciju koje će se sada implementirati i u drugim našim fabrikama.

Najbitniji pokazatelj naše održivosti je bezbednost naših zaposlenih. Iz tog razloga, najveći uspeh naše održivosti vidim u tome da i dalje održavamo odličan rezultat od nula povreda na radu. Ovde bih istakao i da smo u prethodnom periodu ostvarili značajan napredak na polju zaštite životne sredine. Tako smo prošle godine ostvarili prvu punu godinu sa nula otpada na depoziciji, po prvi put dobili sertifikat za ugljeničnu neutralnost (PAS2060 sertifikacija), kao i sertifikat za održivo upravljanje vodnim resursima (Alliance for Water Stewardship).

Kao društveno odgovorna kompanija, osim optimizacije samih procesa stavljanja proizvoda na tržište poslednjih godina intenzivno radimo i na tome da svi naši proizvodi budu što više ekološki prihvatljivi. Jedan od najvećih projekata koje imamo u ovoj godini upravo je vezan za osposobljavanje naše opreme za proizvodnju ekološki prihvatljivim materijalima.

Koji su vaši sledeći poslovni koraci, šta BAT planira na srpskom i regionalnom tržištu?

- BAT svakako nastavlja u smeru u kom je krenuo, a pod tim mislim i na dalje ostvarenje poslovnih ciljeva, ali prevashodno i razvoj zaposlenih. U prilog našem radu i razvoju zaposlenih govori i priznanje Global Top Employer za najboljeg globalnog poslodavca za 2023. koje smo dobili šestu godinu zaredom, kao i prvi dobijeni sertifikat na lokalnom nivou. Ovo priznanje nam je od posebnog značaja budući da težimo da budemo prvi izbor kao poslodavac, kako za postojeće tako i za nove zaposlene, ali i omogućava nam da pratimo trendove i idemo u korak sa potrebama na tržištu rada. Verujem da u ovome uspevamo i svakako ćemo nastaviti da težimo tome da zadovoljstvo naših zaposlenih uvek bude prioritet, jer zadovoljni zaposleni su ključ uspeha i ostvarivanja dobrih poslovnih rezultata.

MARKO ANDREJIĆ

NOVE TEHNOLOGIJE I DIGITALIZACIJA NEMAJU SMISLA BEZ ULAGANJA U RAZVOJ LJUDI

Kako razvoj tehnologije i digitalna era danas utiču na vaše poslovanje? Koliko se menjaju metodi rada i pristup?

- Digitalizacija i razvoj novih tehnologija transformišu našu industriju na svim nivoima poslovanja, od proizvodnje do marketinga i distribucije. U svojim operacijama u velikoj meri već koristimo nove sisteme i opremu koji imaju za cilj optimizaciju proizvodnih i logističkih procesa, poboljšanje kontrole kvaliteta, kao i same sigurnosti na radnom mestu. Upravo ovakvi projekti su ključni za ostvarenje konkurentne prednosti na tržištu.

Međutim, bez obzira na sve brži razvoj tehnologija, kao što su i razni algoritmi (od kojih se neki i popularno nazivaju veštačkom inteligencijom), bilo kakva integracija novih tehnologija besmislena je bez ljudskog faktora od kojeg sve i dalje zavisi. Upravo je iz tog razloga razvoj znanja naših zaposlenih ključan element u ovim procesima. Svaki naš novi projekat ovog tipa sa sobom nosi i znatna ulaganja u obuku i razvoj naših zaposlenih, kako bi stekli veštine potrebne za korišćenje novih tehnologija i poboljšanje rezultata. Takođe, kako bismo podržali i motivisali zaposlene za ovakav razvoj novih sposobnosti, poslednjih godina usavršavamo i nove procese za nagrađivanje i prepoznavanje takvih napora. Raduje nas što oni prepoznaju napore ka unapređenju proizvodnih procesa i što sa velikim zadovoljstvom učestvuju na svim obukama koje organizujemo tim povodom.

NLB BANKA DUPLIRA DIVIDENDU – CENA PROBILA NOVE REKORDE, VREDI LI RIZIKA?

Vladan Pavlović

Ilirika

U jednom od prethodnih tekstova već sam dao osvrt na regionalno prisutnu NLB banku (LJSE: NLB) uz naglasak na uvećane šanse za veću dividendu, shodno planiranoj dinamici isplata za 2024. i 2025. godinu, i očekivanjima vezanim za nivo profita, adekvatnost kapitala i generalno poslovanje banke, nakon 2025. godine. U međuvremenu banka je, verujem, iznenadila sve, jer je već krajem februara saopštila da u ovoj godini duplira dividendu, što znači da raniji plan isplate postaje nevažan, barem kada je u pitanju ova i naredna godina. Akcije banke su već u vreme nedavnog saopštenja bile nadomak rekordnog nivoa od 100 evra, a uzlazni trend je bio iniciran dobrim rezultatima iz trećeg kvartala i potajnom nadom tržišta da bi se možda dividenda ipak mogla uvećati iznad javno deklariranih nivoa.

Naime, ova banka nije naročiti izuzetak u svojoj branši, s obzirom na to da se zbog nedavnog rasta kamatnih stopa većina istih u Evropi „valja u novcu“ i nudi izdašne isplate akcionarima. Ipak, shodno važećem konsenzusu, koji je lako dostupan na sajtu banke i redovno je ažuriran, i prateći veoma oprezne i suzdržane izjave menadžmenta niko nije očekivao da će predložena isplata za 2024. biti povećana za 100 odsto u odnosu na 2023. Prognozirao se opseg od šest do 7,2 evra po akciji bruto, ali je sada reč o 11 evra po akciji bruto ili 8,25 evra po akciji neto, što čak i nakon velikog skoka na ceni (+40 odsto od početka novembra) daje 7,9 procenata neto prinosa od dividende. U međuvremenu je došlo do produžene pozitivne reakcije na tržištu, pa se cena akcije u jednom trenutku našla nadomak 115 evra, što je rekord svih vremena, baš kao i raniji opseg od 82 do 100 evra.

Ipak, kako u ovakvim situacijama uvek usledi takozvano „uzimanje profita“ od strane onih koji žele da brzo zarade na uvećanoj ceni, došlo je do korekcije na vrednosti iste na opseg od 101 do 104 evra. Pošto je plan za 2024. godinu isplata iznad 40 odsto profita, nije teško izračunati da se verovatno isti iznos od 11 evra bruto po akciji može očekivati i za narednu 2025. godinu (ili barem najmanje deset evra, što takođe nije za-

nemarljivo), s obzirom na to da se očekuje tek manja korekcija na profitu zbog efekata pada kamatnih stopa nešto viših rezervisanja.

Investitori dakle, na sadašnjim cenovnim nivoima mogu barem ove i naredne godine očekivati prinos od 7,9 odsto neto. Ono što međutim ostaje misterija jeste plan isplata za period od 2026. do 2030. godine, koji će biti objavljen 9. maja, tokom dana investitora. Zvanični konsenzus za to još uvek ne postoji i biće tek formiran uoči objava rezultata za prvi kvartal tekuće godine. Ova objava mogla bi ključno da utiče na to u kom smeru će cena dalje nastaviti, sa aktuelnih nivoa. Naime, banka ima više nego dovoljnu adekvatnost kapitala da komforno produži sa isplatom od 11 evra po akciji i u periodu od 2026. do 2030. ili da možda čak i uveća iznos do 12 evra. Očekivani pad na kamatnim stopama verovatno će biti kompenzovan povećanim obimom plasiranih kredita i rastućim prihodima od naknada i provizija i daljom optimizacijom troškova, kroz završetak integracije N Banke i Samit Lizinga.

Kraj režima dodatnog bankarskog poreza u 2029. i povratak na nižu stopu korporativnih profita u Sloveniji, iste godine, takođe će imati pozitivnog efekta na profit banke, te se on neće u velikoj meri redukovati u periodu od 2026. do 2030. da ugrozi kapitalne zahteve regulatora i obezbedi solidne iznose dividendi. Ostaje da sačekamo i zvaničnu prezentaciju banke u maju, ali plan isplata ispod opsega od 900 miliona evra do jedne milijarde evra kumulativnih dividendi, predstavljao bi najverovatnije negativno iznenađenje i nova manja korekcija (zbog zaštite kroz sadašnju dividendu) sa aktuelnih cenovnih nivoa bi se verovatno dogodila, što bi paradoksalno stvorilo priliku da oni koji već nisu u dugim pozicijama iskoriste priliku i eventualno pribave još veći prinos za 2024-2025. Obrnuto, sve iznad jedne milijarde evra kumulativne dividende za 2026-2030. biće pozitivno iznenađenje i sadašnja cena neće biti održiva na duge staze već bi trebala dodatno da raste, kako bi se dividendni prinos normalizovao prema cifri od pet do šest odsto na godišnjem nivou.

AS-TURS

Srbe Jovanovića bb
19300 Negotin
064/18 96 714
019/549 404
asturs2004@gmail.com

**PREVOZ PUTIKA
IZNAJMLJIVANJE
AUTOBUSA
ORGANIZOVANJE
TURISTIČKIH
PUTOVANJA**

AB Zadruga

zapošljavanje omladine, studenata
i privremeno nezaposlenih lica

Branka Čopića 26, 21000 Novi Sad
021/ 63 99 343, 064/ 70 07 106
office@abzadruga.com
www.abzadruga.com

KAFFE S

Kolubarski trg 16 b
11550 Lazarevac
064/ 182 10 04

TRESLA SE GORA, RODIO SE LAV

**Aleksandar
Matanović**

vlasnik kripto
menjačnice ECD

U januaru se konačno desilo ono što je godinama čekano, a mesecima najavljivano – 15 godina nakon prve zabeležene transakcije bitcoin je ušao na Wall Street na velika vrata. U istom danu (10. januara) odobreno je ukupno 11 bitcoin ETF fondova, a trgovina na berzi krenula je sutradan. Već tog prvog dana je ispisana istorija. Ukupan obim dnevne trgovine bio je rekordno visok. Prethodni rekord je držao ETF vezan za zlato i, ako je suditi po startu, bitcoin je više nego opravdao titulu „digitalnog zlata“.

Naredni dani doneli su blagu zbunjenost, čak i razočaranje. Dnevni obim trgovine je polako padao, a sa njim i cena. Ličilo je na klasičan „buy the rumor, sell the news scenario“, čija je karakteristika da cena raste u očekivanju nekog događaja, a da nakon toga padne. Fokus se prebacio na ethereum (jer je moguće da će u maju biti odobren ETF i za tu kriptovalutu), koji je zapravo kratkoročno najviše profitirao od bitcoin ETF-ova.

Čak mesec dana bilo je potrebno bitcoinu samo da se vrati na cenu koja je bila aktuelna na dan odobravanja ETF-ova. Međutim, u tih mesec dana su, nekako tiho, oboreni još neki rekordi koje su prethodno držali drugi ETF-ovi. Taj uspeh se nakon prvih mesec dana prelio i na cenu, a obim trgovine se dodatno povećao. Najpre 50.000 dolara, pa 60.000 i onda je početkom marta na kratko postignuta rekordna vrednost od preko 69.000 dolara.

Ipak, ima onih koji smatraju da je ovo tek početak. Naime, mnogim institucijama je investiranje u bitcoin i dalje nedostupno, uglav-

nom zbog toga što njihove banke ili brokери još uvek nisu uveli pordkšu za ove nove finansijske proizvode. Prognoze su veoma smeje, idu od par stotina hiljada dolara do preko milion dolara, i to već do kraja sledeće godine. Ako smo nešto naučili za 15 godina postojanja bitcoina, to je da ništa nije sigurno, ali i da ništa nije nemoguće.

Po svim mogućim finansijskim parametrima, bitcoinov ulazak na Wall Street se pokazao kao pun pogodak, nesumnjivo je prevazišao očekivanja. Ovde imamo interesantan paradoks. Nešto što je nastalo „u inat“ tradicionalnom finansijskom sistemu, čiji je Wall Street simbol, postalo je omiljena igračka baš tog istog Wall Streeta. Mnogima ovo ne smeta. Šta god vuče cenu gore – dobrodošlo je. Ima i onih drugih koji misle da je ulaskom na Wall Street bitcoin izgubio „dušu“ i da će vremenom BlackRock i slični polako preuzeti kontrolu nad najpopularnijom kriptovalutom. Ima li razloga za strah?

Najpre, bitno je razumeti da bitcoin nije kompanija i da bitcoin nije birao da li će ući na Wall Street, na isti način na koji ni zlato to nije biralo. Takođe, baš zato što nije kompanija, onaj ko poseduje najviše bitcoina ne može da utiče na njegove karakteristike, već samo u određenoj meri na cenu. Opet ću napraviti paralelu sa zlatom. Neko ko kontroliše najveću količinu zlata može u nekoj meri da utiče na njegovu cenu, ali ne može da mu menja fizičke ili hemijske karakteristike. Bitcoin ne bira ko će ga koristiti i za šta. Biramo svi mi. Bira i Wall Street. Trebalo mu je vremena, ali je na kraju izabrao odlično. I dobro je što mu je trebalo vremena. Dao je nama ostalima 15 godina „fore“.

hemijsko čišćenje odeće
pranje posteljine i stolnjaka
za hotele i restorane

Braće Puhalović 37 11271 Beograd, Surčin
069/2588090 marija.curcic69@gmail.com

SCHIKI

MOVING YOU FORWARD.

SVE VRSTE TRAKA, POGONSKOG
I TRANSPORTNOG REMENJA,
REMENICA, LANACA, LANČANIKA,
VALJAKA I OSTALIH PRATEĆIH
ELEMENTATA ZA TRANSPORTNE SISTEME
PRIMENJIVE U SVIM INDUSTRIJAMA

Novosadska 2
22320 Indija
064/6589176

schiki.boban@schiki-belt.rs

www.schikibelting.com

UNITRA

AGREGATI ZA STRUJU

PROIZVODNJA, PRODAJA
I ODRŽAVANJE
AGREGATA ZA STRUJU

Rada Vilotijevica 2/54, 36 000 Kraljevo

064 639 18 03 063 822 10 91

office@unitramv.com www.unitramv.com

SINERGIJA TELEKOMUNIKACIJA I E-COMMERCE POSLOVANJA

Marija Stojanović
Head of Digital
Platforms,
Commercial Division,
Yettel

Telekomunikacije i e-commerce su grane koje doprinose rastu globalne digitalne ekonomije, pre svega jer se prožimaju i međusobno dopunjuju, kako u svetu, tako i kod nas.

Telekomunikacione mreže i infrastruktura omogućavaju da se svi učesnici u e-commerce lancu povežu – kupci, prodavci, platforme, kuriri i drugi servisni provajderi. Brza i pouzdana mobilna i internet konekcija korisnicima pruža pristup onlajn prodavnicama u bilo koje doba dana, sa bilo kog mesta na svetu. Pored toga, bogatijem korisničkom iskustvu doprinosi razvoj inovativnih tehnoloških rešenja u vidu veštačke inteligencije i virtualne stvarnosti u okviru e-commerce platformi i aplikacija. Primetne su investicije u cloud computing, analitiku podataka, sigurnosna rešenja i druge tehnološke platforme koje omogućavaju e-trgovcima da efikasno upravljaju svojim operacijama i pruže optimalno korisničko iskustvo.

S druge strane, e-commerce pruža telekomunikacionim operaterima ulazak u nove biznis vertikale, što je slučaj i na tržištu Srbije. Kroz ponudu digitalnih usluga kao što su mobilna plaćanja, digitalni novčanici i aplikacije za kupovinu, telekomunikacione kompanije postaju ključni akteri u e-commerce ekosistemu. Tehnološki napredak u telekomunikacijama svakako unapređuje e-commerce industriju, što se nadamo da će se dodatno ubrzati uvođenjem 5G mreže.

U današnjem globalnom e-commerce pejzažu, personalizacija ponuda postaje sve više ključna za uspeh poslovanja. Telekomunikacione kompanije su se istakle kao ključni igrači u ovoj oblasti, posedujući obimne količine „first party“ podataka o korisničkim aktivnostima na mreži. Ovi podaci su dragoceni jer pružaju dublji uvid u potrebe, želje i ponašanje korisnika. Pored demografskih karakteristika, prate

se i informacije o pretraživanju, pregledima veb-stranica, klikovima na reklame, lokaciji, kao i ostalim aktivnostima na mobilnim i desktop uređajima. Sve to olakšava profilisanje korisnika u cilju kreiranja ciljanih marketinških kampanja. Analizom podataka e-trgovci mogu da kreiraju personalizovane ponude, preporuke, kao i, na primer, plasman proizvoda u regionu, što dovodi do povećanja procenata konverzije, prosečne vrednosti potrošačke korpe, kao i lojalnosti korisnika prema brendu. Prema istraživanju McKinsey & Company, personalizovane kampanje u e-commercu mogu da povećaju stopu konverzije i prihoda od prodaje za više od 15 odsto.

Još jedan značajan aspekt personalizacije ponuda je unapređenje korisničkog iskustva. Prema istraživanjima, 74 odsto potrošača izjavilo je da su spremni da potroše više novca na brendove koji pružaju personalizovana iskustva prilikom kupovine. Kroz korišćenje telekomunikacionih podataka za prilagođavanje ponuda i marketinških poruka, e-trgovci mogu da stvore jedinstvena iskustva koja odgovaraju individualnim željama i ponašanju svakog korisnika, jačajući tako vezu između brenda i potrošača.

Ipak, važno je istaći da personalizacija ponuda u e-commercu zahteva odgovorno korišćenje podataka i poštovanje principa privatnosti podataka u skladu sa važećim propisima.

Da zaključim, personalizacija ponuda u elektronskoj trgovini na osnovu podataka koje poseduju telekomunikacione kompanije predstavlja snažan alat za privlačenje i zadržavanje korisnika. Kroz inteligentnu analizu i primenu ovih podataka, e-trgovci mogu da stvore personalizovana iskustva koja odgovaraju individualnim potrebama i željama svakog korisnika, čime se stvara konkurentna prednost i jača lojalnost korisnika.

FOTO: PIXABAY

GDE SU STRANA TRŽIŠTA ZA DOMAĆE VOĆARE I RATARE?

MORAMO STALNO UBEĐIVATI SVET DA SU SRPSKO VOĆE I POVRĆE NAJBOLJI

INDIJA JE ZAISTA DOBRA PRILIKA ZA IZVOZNIKE, A POGOTOVO ZA JABUKE I SMRZNUTO CRVENO VOĆE, JER SE RADI O 200 DO 300 MILIONA IMUĆNIJIH LJUDI U TOJ ZEMLJI KOJA BROJI VIŠE OD 1,2 MILIJARDE STANOVNIKA, KOJI SEBI MOGU DA PRIUŠTE ROBU POPUT UVOZNOG SRPSKOG VOĆA. KOMPANIJE BI, IPAK, ZA IZVOZ NA NETRADICIONALNA TRŽIŠTA TREBALO POSEBNO DA SE PRIPREME I DA PROVERE FITOSANITARNE, LOGISTIČKE I CARINSKE USLOVE I MOGUĆNOSTI ZA IZVOZ

Vodeći svetski prerađivači su čak i devedesetih, u vreme sankcija, nalazili načina da dođu do srpske maline, jer im je taj ukus bio nezamenjiv. Srbija itekako ima šta da ponudi svetskom tržištu, ali mora da se uložiti u marketing. Danas su stručne publikacije pune reklama za voće iz Egipta, Španije, Italije i drugih zemalja. Voleo bih da tu vidim i Srbiju, poručuje u intervjuu sa Biznis.rs Rimer Lejn, konsultant i ekspert za trgovinu u sektoru prerađenog voća i povrća, angažovan na USAID projektu Velika mala privreda.

Lejn se, inače, srpskom ponudom svežih, smrznutih i prerađenih proizvoda bavi više od deceniju i po, a njegova analiza ukazuje na to da domaći proizvođači neke izvozne šanse precenjuju – poput

ruskog tržišta, dok druge možda propuštaju, na primer tržišta Bliskog Istoka, baltičkih i nordijskih zemalja ili država centralne i južne Amerike.

Na ovogodišnjem Agro Belgrade sajmu veliku pažnju privukla je informacija da su srpski izvoznici u 2023. izvezli manje jabuka za čak 20 miliona evra u odnosu na 2022. godinu, dok je u istom periodu izvoz svih poljoprivrednih proizvoda smanjen i količinski i vrednosno za nekih 100 miliona evra.

To je dobrim delom posledica činjenice da su se mnoge domaće firme prethodnih godina oslanjale na izvoz u Rusku Federaciju, a u međuvremenu su logistika i izvoz ka tom tržištu postali izazov. I ne samo to – rusko tržište se sada značajno oslanja na sopstvenu poljoprivrednu

proizvodnju.

- Rusija već desetak i više godina podiže zasade i povećava površine pod usevima kako bi supstituisala uvoz i bila što manje uvezno zavisna. Dakle, podigli su brojne voćnjake pod jabukama i srpske kompanije su bile svesne toga, ali je prihod od izvoza bio previše značajan da bi ga se odrekli. Jednostavno, kao da su domaće kompanije ignorisale taj signal – konstatuje Lejn.

Izvoz voća i povrća iz Srbije u Rusiju u poslednjih pet godina se smanjuje. U periodu od 2019. do 2023. izvoz jabuka u Rusiju opao je za sedam odsto, svežih breskvi za čak 26 odsto, šljiva za 18 odsto, trešanja za 11, a jagoda za 13 procenata.

Rusija je i dalje tržište broj jedan za pojedine vrste voća i povrća, ali količinski

izvoz opada.

- Slično se desilo i sa malinama, kada je reč o ponudi konkurentskih zemalja, mada su neki proizvođači shvatili šta je na horizontu i dobro su se pripremili, tako da trenutno finansijski stoje bolje od drugih – ističe Lejn.

Podaci ukazuju da su ključni konkurenti Srbije na polju malina Poljska i Ukrajina. Tokom konferencije na sajmu Agro Belgrade, najznačajnijoj regionalnoj manifestaciji za tržište voća i povrća koja je održana krajem januara, prikazan je presek stanja na tržištu i naglašeni su problemi domaće ponude.

U tom trenutku, cena srpske maline kretala se između 2,3 i 2,5 evra po kilogramu za Rolend kvalitet, što je bilo više od decembarske cene od 2,1 evra. Poređenja radi, poljska malina prodavala se u proseku za 2,3 evra, ukrajinska za 2,2 do 2,4 evra, ali su te zemlje već potrošile jesenje zalihe.

Prilikom da srpski proizvođači prodaju maline po višoj ceni od poljskih i ukrajinskih "pokvarila" je činjenica da nije bilo novih kupaca koji bi takve cene i prihvatili, što opet može biti problem za finansiranje proizvodnje i otkupa u novoj sezoni.

Martovski podaci Ministarstva poljoprivrede inače kažu da se u novu sezonu ulazi sa 20.000 tona prošlogodišnje maline na zaliham.

- Dakle, od suštinskog je značaja da se vodi računa o tome šta se dešava na tržištu i kakvi su trendovi, a svako tržište može biti interesantno izvozniku ako postoji računica da se ostvari dobit – objašnjava Lejn.

Gledaj Kinu i Indiju, snimaj Baltik

Naš sagovornik smatra da šanse prvo treba tražiti na evropskom tržištu koje je ne samo geografski najbliže, već i pred svoje proizvođače stavlja ozbiljne izazove kako bi ispunili standarde Zelenog dogovora. Dok čekamo da se EU ponovo dogovori oko tempa uvođenja "zelenih" promena u jeku masovnih protesta poljoprivrednika, Lejn ukazuje na relativno dobar položaj Srbije koja je kandidat za članstvo u EU, pa promene koje nosi Zeleni dogovor može primenjivati postepeno.

Kada je reč o smrznutim malinama i kupinama, na primer, baltičke zemlje u

Rimer Lejn

periodu od poslednjih pet godina beleže rast uvoza od 20 odsto. Kina, sa druge strane, u istom periodu beleži rast od 31 odsto kada je reč o uvozu smrznutih višanja i jagoda, kao i suvih šljiva. Tu je i Indija, koja je povećala uvoz jabuka u poslednjih pet godina za 13 odsto.

- Indija je zaista dobra prilika za izvoznike, a pogotovo za jabuke i smrznuto crveno voće, jer se radi o 200 do 300 miliona imućnijih ljudi u toj zemlji koja broji više od 1,2 milijarde stanovnika, koji sebi mogu da priušte robu poput uvoznog srpskog voća. Kompanije bi, ipak, za izvoz na netradicionalna tržišta trebalo posebno da se pripreme i da provere fitosanitarne, logističke i carinske uslove i mogućnosti za izvoz – objašnjava naš sagovornik.

Pored boljeg marketinga, proizvođači moraju povesti računa i o tome koje se sorte gaje za izvoz.

- Naši proizvođači gaje sortu jagode Senga Sengana, koja je crvena spolja i

unutra i najbolja je na svetu za sokove, džemove ili za pite. Ali tržišta koja traže svežu jagodu zahtevaju drugačije sorte, poput Camarose. Dakle, sve to treba uzeti u obzir kada se razmatra koju sortu proizvoditi za izvoz – objašnjava Lejn na primeru.

Dajte šansu povrću

Kada je reč o povrću, treba uzeti u obzir da je vrednost izvoza kiselih kornišona iz Srbije porasla za dva miliona evra, luka za tri miliona, a šargarepe, celera i cvekla za oko četiri miliona evra u periodu od 2022. do 2023. godine.

Lejnova analiza ukazuje na to da tražnja za svežim pečurkama značajno raste u Švedskoj, čiji je uvoz porastao za 46 odsto u poslednjih pet godina, dok Srbija svoje pečurke najviše plasira u Italiju, kao i da sveže paprike najviše izvozimo u Hrvatsku, gde se tražnja smanjuje. Među-

UKOLIKO NE PROMOVIŠETE SVOJE PROIZVODE I SVOJU ZEMLJU STALNO I SVUDA, INOSTRANI KUPCI ĆE BITI NESVESNI VAŠEG KVALITETA I PONUDE. TO ONDA MOŽE BITI PREPREKA KADA TREBA NASTUPITI NA NOVIM TRŽIŠTIMA. ZBOG TOGA JE POTREBNO DA SE DALEKO VIŠE ULAŽE U MARKETING I PROMOCIJU, JER TO JE ONO ŠTO ĆE GENERISATI TRAŽNJU ZA SRPSKIM PROIZVODIMA U KINI, BRAZILU, ILI SAD. MOŽDA TO JESU GEOGRAFSKI UDALJENA TRŽIŠTA, ALI NUDE ZNAČAJNE MOGUĆNOSTI ZA SRPSKE PROIZVOĐAČE

Izvoz Srbije u odnosu na globalne trendove				5-godišnji CAGR / količine	
PROIZVOD	RAST SRPSKOG IZVOZA	VODEĆA IZVOZNA TRŽIŠTA	RAST SVETSKOG UVOZA	VODEĆA UVOZNA TRŽIŠTA	TRŽIŠTA SA NAJVEĆIM RASTOM UVOZA
POVRĆE					
Smrznuta paprika i pečurke	-16%	Italija 13%	0%	SAD 2%	Gvatemala 85%
Smrznuti kukuruz šećerac	8%	Turska ?	3%	Japan -1%	Turska 125%
Smrznuti grašak	-9%	Turska 268%	-1%	SAD 4%	Turska 93%
Suvo povrće	7%	Nemačka 6%	2%	SAD -2%	Izrael 164%
Sušene pečurke	10%	Italija 6%	-14%	Tajland -16%	SAD 17%
Sveže pečurke	9%	Italija 16%	-2%	Italija -18%	Švedska 46%
Sveže paprike	10%	Hrvatska -9%	3%	SAD 3%	Austrija 12%
Sveže pečurke	76%	Makedonija 116%	2%	SAD 10%	Irska 120%
Krastavci	6%	Nemačka 16%	1%	SAD 4%	Ukrajina 29%
VOĆE					
Smrznute maline/kupine	-12%*	Nemačka -13%	-1%	Nemačka -4%	Litvanija 20%
Smrznute trešnje	5%	Nemačka 0%	5%	SAD 5%	Kina 31%
Smrznuta jagoda	13%	Nemačka 8%	5%	SAD 17%	Kina 31%
Sveže jabuke	-2%	Rusija -7%	0%	Nemačka -3%	Indija 13%
Suve šljive	18%	Holandija 95%	0%	Kina 31%	Kina 31%

Izvor: Remer Lane, Global trends in the frozen and processed fruit and vegetables, Agro Belgrade 2024 presentation

tim, tražnja za paprikama u Austriji porasla je za 12 odsto. Ne treba, kaže, prevideti ni daleka tržišta, pa skreće pažnju da je, recimo, Gvatemala u proteklih pet godina povećala uvoz smrznutih pečuraka i paprika za čak 85 odsto.

U gajenju i preradi povrća leži ogromna izvozna šansa za Srbiju, a najvažnije je odabrati prave sorte, odreći se "socijalističke" recepture i razvoju povrtarstva prići na sistemski i strateški način, poruka je učesnika ovogodišnjeg sajma Agro Belgrade.

Primer kiselih krastavčića puno govori o domaćim proizvođačima, jer su veliki domaći trgovinski lanci puni kornišona iz Severne Makedonije, dok Evropu snabdevaju proizvođači iz Indije.

- Razlog leži u tome što je tehnologija za preradu kornišona koja se koristi u Srbiji zastarela. Takav pristup i recepture koristili su se još u vreme socijalizma. Rezultat su 'mekani' kiseli krastavčići koji su nekada plasirani na tržište Rusije – kaže Lejn.

Danas kupci, kako ističe, traže hrskave ukiseljene kornišone kakve izvozi Indija, ali šansa Srbije leži u tome što evropski uvoznici žele da skrate lance nabavke i traže snabdevače koji su im blizu.

- Pitanje logistike je od izuzetnog značaja: kiseli krastavčići iz Indije ne mogu

doći do Evrope drugačije nego tako što će pošiljka 'obići' Afriku da bi stigla do kupaca. Vidimo šta se trenutno dešava sa trasom kroz Crveno more. Dakle, potreba da se skrate lanci snabdevanja je velika i u tome leži prilika za Srbiju, pogotovo kada je reč o kulturama koje je isplativo ovde gajiti – objašnjava naš sagovornik.

Velika prilika leži, kaže, i u boraniji.

- Boraniju do britanskog i tržišta EU dovoze avionima iz Kenije i Zimbabvea, ali evropski Zeleni dogovor o smanjenju zagađenja uskoro će takvu praksu učiniti nepoželjnom. A boraniju možemo da gajimo u većoj meri u Srbiji, kao što već gajimo grašak i kukuruz za konzervisanje – naglašava Lejn, i dodaje da isto važi za paradajz, odnosno pastu od paradajza.

- Najvažnije je, međutim, izbeći situaciju da svi odjednom pojure da gaje isto povrće, što će zasititi tržište i cene pogurati nadole. To znači da je razvoju povrtarstva potrebno prići pažljivo i sistemski – savetuje Lejn.

Tržišna utakmica se ne dobija samo kvalitetom

Odgovarajući marketing je, čini se, stalna boljka domaće privrede jer, kako kaže naš sagovornik, svi znamo da Srbija

ima šta da ponudi tržištu, ali je pitanje koliko to dobro promovise – iako Privredna komora Srbije i Ministarstvo poljoprivrede nude kvalitetne usluge i na tom polju.

- Oblačinska višnja je verovatno najbolja višnja na svetu za preradu, kao i malina sorte Vilamet. Vodeći svetski prerađivači su čak i devedesetih, u vreme sankcija, nalazili načina da dođu do srpske maline, jer im je taj ukus bio nezamenjiv. Srbija itekako ima šta da ponudi svetskom tržištu, ali mora da se uložiti u marketing. Danas su stručne publikacije pune reklama za voće iz Egipta, Španije, Italije i drugih zemalja. Mora se značajno i neprestano ulagati u promociju i uveravanje globalnih tržišta da su proizvodi iz Srbije dobri, jer zaista jesu – naglašava Lejn.

- Ukoliko ne promovirate svoje proizvode i svoju zemlju stalno i svuda, inostrani kupci će biti nesvesni vašeg kvaliteta i ponude. To onda može biti prepreka kada treba nastupiti na novim tržištima. Zbog toga je potrebno da se daleko više ulaže u marketing i promociju, jer to je ono što će generisati tražnju za srpskim proizvodima u Kini, Brazilu, ili SAD. Možda to jesu geografski udaljena tržišta, ali nude značajne mogućnosti za srpske proizvođače – zaključio je Lejn.

MILICA RILAK

EMZ VINETA

veleprodaja auto delova

Strahinića Bana 8/25, 18000 Niš 018242467 062278453 0691164232 zora.kostovski@gmail.com

3M Vlasinsko jezero
PANSIONI

Vlasina Rid, Jončina Mahala
+381 (0)62 278 453
kostovski.vlado75@gmail.com
www.vlasina-3m.rs

MARUKOSHI

*restoran japanske
kuhinje*

rezervacije • dostava
069 479 4715

Kapetan Mišina 37
11000 Beograd, Stari Grad
marukoshi.belgrade@gmail.com
www.marukoshi.rs

ASLIHAN GUVEN, DIREKTORKA KORPORATIVNIH KOMUNIKACIJA AERODROMA SABIHA GÖKÇEN U ISTANBULU, ZA BIZNIS.RS O OPORAVKU AVIO-SEKTORA, AGILNOSTI I FLEKSIBILNOSTI

KRIZE SU DUGO BILE ODLUČUJUĆI FAKTOR U VAZDUHOPLOVNOJ INDUSTRIJI

NAŠ RAD JE INTENZIVAN SVE VREME I OSETLJIV U SMISLU DA SU AERODROMI KRITIČNA INFRASTRUKTURA KOJA IGRA KLJUČNU ULOGU U TRANSPORTU LJUDI I ROBE, POVEZUJUĆI MILIONE KOMERCIJALNIH LETOVA ŠIROM SVETA I MILIJARDE PUTNIKA NA GLOBALNOM NIVOU. ZBOG TOGA JE OD POSEBNOG ZNAČAJA DA INTERNE I EKSTERNE ZAJNTERESOVANE STRANE SARADJUJU I RAZMENJUJU INFORMACIJE NA JEDINSTVEN NAČIN KAKO BI SE EFIKASNO I DELOTVORNO REŠAVALI INCIDENTI

Avio-industrija prošla je kroz turbulentan period od početka pandemije korona virusa do danas, ali je uspela da se izvuče i da se globalno vrati skoro na nivo poslovanja iz 2019. godine. Ipak, na rezultate nije uticala samo pandemija, već su tu i drugi faktori, o kojima je za Biznis.rs govorila Aslihan Guven, direktorka korporativnih komunikacija aerodroma Sabiha Gökçen u Istanbulu.

- Aerodrom Sabiha Gökçen (Sabiha Gökçen Airport) u Istanbulu je 2023. godine oborio rekord po broju putnika, bilo ih je 37 miliona. U decembru prošle godine obavljen je prvi ultradugi let do Kuala Lumpura, puštena je u rad nova pista, i ta dva događaja uticala su na to da drugi aerodrom po veličini u Istanbulu zadovolji svetske standarde – kaže Guven.

Ona navodi da su putnici i što veća potražnja ključni da bi aerodromi beležili rast.

- Ovo je za nas normalna situacija zbog popularnosti Istanbula kao jedne od najboljih turističkih destinacija u svetu. Imajući to u vidu, imamo tekuće projekte za proširenje kapaciteta, prilagođavanje novim trendovima putovanja, ulaganje u tehnološka/digitalna rešenja i razvoj novih ruta i partnerstava za poboljšanje iskustva putnika – objašnjava naša sagovornica.

Aerodromi su u kriznim situacijama morali da menjaju svoje strategije da bi „preživeli“, a mere koje su preduzimale nisu bile popularne. Naprotiv, mnogi radnici su ostali bez posla.

- Od ekonomskih padova i geopolitičke nestabilnosti do pandemije i prirodnih

katastrofa, krize su dugo bile odlučujući faktor u vazduhoplovnoj industriji, ali nedavni poremećaji usled pandemije korona virusa poslužili su kao poziv na buđenje. Nekoliko ključnih oblasti zahtevalo je fundamentalno preispitivanje strategija, kao što je diverzifikacija tokova prihoda, jer su se pre pandemije avio-kompanije i aerodromi oslanjali na broj putnika, a pandemija je dovela i do otpuštanja zaposlenih jer je izazvala finansijsku krizu – kaže Aslihan Guven.

Direktorka korporativnih komunikacija aerodroma Sabiha Gökçen dodaje da je vazduhoplovna industrija morala da se prilagodi promenljivom poslovnom okruženju dok se čovečanstvo borilo sa nepoznatim virusom.

- Tada je „agilnost“ postala ključna reč za strategiju u skladu sa informacijama i uputstvima nadležnih. Svi uključeni akteri prilagodili su svoje poslovanje sa fokusom na zdravstvenu bezbednost i zahtevima za beskontaktna rešenja, poboljšane higijenske protokole i flek-

sibilne opcije rezervacije. Efikasan odgovor na krizu zahteva saradnju između avio-kompanija, aerodroma, vlada i organa javnog zdravlja. Deljenje informacija, koordinacija resursa i razvoj zajedničkih planova za vanredne situacije mogu ublažiti uticaj budućih poremećaja, prebroditi buduće oluje i podići naše poslovanje na nove visine. Da, pandemija je ostavila dugotrajne ožiljke, ali je, takođe, ponudila vredne lekcije za vazduhoplovnu industriju da u budućnosti bude otpornija i održivija – ističe naša sagovornica.

Strateška komunikacija i briga o putnicima

Putnici koji koriste avionski prevoz dolaze sa svih strana sveta, a na ovom istanbulskom aerodromu zaposleni misle o njihovim potrebama, te je strategija komunikacije veoma važna da bi se posao obavljao nesmetano i bez velikog zastoja.

UTICAJ MULTINACIONALNIH KOMPA NIJA NA JAVNO MNJENJE

- Multinacionalne kompanije mogu da oblikuju stvarnost, te da daju prednost profitu u odnosu na javni interes. One mogu uticati na javno mnjenje na različite načine, direktno i indirektno, odnosno da koriste marketinške kampanje u vidu manipulacije subjektima u njihovoj percepciji brendova. Takođe, one mogu da lobiraju kod vlada da bi stekle naklonost zvaničnika. Zatim, korišćenjem platformi društvenih medija za direktnu interakciju sa potrošačima i dobijanje mišljenja javnosti koje će im takođe ići na ruku. Sponzorstva i filantropske aktivnosti multinacionalne kompanije mogu da koriste kao način da njihovi klijenti misle da one rade u korist dobrobiti celokupnog društva. Efikasnost ovih različitih metoda može varirati, ali transparentnost i odgovornost su na strani menadžmenta, a svest javnosti i veštine kritičkog razmišljanja na strani publike, koja može da minimizira ulogu ovih moćnih aktera u društvu – kaže Aslihan Guven.

Aslihan Guven

- Aerodromi opslužuju širok spektar putnika sa različitim potrebama, a najvažnija stvar za kompanije poput naše koja se bavi uslužnim sektorom je fokus na putnika-kupca. Trudimo se da saosećamo sa njihovim željama i potrebama, i da im stvorimo prijatno i inkluzivno okruženje kako bi maksimalno uživali u svom iskustvu putovanja. Koristimo efikasne strategije komunikacije kao što je obezbeđivanje višejezičnih natpisa i navođenje kako bismo osigurali da su osnovne informacije dostupne svima, kulturno-prilagodljive prostori za ishranu

jednicama i ekosistemima. To uključuje minimiziranje potrošnje energije korišćenjem energetski efikasnih tehnologija i obnovljivih izvora energije, upravljanje otpadom sprovođenjem reciklaže i održivom gradnjom, projektovanjem i izgradnjom objekata imajući u vidu održivost – ističe naša sagovornica.

Prevazilaženje novih izazova

Nakon što je usledio rast broja letova pojavili su se novi izazovi poput kašnjenja, otkazivanja letova i veće anksioznosti

emitovana na svim kanalima komunikacije na aerodromu. Parola se videla na šalterima za čekiranje, prodavnicama, restoranima, na celom terminalu, i na digitalnim platformama poput video-monitora. Mi smo ovom porukom podsećali putnike da brinu o svojoj bezbednosti i udobnosti. Takođe, preduzeli smo neophodne korake da odredimo tačke stresa putnika i istovremeno podignemo svest putnika u vezi sa osobljem aerodroma, koje je tu 24 sata sedam dana u nedelji, i brine da putnici stignu bez većih prepreka na svoju destinaciju – objašnjava naša sagovornica.

Na aerodromu Sabina Gokcen postoji jasna koordinacija između avio-kompanija, pružalaca usluga avio-vazduhoplovstva i vladinih agencija, kako bi putnik bio zadovoljan.

- Naš rad je intenzivan sve vreme i osetljiv u smislu da su aerodromi kritična infrastruktura koja igra ključnu ulogu u transportu ljudi i robe povezujući milione komercijalnih letova širom sveta i milijarde putnika na globalnom nivou. Zbog toga je od posebnog značaja da interne i eksterne zainteresovane strane sarađuju i razmenjuju informacije na jedinstven način kako bi se efikasno i delotvorno rešavali incidenti – navodi Aslihan Guven.

Upravljanje krizom i sajber bezbednost

Jedan od ključnih elemenata uspešnog upravljanja krizom je sveobuhvatna svest o nastaloj situaciji i uključivanje svih učesnika u proces njenog rešavanja.

- Naš cilj je tada jasan, krizna komunikacija postaje ključna u zaštiti brenda i reputacije aerodroma. Glasine se vrlo brzo šire, potrebna je komunikacija sa svim stranama – putnicima, medijima, širom javnošću, da bismo imali tačne informacije, jer veoma često na društvenim mrežama kriza nastane i pre nego što je uopšte počela – objašnjava Guven.

Sajber napadi, takođe, mogu da utiču na funkcionisanje i operacije aerodroma, ali dobrom strategijom oni se mogu preduprediti i sistem se može zaštititi.

- Izazov bezbednosti dolazi sa digitalnom transformacijom, a naša zavisnost od tehnologije je veća iz dana u dan.

AERODROMI SU U KRIZNIM SITUACIJAMA MORALI DA MENJAJU SVOJE STRATEGIJE DA BI „PREŽIVELI”, A MERE KOJE SU PREDUZIMALI NISU BILE POPULARNE. NAPROTIV, MNOGI RADNICI SU OSTALI BEZ POSLA

i verske potrebe, objekte prilagođene osobama sa invaliditetom kako bi se obezbedila pristupačnost unutar terminala i obučeno osoblje da vodi računa o različitim kulturnološkim potrebama putnika - objašnjava Guven i dodaje da je od velike važnosti i „zelena praksa”.

- Pošto aerodromi imaju značajan uticaj na životnu sredinu, primenjujemo ‘zelene prakse’ za održivost životne sredine koje su od koristi i lokalnim za-

sti putnika tokom leta, a sve to se odražavalo na njihovo negativno ponašanje prema aerodromskom osoblju.

Guven kaže da su za ovu situaciju našli rešenje u vidu kampanje sa jasnom porukom, koja je imala za cilj da svima ulije dozu pozitivne energije.

- Budući da je ovo jedan od komunikacijskih izazova sa kojima smo se suočili, osmislili smo kampanju „Poštovanje nam mami osmeh” – koja je

SVE JE TEŽE SAKRITI ODREĐENE INFORMACIJE OD JAVNOSTI

- Trenutnu medijsku sliku formiraju politički program, tehnološki razvoj i ekonomska pitanja. Ipak, uspon nezavisnih medija, to jest sve veći broj onlajn platformi, doveo je do šireg pristupa informacijama, jer dve trećine svetske populacije koristi internet, te tako tradicionalni „čuvari kapije” više ne mogu da manipulišu vestima. Štaviše, platforme društvenih medija omogućavaju deljenje informacija ili izveštavanje sa terena gde vidimo sve veći broj pojedinaца koji se ponašaju kao građani-novinari i govore istinu. Sve je teže sakriti određene stvari od javnosti jer raste svest o medijskoj pismenosti koja dovodi do toga da se uoče medijska pristrasnost i propaganda – objašnjava Guven i dodaje da vladina cenzura i dalje predstavlja pretnju slobodi medija, pored korporativnog uticaja i koncentracije vlasništva u određenim zemljama.

FOTO: UNSPLASH

Prenošenje specifičnih poruka – deljenje uzroka i onoga što se radi na rešavanju problema i procenjenog vremena za normalizaciju su od suštinskog značaja za zaustavljanje širenja lažnih vesti koje izazivaju haos i dovode do panike na terenu. Takođe, od ključne je važnosti da efikasno slušamo šta naši putnici govore, pišu i žele putem dvosmernih kanala komunikacije i da im

damo samo informacije koje traže. Ljudi postaju sve više iritirani zbog 'push' obaveštenja, iskačućih oglasa. Kao organizacije, moramo da skrojimo komunikacione planove i procese zasnovane na činjenicama kako bismo maksimalno povećali zadovoljstvo kupaca, očuvali bezbednost i sigurnost, i odstranili suvišne informacije.

 MILJAN PAUNOVIĆ

**IGLANA
ASA
KUZMIN**

Filipa Višnjića BB
22223 Sremska Mitrovica, Kuzmin

Tel: +381 / 22 664 719
+381 / 63 82 82 325
Fax: +381 / 22 664 050
ciglanavasa@gmail.com
www.ciglanavasa.com

TEHNIČKA PODRŠKA ZA UČENJE NA DALJINU

Administracija i tehnička podrška
Razvoj digitalnih nastavnih materijala
Individualne i grupne obuke

Dragiše Brašovana 14d
21000 Novi Sad
063/8155755 021/6350895
info@fornix.rs www.fornix.rs

MEĐUNARODNE AUTOBUSKE LINIJE IZNAJMLJIVANJE AUTOBUSA RENT A CAR

Balkanska 47
11000 Beograd
011/7620-255
office@fudeks.rs
www.fudeks.rs

FOTO: BETA/AP

DVE GODINE OD UVOĐENJA NAJOBIMNIJE EKONOMSKE BLOKADE U ISTORIJI

RUSIJA NIJE POPUSTILA POD SANKCIJAMA

PREMA OCENI RUSKIH EKONOMISTA, ZEMLJA SE SNAŽNO PREORIJENTISALA U MNOGIM POSLOVNIM TOKOVIMA SA ZAPADA NA ISTOK, ALI TAJ PROCES JOŠ NIJE ZAVRŠEN. RUSIJA JE I DALJE VEOMA ZAVISNA OD UVOZA IZ EU I SAD, ALI JE UDEO KINE ZNAČAJNO PORASTAO, OD AUTOMOBILA DO ŠTAMPARSKIH MAŠINA, A TO SU PROIZVODI KOJE SU RUSI UVOZILI UGLAVNOM IZ JAPANA I NEMAČKE. RUSKA GASNA INDUSTRIJA JE POTONULA I ZA SADA NEMA MOGUĆNOSTI ZA NJEN OPORAVAK

Rusija se povodom 24. februara, druge godišnjice rata u Ukrajini, našla pod novim zapadnim sankcijama, a neke su donete i u vezi sa smrću opozicionog lidera Alekseja Navaljnog koji je preminuo u zatvoru 16. februara. Rusija se suočila sa najdužim nizom ekonomskih sankcija u istoriji, koje su Vašington, Brisel, London i saveznici uveli u nameri da oslabe rusku privredu i okrenu elitu protiv vlasti u uslovima ekonomskog propadanja. Reč je o više od 7.500 različitih mera.

Dve godine kasnije, ruska ekonomija raste. Fabrike rade, prodaja nafte je snažna, a deluje da ni ruski predsednik Vladimir Putin nije uzdrman sankcijama, već da je na dobrom putu da peti put pobedi na izborima. Zapadne sankcije

nisu navele Rusiju da napusti Ukrajinu, što je bio jedan od glavnih ciljeva njihovog uvođenja. Kao razloge za neuspeh zapadne politike kažnjavanja Rusije, Politico ističe političku volju i tehničku sposobnost.

Za sprovođenje raznih kazni potrebni su pravni, finansijski, pa i vojni resursi, bilo da je reč o odbijanju tužbi ruskih građana čiji je novac zamrznut ili o zapošljavanju inspektora u komercijalnim lukama. Međutim, zemlje koje sprovode sankcije nemaju uvek isti fokus, finansijske ili pravila, zbog čega je primena zakona jednostrana među saveznicima.

Politika sve to dodatno komplikuje, jer je teško jednoj vlasti da izvrši pritisak na drugu vladu da prestane da kupuje ruske proizvode, ako joj je potrebna saradnja

te zemlje na drugim frontovima. Analitičari Atlantskog saveta u Vašingtonu ocenjuju da sankcije same po sebi neće pobediti u ratu u Ukrajini i da treba prilagoditi očekivanja u tom pogledu.

Ograničeni efekti teških sankcija, takođe, dovode u pitanje širi projekat Zapada da obuzda Rusiju nevojnim sredstvima. Za to vreme, kreatori politike sankcija savetuju strpljenje, tvrdeći da je ruska ekonomija teško oštećena i da ono što Kremlj preduzima radi njenog održavanja neće funkcionisati na duge staze. Oni ističu da će uticaj nekih ograničenja, kao što je kontrola izvoza, moći da se izmeri za nekoliko godina.

Međutim, Rusija nije prestala da uvozi robu sa Zapada. Prema procenama Brisela, Rusija je u prvih devet meseci pro-

šle godine uvezla sankcionisanu robu i tehnologije dvostruke namene proizvedene u EU u vrednosti od 450 miliona evra, od čega je oko četvrtine uvezeno direktno iz evropskih zemalja, a ostatak preko posrednika.

Ruska nafta se i dalje isporučuje evropskim zemljama, često i po ceni višoj od 60 dolara za barel, koliko je propisano zapadnim sankcijama. Moskva koristi rupe u propisima koje joj omogućuju da isporučuje sirovu naftu u zemlje kao što su Kina, Turska i Indija, gde se prerađuje u gorivo i zatim prodaje u EU i Velikoj Britaniji. Sve dok naftom rukuju posrednici, ni prodavac, a ni kupac zapravo ne krše sankcije.

Nekoliko zvaničnika EU ocenilo je za Bloomberg da Brisel ne čini dovoljno da spreči Rusiju da uvozi proizvode i tehnologije koje se koriste u ratu u Ukrajini. Prema njihovim rečima, naglo je povećan izvoz sankcionisanih roba iz EU u treće zemlje, koje ih potom izvoze u Rusiju. Među trećim zemljama pomenuti su Turska, UAE, Srbija, Kina, Uzbekistan, Kazahstan, Kirgistan i Jermenija.

Zvaničnici EU, koji su govorili pod uslovom anonimnosti, ističu da zemlje članice Evropske unije, kao i kompanije u ovim zemljama, premalo čine da spreče zaobilazanje sankcija. Pozivajući se na podatke EU, oni tvrde da neke podružnice i podizvođači evropskih firmi koje posluju izvan Unije proizvode sankcionisanu robu i izvoze je u Rusiju preko trećih zemalja.

I srpske kompanije na listi sankcija

EU redovno ažurira listu takozvane robe visokog prioriteta čija je isporuka Rusiji zabranjena. Ova lista uključuje robu dvostruke namene (civilnu i vojnu)

i tehnologije koje Rusija može da koristi za proizvodnju oružja. Lista je poslednji put ažurirana 22. februara.

SAD i EU usvojile su 23. februara nove pakete antiruskih sankcija. Američko Ministarstvo finansija uvrstilo je na spisakove sankcija 57 fizičkih i 485 pravnih lica, kao i 12 brodova. Ograničenja su obuhvatila i kompanije iz Kirgistana, Kine, UAE, Srbije, Turske, ali i Nemačke. U 13. paket evropskih sankcija uključeno je 106 fizičkih i 88 pravnih lica iz Rusije, kao i iz Indije, Kazahstana, Kine, Srbije, Tajlanda, Turske i Šri Lanke.

Istovremeno, izvoz ruske nafte dostigao je rekordan nivo, zahvaljujući isporukama kroz naftovod Istočni Sibir-Tihi okean. Bruto vrednost izvoza nafte iz Rusije u februaru porasla je na tronedeljni maksimum od 1,73 milijarde dolara. Prosečan prihod tokom četiri nedelje porastao je za 115 miliona dolara na 1,7 milijardi dolara nedeljno. Oko 1,45 miliona barela nafte iz Rusije otprema se dnevno u Kinu, a još 905.000 barela za Indiju.

Vašington ipak veruje da je reč o neodrživoj strategiji Rusije, koja prolazi kroz svoje likvidne rezerve i gura sredstva ka ratnoj ekonomiji na načine koji će naštetiti njenoj socijalnoj stabilnosti. Prema navodima neimenovanog američkog zvaničnika, cilj SAD je da pokuša da otežaju Moskvi i da ubrzaju tempo kojim se stvari kreću ka tački gde ruska ekonomija postaje neodrživa.

Bela kuća ističe da su sankcije „imale značajan uticaj, potkopavajući sposobnost Rusije da finansira i vodi svoj nepravedni rat“, kao i da su SAD u koordinaciji sa partnerima uvele najveći set sankcija i izvoznih kontrola ikada nametnutih velikoj ekonomiji. U međuvremenu, može se nagađati kada će ruska ekonomska mašina prestati da radi, a postavlja se i

pitanje da li je podstaknuta ili obeshrabrena da vodi rat u Ukrajini, ocenjuju analitičari.

Jedna velika rupa u zidu sankcija jeste izuzeće koje dozvoljava transakcije u vezi sa plaćanjem energije sankcionisanim ruskim bankama. Iako je to sprečilo velika previranja na globalnim energetske tržištima, takođe je omogućilo nastavak značajnog priliva kapitala u rusku ekonomiju.

Američki predsednik Džo Bajden izdao je prošlog meseca izvršnu naredbu koja bi mogla da dovede do toga da strane banke izgube pristup američkom finansijskom sistemu ako posluju sa ruskim vojno-industrijskim kompleksom. Mere predstavljaju agresivnu ekspanziju strategije američke administracije prema Moskvi i mogle bi da obeshrabre banke. Ipak, mere nisu ni približno tako stroge, kao mere SAD protiv Irana.

Roba „dvostruke upotrebe“

Kontrole izvoza su dizajnirane da ograniče pristup Rusije određenim vrstama proizvoda, kao što su mikročipovi. Smatra se da je to roba „dvostruke upotrebe“, što znači da može da se koristi za civilne i vojne svrhe. Ipak, postoje dva prilično jednostavna načina da Rusija zaobiđe kontrolu uvoza. To podrazumeva isporuku robe u treću zemlju, Tursku, UAE ili Kinu, a posle ta roba ide za Rusiju. Drugi način je da se roba formalno pošalje za treću zemlju preko Rusije, a zapravo u Rusiju.

Izazov leži u sprovođenju sankcija i stalnom praćenju isporuka, a to zahteva resurse. Stručni poznavaoци prilika opisuju sankcije kao igru mačke i miša. Posao Ministarstva trgovine je stalna borba da otkrije kompanije koje krše sankcije, a reč je o kompanijama koje menjaju nazive, adrese, vlasnike i koriste uvozne lance kako bi dopremile robu u Rusiju.

Deo američkih zakonodavaca želi da poveća finansiranje misija za kontrolu izvoza Biroa za industriju i bezbednost, koje su zadužene za sprovođenje ograničenja na robu dvostruke namene. Međutim, partijski zastoj i predstojeći ciklus predsedničkih izbora u SAD mogli bi da odlože donošenje zakona.

Rusija je bila u mogućnosti da se okrene drugim zemljama koje su u sukobu sa Zapadom da kupuju, prodaju i preba-

„SEKUNDARNE SANKCIJE“

Da bi sprečio zaobilazanja sankcija, Vašington se sve više okreće „sekundarnim sankcijama“. To omogućava SAD da kažnjavaju subjekte sa sedištem u inostranstvu zbog poslovanja sa sankcionisanim ruskim subjektima. Neki saveznici SAD smatraju da su sekundarne sankcije prekoračenje ovlašćenja Vašingtona, jer bi to moglo da pogodi treće strane koje ne podležu sankcijama.

EU, takođe, ulaže napore da proširi svoj režim sankcija na druge zemlje. Brisel šalje svog izaslanika za specijalne sankcije Dejvida O'Salivana da predoči dokaze o utaji i zaobilazanju sankcija, nameravajući da ih tako privoli na saradnju i primenu evropskih sankcija. Takođe, razmatra se ideja o stvaranju organa na nivou EU koji će nadgledati sprovođenje sankcija.

cuju proizvode, što navodno uključuje i oružje. Američki analitičari ocenjuju da Rusija, Iran, Kina i donekle Severna Koreja „rade zajedno”. Rusija i Kina produbile su partnerstvo na ekonomskom i na diplomatskom planu. Kina je dramatično povećala kupovinu ruske nafte, sa popustom.

Prema proceni Vašingtonske kancelarije direktora nacionalne obavestajne službe, verovatno je da će Kina obezbediti Moskvi kritičnu tehnologiju. To uključuje mikroelektronske komponente koje bi mogle da se koriste dvostruko. Američko Ministarstvo finansija navelo je da nastavlja da direktno sarađuje sa kineskom vladom u pogledu njene podrške Rusiji.

Ruski ministar finansija Anton Siluanov smatra da su sankcije koje je Zapad uveo nekim zemljama, a posebno Rusiji i Kini, posledica promene globalne paradigme. Prema rečima ministra, zemlje sa privredama u razvoju već su ispred zemalja G7 po svom ekonomskom potencijalu, a ovakva promena formacija u svetskoj ekonomiji uvek je praćena političkim tenzijama.

Novinska agencija Bloomberg ocenila je ranije da bi do 2040. godine zemlje grupe BRIKS mogle da preteknu G7 po ekonomskom i političkom uticaju. Američki novinari prognozirali su da će proširenje asocijacije na BRIKS+ povećati udeo ovog bloka u globalnoj ekonomiji na 45 procenata, dok će udeo zemalja G7 biti 21 odsto.

Dodatna ograničenja za ruske banke

Nova ograničenja uglavnom su demonstrativne i političke prirode, ocenjuju ruski analitičari, pa ne utiču na neke važne aspekte kao što je aluminu-

FOTO: BETA/AP

jum ili nuklearna industrija, dok je lista sankcionisanih dobara neznatno povećana. Američkim građanima zabranjuju se bilo kakve transakcije sa osobama sa spiska, imovina tih lica i kompanija je zamrznuta, a ulazak u SAD im je zabranjen.

Pod nova američka ograničenja potpalo je devet ruskih banaka – Avangard banka, Rosnjeft banka, Modulbank, Datbank, MFK banka, Morskoj banka, Bistrobank, SPV banka i Čelindbanka. To su male i uskoprofilne banke, a sankcije protiv njih trebalo bi da zakomplikuju mogućnosti Rusije da izvršava međunarodna plaćanja.

Banke koje se nalaze na sankcionoj listi neće moći da koriste svoje kartice u onlajn prodavnicama iz zemalja koje su podržale sankcije, saopštila je ruska

centralna banka. Pored toga, kartice ovih banaka ne mogu da se koriste za plaćanja Apple Pay i Google Pay usluga.

Pored toga, uključivanje banke na sankcionu listu znači i prinudno zatvaranje korespondentnih računa. To znači da će biti blokirana sva imovina ruskih banaka sa liste, koje su na neki način povezane sa finansijskim sistemom SAD. Klijentima banaka nisu dostupni transferi u inostranstvo. Operater ruskog platnog sistema Mir, Nacionalni sistem platnih kartica našao se na crnoj listi. Mir je u početku kreiran za upotrebu samo u Rusiji, ali kada su Visa i Mastercard u martu 2022. objavili da prekidaju poslovanje u Rusiji „domaća kartica” poslužila je kao alternativa.

Prema oceni ruskih ekonomista, zemlja se snažno preorijentisala u mnogim poslovnim tokovima sa Zapada na Istok, ali taj proces još nije završen. Rusija je i dalje veoma zavisna od uvoza iz EU i SAD, ali je udeo Kine značajno porastao, od automobila do štamparskih mašina, a to su proizvodi koje su Rusi uvozili uglavnom iz Japana i Nemačke. Ruska gasna industrija je potonula i za sada nema mogućnosti za njen oporavak. Industrija zavisi od gasovoda, a njih nema na istoku i neće ih biti barem tri do pet godina. Sve ostale industrije su u manje-više solidnom stanju.

VLADIMIR JOKANOVIĆ

ANTIRUSKA OGRANIČENJA ŠTETE EVROPSKOJ I AMERIČKOJ EKONOMIJI

Nakon što je savetnik Bele kuće za nacionalnu bezbednost Džejk Saliven izjavio da se ruska ekonomija pokazala otpornom na pritiske sa Zapada, portparol Kremlja Dmitrij Peskov ocenio je da je malo verovatno da će SAD i EU smisliti neke nove sankcije koje bi mogle da deluju suštinski. On je dodao da antiruske sankcije štete evropskoj ekonomiji, kao i da „efekat bumeranga” deluje.

Predstavnik Kremlja istakao je da su, pre svega, ekonomije evropskih zemalja i interesi američkih kompanija ti koji najviše trpe zbog sankcija uvedenih protiv Rusije.

- Ruska ekonomija pokazala je stabilnost. I u ovom slučaju to ne treba mi da kažemo, već su to reči predstavnika SAD – rekao je Peskov.

KRILLO д.о.о.

Vojvode Putnika bb 22320 Indija
022 561 021 063 544 452 065 2521 249
office@krilo.rs www.krilo.rs

**IZRADA DRVENIH SANDUKA ZA
PAKOVANJE I TRANSPORT**

SOS AL
PROIZVODNJA
ALU I PVC STOLARIJE

Mišel Ljubojević

064/1311-098

ljmihajlo@gmail.com

STRANE DIREKTNE INVESTICIJE U CRNOJ GORI

SRBIJA NA ČELU KOLONE

DRUGU GODINU ZAREDOM SRBIJA JE ZEMLJA SA NAJVEĆIM IZNOSOM INVESTICIJA U CRNOJ GORI, A OD 125 MILIONA EVRA ČAK 78 MILIONA JE OTIŠLO NA TRGOVINU NEKRETNINAMA. NA DRUGOM MESTU JE RUSKA FEDERACIJA, A NA TREĆEM TURSKA

Strane direktne investicije u Crnoj Gori već duže predstavljaju veoma interesantan pokazatelj orijentisanosti crnogorske privrede i promena ključnih ulagača. Očekivano ili ne, tek Srbija se drugu godinu zaredom našla na samom vrhu liste stranih zemalja iz kojih stiže, ali u koje se istovremeno i odliva najviše sredstava.

Centralna banka Crne Gore vodi statistiku platnog bilansa sa inostranstvom od 2006. godine. Rezultati su zasnovani na podacima dobijenim iz međunarodnih institucija, kao i iz ove vrhovne crnogorske monetarne institucije, čija su zaduženja da prate sve finansijske

tokove. U proteklih 18 godina bilo je više investicionih „eksplozija“ koje su neretko pratili ključni događaji na političkoj sceni. Tako je 2007. godinu nakon osamostaljivanja, Crna Gora imala priliv stranih direktnih investicija (SDI) veći od pola milijarde evra samo na osnovu kupovine nekretnina. Dve godine kasnije uklonjene su određene biznis barijere – ali i kontrole – za dolazak različitih strateških investitora. Počeo je da stiže novac za velike projekte, poput Porto Montenegra u Tivtu, pa je u firme i banke „leglo“ više od 880 miliona evra.

Nakon što je 2017. postala članica NATO-a, naredna godina je takođe bila

jedna od uspešnijih sa 858 miliona evra ulaganja, ali i 535 miliona evra odliva. Sa željom da još više stranog novca stigne u zemlju, tadašnja vlada je odlučila da od 2020. godine uvede program ekonomskog državljanstva, odnosno prodaju crnogorskih pasoša onima koji imaju pola miliona evra da kupe nekretninu i državi plate dodatne dažbine. Naravno, postojala je opcija i da se ulaže u proizvodne kapacitete, ali su ti predlozi bili nepotpuni ili ostali nerealizovani. Tu mogućnost su veoma dobro iskoristili državljani Rusije, Ukrajine i Belorusije koji su tokom 2021. i 2022. godine stigli u Crnu Goru, iako mnogi i dalje čekaju

PRILIVI (u 000 evra)

	PRILIV PO OSNOVU ULAGANJA NEREZIDENATA U CRNU GORU			PRILIV PO OSNOVU ULAGANJA REZIDENATA U INOSTRANSTVO			UKUPNO
	Investicije u domaća preduzeća i banke	Prodaja nepokretnosti u Crnoj Gori	Ulaganje stranog kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanijski dug)	Smanjenje kapitala u stranim bankama i preduzećima	Prodaja nepokretnosti u inostranstvu	Povraćaj domaćeg kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanijski dug)	
Srbija	13.479,25	78.304,25	29.666,23	1.130,00	2.100,26	586,57	125.266,56
Ruska Federacija	30.819,36	55.952,72	25.519,94	0,00	0,00	214,55	112.506,57
Turska	4.416,25	50.936,29	29.253,87	0,00	0,00	657,01	85.263,41
Njemačka	8.559,04	51.193,07	12.877,82	0,00	60,00	187,30	72.877,23
Švajcarska	9.289,91	13.378,26	42.153,61	0,00	0,00	50,00	64.871,78

IZVOR: CENTRALNA BANKA CRNE GORE

odgovor na svoje zahteve. Prilivi od prodaje nekretnina su se te dve godine zaredom udvostručili i 2023. stigli na oko 460 miliona evra.

No, činjenica je da prodaja nekretnina ne može imati pozitivne efekte na privredu jedne zemlje, naročito u kriznim vremenima kao što je to bio slučaj proteklih godinu i po. Sa rastom cena i inflacije od kojih je „patio“ skoro ceo svet, rastom kamata na zaduživanja i „stezanjem kaiša“ na svakom koraku, ni strani državljani ne žele da troše više nego obično. Naprotiv, upravo oni koji su sebe i svoje poslove pre par godina sklonili u Crnu Goru počeli su da odlaze, a sa njima i potencijalni prihodi u uslužnim delatnostima – pre svega trgovini. Nekretnine koje su kupili u Crnoj Gori (p)ostaju ulaganja za neka bolja vremena do kojih će proći barem još nekoliko godina.

Istovremeno, investicije u preduzeća i banke su na najnižem nivou za proteklih osam godina, dok su depoziti građana, stranih i domaćih, na računima banaka na kraju godine dostigli rekordnih 1,9 milijardi evra.

Strane direktne investicije u 2023.

Prema najnovijim podacima Centralne banke Crne Gore, neto priliv stranih direktnih investicija u 2023. godini iznosio je 428,67 miliona evra, što predstavlja malo više od polovine iznosa s kraja 2022. Ukupne investicije bile su 857 miliona, od čega čak 36,5 odsto predstavljaju sredstva državljana ili kompanija iz Srbije i Ruske Federacije. Istovremeno su se iz zemlje odlila 428,32 miliona evra.

Nešto malo više od toga, preciznije 463 miliona evra, koštala su strance i njihove firme nekretnine kupljene u Crnoj Gori. To je ujedno jedini segment ulaganja koji je zabeležio rast u poređenju sa 2022. godinom. Inter-

kompanijski dug, investicije koje ne povećavaju osnovni kapital jer predstavljaju pozajmice matičnih firmi iz inostranstva, iznosio je 264,65 miliona evra, odnosno oko 65 odsto vrednosti iz 2022. i na najnižem je nivou od 2017. godine. Ostala ulaganja su bila oko 34 miliona evra.

Ključna stavka – investicije stranaca u kompanije odnosno banke u Crnoj Gori bila je na najnižem nivou za devet godina – iznosile su samo 95,26 miliona evra, odnosno oko 43 odsto vrednosti iz 2021. i 2022. godine. Tu dolazimo do još jednog ilustrativnog podatka odnosa investitora prema crnogorskoj privredi: ulaganja stranaca u firme su skoro pet puta manja od onih za kupovinu nekretnina. Uz to, njihovi depoziti u crnogorskim bankama već dve i po godine su veći od 1,2 milijarde evra. Dakle, oko 1,6 milijardi evra stranaca je „zaključano“ (mahom) u apartmanima i na računima, što znači da će rentiranje i bankarski sektor i u narednom periodu biti jedini sa stabilnim prihodima.

Kada je reč o sredstvima koja su „napustila“ Crnu Goru, od 428,32 miliona 159 miliona evra predstavlja povraćaj interkompanijskih dugova matičnim firmama u inostranstvu. Stranci i firme u njihovom vlasništvu prodali su nekretnine u vrednosti 134,14 miliona evra, a iz crnogorskih firmi i banaka povukli su 43,22 miliona evra. Oko 43 miliona evra čine pozajmice inostranih podružnica prema matičnim kompanijama u Crnoj Gori. Crnogorski građani su, pak, u inostrane firme zvanično uložili 25,27 miliona i van granica kupili nepokretnosti od 23,65 miliona evra. Da je kojim slučajem tih 49 miliona evra investirano u crnogorske firme, privreda se sasvim sigurno ne bi oslanjala na pomenute prihode od rentiranja i bankarskih operacija.

Srbija u fokusu

Zemlja iz koje je 2023. godine u Crnu Goru stiglo najviše investicija bila je Srbija. Nakon političkih promena 2020. godine, kada je završena višedecenijska vladavina Demokratske partije socijalista (DPS) i njoj bliskih stranaka, Srbija je naglo izbila među tri najveća investitora, a njeno učešće prošle godine stiglo do 125,27 miliona evra, te preteklo čak i ruske ulagače. Državljeni i firme iz Srbije u Crnoj Gori su najviše trgovali nekretninama, na šta su izdvojili čak 78,3 miliona evra. U crnogorske kompanije i banke su uložili 13,48 miliona, a pozajmili su svojim firmama 29,67 miliona evra.

Srbija je u statistici o stranim direktnim investicijama uvek bila među prvih pet – ali za odliv sredstava iz Crne Gore, što je prošle godine potvrdila sa iznosom od 83 miliona evra. Najveći deo od 37 miliona evra povučen je prodajom nekretnina u Crnoj Gori. Crnogorske firme i državljani su svojim povezanim kompanijama u Srbiji pozajmili 15,47 miliona evra koji se sada vode kao interkompanijski dug, dok su za kupovinu nekretnina u Srbiji dali još 10,96 miliona evra. Tako je neto vrednost ulaganja iz Srbije iznosila 42,3 miliona evra.

Poređenja radi, u 2022. godini rekordnih pokazatelja prilivi od srpskih investicija iznosili su 137 miliona, a odlivi 93,56 miliona evra, što je za rezultat imalo 43,44 miliona evra. Samo godinu ranije, ovi iznosi su bili dvostruko manji. Zatim su tokom krizne 2020. godine prilivi bili 27,88 miliona, a odlivi 24,73 miliona evra, dok su u 2019. godini odlivi bili 6,23 miliona veći od priliva.

Iako Crna Gora zvanično poštuje obaveze iz pristupnih pregovora sa Evropskom unijom da neće poslovati sa državljanima i kompanijama iz Ruske Federacije, upravo je ova država u 2023.

Struktura ukupnog priliva SDI u Crnoj Gori (u 000 evra)

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023. (PRELIMINARNI PODACI)
Investicije u kompanije i banke	242.328,7	123.841,0	215.069,9	219.402,9	95.263,34
Interkompanijski dug	321.907,8	392.854,6	323.431,9	401.540,8	264.652,83
Nekretnine	177.996,2	116.370,2	278.281,5	448.257,5	463.174,54
Ostalo	36.285,4	32.966,9	111.296,7	82.464,6	33.899,44
Ukupan priliv	778.518,2	666.032,7	928.080,0	1.151.665,9	856.990,15
Ukupan odliv	473.940,1	195.497,8	346.436,1	369.046,4	428.316,22
Neto SDI	304.578,1	470.534,9	581.643,9	782.619,6	428.673,92

IZVOR: CENTRALNA BANKA CRNE GORE

SVET: STRANE DIREKTNE INVESTICIJE U CRNOJ GORI

FOTO: PIXABAY

godini dospela na drugo mesto po iznosu investicija. Najveći deo ukupnog priliva od 112,51 milion evra činila je kupovina nekretnina od 55,95 miliona evra, u banke i firme su investirana 30,82 miliona, dok je interkompanijski dug činio još 25,52 miliona evra. S druge strane, u ovu zemlju odlilo se (samo) 23,26 miliona evra, od čega se 14 miliona odnosi na prodaju nekretnina koje su posedovali u Crnoj Gori.

Turska je na trećem mestu ove liste, sa značajno manjim iznosom ukupnih investicija od 85,26 miliona evra. Dve trećine ili 51 milion dali su državljani i firme iz ove zemlje da bi postali vlasnici nekretnina u Crnoj Gori, dok 29,25 mi-

liona evra predstavlja interkompanijski dug. Turska je sa 39,47 miliona evra na drugom mestu po iznosu ukupnog odliva sredstava iz Crne Gore, gde po 18 miliona evra čine smanjenje učešća u crnogorskim kompanijama i vraćanje interkompanijskog duga.

Nemačka je jedna od evropskih zemalja koja se skoro svake godine visoko kotira na listi stranih investicija. Iako to možda nije vidljivo „golim okom“, nemačke firme i građani redovno ulažu u nekretnine u Crnoj Gori, pa je prošle godine od ukupno 72,88 miliona evra investicija čak 51,19 miliona dato upravo za te namene.

Na petom mestu je Švajcarska čijih 64,87 miliona evra ulaganja u najvećem

delu čini interkompanijski dug (42,15 miliona evra). Kuriozitet su visokopozicionirane Sjedinjene Američke Države koje su stigle do šestog mesta liste sa 53,44 miliona evra investicija. I ovde je u pitanju veliki iznos opredeljen za kupovinu nekretnina – 34,31 milion evra.

I dok Srbija prednjači i u iznosu odliva investicija u Crnoj Gori, daleko iza nje je iznos turskih državljana i njihovih firmi koji su u svoju domovinu vratili 39,47 miliona evra. Ključne stavke ovog pokazatelja su povrat interkompanijskog duga (18,44 miliona) i kapitala iz crnogorskih kompanija i banaka (18 miliona). Na trećem mestu je Švajcarska sa odlivom kapitala od 30,36 miliona evra, gde 12,39 miliona evra čini novac povučen iz firmi osnovanih u Crnoj Gori. Na četvrtom mestu je Holandija sa odlivom kapitala od 28,73 miliona evra (24 miliona interkompanijskog duga), a peta na listi je Slovenija čiji su građani i firme povukli 25,83 miliona evra.

S obzirom na česte promene poslovnog okruženja koje su posledica političke nestabilnosti i predstavljaju ključnu barijeru – kako su to definisali iz Saveta stranih investitora (MFIC) – pokazatelji stranih investicija u ovoj godini biće od izuzetnog značaja za definisanje razvojnih potencijala privrede Crne Gore. Ako ih ne bude dovoljno, zemlja će biti primorana da sve više uvozi i time postane u potpunosti zavisna od stranih privrednih aktivnosti.

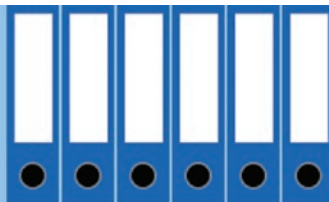
KRISTINA JERKOV

ZEMLJE REGIONA

Od ostalih zemalja regiona, nakon Srbije najveća ukupna vrednost investicija stigla je iz Bosne i Hercegovine – 11,78 miliona evra, od čega osam miliona za kupovinu nekretnina. Sledi Kosovo* sa 11,32 miliona evra, odnosno 6,56 miliona datih za nekretnine. Iz Slovenije je u Crnu Goru stiglo 9,48 miliona investicija, a i ovde je trećina novca bila opredeljena za trgovinu nekretnina. Građani i kompanije iz Hrvatske uložili su 5,64 miliona evra (3,41 miliona za nekretnine), Severne Makedonije 1,44 miliona (polovina za nekretnine), a Albanije 1,1 milion evra (takođe polovina za nekretnine).

Drugačiji su odnosi kada se analizira odliv sredstava, jer tu prednjači Slovenija koja je sa 25,83 miliona evra na petom mestu liste, a više od 20 miliona predstavlja interkompanijski dug. U Hrvatsku se vratio 13,31 milion evra, gde polovinu takođe čini interkompanijski dug. Odliv ulaganja iz Bosne i Hercegovine imao je vrednost od 8,31 milion evra, gde je polovina nastala prodajom nekretnina koje su u Crnoj Gori posedovali njihovi državljani i kompanije. Za Kosovo* je registrovan povrat sredstava od 3,57 miliona evra (1,4 miliona interkompanijskog duga), Albaniju 1,53 miliona evra (1,1 milion interkompanijskog duga) i za Severnu Makedoniju 1,1 milion evra (956.000 od prodaje nepokretnosti).

KNJIGOVODSTVO NOVI SPES

KOMPLETNE KNJIGOVODSTVENE USLUGE

Kursulina 13 19000 Zaječar
062/8982003
agencija.n.spes@gmail.com

KASZATTILA

 DRVENI PROZORI I VRATA

Ivana Modrčina 1 24340 Stara Moravica
+381 63 163 19 85
kaszattila@gmail.com
www.kaszattila-stolarija.rs

CRNOGORSKE BANKE

REKORDNA ZADUŽENJA, ALI I DEPOZITI

SAMO TOKOM 2023. GODINE BANKE U CRNOJ GORI ODOBRILE SU VIŠE OD 1,5 MILIJARDI EVRA RAZLIČITIH KREDITA, ČIME SU UKUPNA ZADUŽENJA PREMAŠILA ČETIRI MILIJARDE, ALI SU ISTOVREMENO DEPOZITI BILI STABILNO IZNAD 5,1 MILIJARDE EVRA

Banke u Crnoj Gori odobrile su tokom 2023. godine građanima, privredi i Vladi kredite u ukupnom iznosu od 1,52 milijarde evra, gde su prosečne nominalne kamatne stope (NKS) varirale između 5,68 i 6,54 odsto, a efektivna (EKS) između 6,26 i 7,34 odsto ukupnog iznosa pozajmice na godišnjem nivou.

To su novi zvanični podaci koje je objavila Centralna banka Crne Gore.

U godini kada su i aktivne i pasivne kamatne stope na globalnom nivou rale iznad svih očekivanja, a vrlo teško padale, crnogorske finansijske institucije odobrile su rekordni iznos kredita. Koliko su sve te okolnosti nepovoljno uticale na crnogorsku privredu, koja još nije uspjela da se oporavi od posledica krize koju je izazvala pandemija korona virusa, jasno govori činjenica da polovinu iznosa svih zaduženja predstavljaju krediti odobreni privredi.

Uz to, samo u decembru registrovan je najveći do sada odobren ukupni mesečni iznos kredita od čak 304 miliona evra – 125 miliona za privredu i 109 miliona evra za potrebe Vlade.

Zaduženja

Preduzeća koja su u većinskom državnom ili privatnom vlasništvu, te preduzetnici, zadužili su se tokom 2023. godine 753,6 miliona evra, a od toga će 450 miliona vratiti u periodu dužem od godinu. Istovremeno, crnogorski građani su prošle godine pozajmili nešto više od 578 miliona evra, od kojih će samo 12,49 miliona vratiti u roku kraćem od 12 meseci.

I banke su se značajno zaduživale u odnosu na prethodne godine. Naime, one su kreditirane sa 42,34 miliona evra, gde će samo deset odsto ovog iznosa biti vraćeno za više od godinu.

Javne i inostrane firme kreditirane su sa 25,66 miliona evra, a predviđeno je da za godinu vrate 8,43 miliona. Nevladine i neprofitne organizacije zadužile su se 8,39 miliona evra, uglavnom na period duži od 12 meseci.

Vlade na državnom i lokalnom nivou su dobile kredite vredne 111 miliona evra, od čega im je samo u decembru odobreno 109 miliona evra koje će vraćati duže od 12 meseci.

Namena

Još jedan pokazatelj teške situacije u kojoj je prošle godine bila crnogorska privreda je i taj da su za likvidnost kompanija banke dale zeleno svetlo ukupnim zaduženjima od čak 578 miliona evra. S druge strane, za investicije su firmama i građanima odobreni krediti vredni 125 miliona evra.

Građanima su tokom 2023. odobrena

gotovinska, odnosno nenamenska zaduženja od 315,6 miliona evra, a najveći deo od 311,3 miliona biće vraćen u roku dužem od 12 meseci. Tome treba dodati i 21,8 miliona evra kredita za koje su građani garantovali hipotekama na svojim nekretninama.

I pored rasta cena svih vozila, izgleda kao da prošle godine u Crnoj Gori niko nije želeo da ostane bez novog automobila. Građani su za to podigli čak 116 miliona evra kredita, dok su firme to isto učinile za pet miliona evra.

S druge strane, u potrazi za najboljim rešenjima za otplatu ranije preuzetih obaveza prema bankama mnogi su se okrenuli refinansiranju kredita – posebno za stambene kredite gde su promene iznosa euribora „pogurale“ rate naviše. Tako su građani uspešno refinansirali 44,3 miliona evra kredita, dok su firme to uradile sa 56,8 miliona vrednim zaduženjima.

Još jedna velika stavka među dugovanjima pravnih lica je nabavka osnovnih sredstava, za koju su dobili kredite od 97 miliona evra.

Uz sve ostale potrebe, pravna lica su završila godinu sa novoodobrenih 941 milionom evra kredita, dok će građani otplaćivati novih 578,2 miliona evra zaduženja. Tako je ukupno zaduženje gra-

ZA GRAĐEVINU VIŠE OD 20 MILIONA EVRA KREDITA

Velike građevinske aktivnosti u prošloj godini podržane su ne samo odličnom direktnom prodajom klijentima, već i bankarskim zaduženjima koja su za kompanije odobrena u iznosu od 21,3 miliona evra, za građane još 9,8 miliona, i još 1,1 milion za kupovinu zemljišta. Ključni razlozi obično su bili velike razlike između projekcije ulaganja na početku gradnje i konačnih iznosa koji su vrtoglavo rasli tokom cele godine.

Građani su se zadužili skoro 16 miliona evra kako bi obezbedili sebi robu široke potrošnje, više od dva miliona kako bi pripremili svoje nekretnine za turističku sezonu i 1,4 miliona za potrebe poljoprivrede.

dana i privrede na kraju godine iznosilo 4,1 milijardu evra, što je za 373,8 miliona više nego na kraju 2022.

Depoziti

No, ne treba zaboraviti da je to samo jedan deo priče o bankama i njihovim klijentima. Prema istim podacima Centralne banke Crne Gore, ukupni depoziti u finansijskim institucijama tokom cele 2023. bili su iznad 5,1 milijarde evra, a na kraju godine su iznosili 5,47 milijardi.

Građani su istovremeno u bankama imali čak 1,9 milijardi evra, od čega je (samo) 378 miliona bilo oročeno. Razlozi za to bili su višestruki. Pre svega, kamate u pouzdanim bankama su na kraju godine jedva dostigle 1,43 odsto na go-

dišnjem nivou, i to za sredstva oročena na period duži od 12 meseci. Tome treba dodati činjenicu da su brojni državljani Rusije, Belorusije i Ukrajine u Crnu Goru stigli sa velikim iznosima novca koje su odmah položili u crnogorske banke. U želji da klijente obeshrabre da novac čuvaju na računima, umesto da ih koriste za bilo kakve druge namene, banke su čak odbijale da prime ili oročavaju velike uplate – čak i ako postoji potpuna i autentična dokumentacija o poreklu novca.

Sa odlaskom ovih stranaca koji je počeo pred kraj 2023. godine treba očekivati i pad depozita, ali su svi saglasni u jednom – crnogorski bankarski sistem teško da se može uzdrmati još neko vreme.

 KRISTINA JERKOV

Предшколска центар
"Пољетаран,"
Сечањ

Братства Јединства ББ 23240 Сечањ
023/3841672, 062/8083495
poletaracsecanj@gmail.com
www.poletaracsecanj.edu.rs

GUMITEX

SIROVA GUMA I
GUMENOTEHNIČKI
PROIZVODI

Milana Toplice 22
18420 Blace
063/497 256
064/28 75 408
gumitex@ptt.rs

ASISTENCIJA, NE ZAMENA

VEŠTAČKA INTELIGENCIJA U SLUŽBI ZDRAVLJA

PRED LEKARIMA JE PRILIKA DA ISKORISTE PREDNOSTI KOJE NUDI VEŠTAČKA INTELIGENCIJA, ALI ISTOVREMENO TREBA VODITI RAČUNA O OČUVANJU KLJUČNIH ASPEKATA LJUDSKOG ODNOSA I EMPATIJE PREMA PACIJENTU PRILIKOM PRUŽANJA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

FOTO: PIXABAY

Ako bismo morali da izdvojimo jedan fenomen koji je obeležio 2023. godinu, onda bi to definitivno bila veštačka inteligencija. Moramo, međutim, imati na umu da veštačka inteligencija nije nikakav novi izum, nastao svega godinu dana ranije, ali jeste izum koji je te 2023. u nekoj meri postao dostupan svakome od nas.

Kada neka tema postane sveprisutna, ali je uprkos tome i dalje nejasna, prve reakcije uvek su strah i nepoverenje. Koliko su samo puta stručnjaci za veštačku inteligenciju upitani da li je istina da će mašina zameniti čoveka, a mediji prenosili uznemirujuće informacije o tome koliko će ljudi ostati bez posla usled ovakvog napretka tehnologije. Ali, znate šta? Veštačka inteligencija je u upotrebi od sredine 20. veka. I dalje se nisu ostvarila najmračnija predskazanja.

Čini se da se najveći problem u vezi sa primenom veštačke inteligencije zapravo tiče oblasti o kojoj govorimo. Dok nam je sasvim u redu da svakodnevno koristimo virtuelne asistente, pametne uređaje, aplikacije za navigaciju, iskreno verujemo i personalizovanim preporukama na društvenim mrežama i stri-

ming platformama, a čak smo uključili i ChatGPT u svoju poslovnu svakodnevnicu, korišćenje AI rešenja u medicini posmatramo vrlo sumnjičavo. Ima li ovde prostora za dvostruke standarde?

Kvalitet, dostupnost, efikasnost

- Veštačka inteligencija u medicini može da se primeni u dijagnostici, tretmanu pacijenata, hirurgiji, otkrivanju lekova, obavljanju administrativnih zadataka. Na primer, AI sistemi se obučavaju za prepoznavanje obrazaca kako bi obradili veliki broj snimaka i tačno identifikovali patologiju. AI se koristi u razvoju personalizovanih planova lečenja za pacijente, uzimajući u obzir njihove komorbiditete i prethodnu medicinsku istoriju. Takođe, inženjeri rade na AI robotima sposobnim za izvođenje operacija kao što su rutinske, nekompleksne intervencije. Upotrebom AI u hirurgiji smanjuje se mogućnost ljudske greške, ali i poboljšava ishod oporavka pacijenta nakon hirurškog zahvata. AI nalazi primenu i u otkrivanju lekova tako što prepoznaje nove biomarkere i analizira efikasnost molekula kao potencijalnih

lekova – objašnjava dr Ivan Tanasijević, šef beogradske kancelarije Instituta za veštačku inteligenciju Srbije.

Kao i u svim drugim oblastima, primena veštačke inteligencije u medicini ima cilj transformaciju koja ne samo da će unaprediti kvalitet i dostupnost tretmana, već će i omogućiti zdravstvenom sistemu da se efikasnije nosi sa trenutnim i budućim izazovima.

Kada je reč o osiguravanju tačnosti i pouzdanosti modela veštačke inteligencije koji se koriste u medicinske svrhe, Tanasijević ističe da je važno primeniti multidisciplinarni pristup koji kombinuje napredne tehnike obrade i analize podataka, stroge etičke protokole i kontinuiranu saradnju sa medicinskim stručnjacima i regulatornim telima. Na taj način AI modeli mogu pružiti pouzdane i tačne predikcije koje unapređuju kvalitet zdravstvene zaštite i ishode lečenja pacijenata.

- Razvoj AI modela najpre zahteva detaljnu pripremu podataka koja uključuje čišćenje od anomalija kako bi skup podataka prikazao stvarne kliničke scenarije. Na ovaj način se sprečava pristrasnost AI modela i obezbeđuje predikcija stvarne situacije. Nakon pripreme podataka modeli se treniraju koristeći različite tehnike mašinskog učenja – navodi naš sagovornik i dodaje da su, pored tehničkih aspekata, od izuzetnog značaja etički nadzor i usklađenost sa regulativama kako bi se osiguralo da su svi podaci korišćeni u skladu sa etičkim smernicama, kao i da su prava pacijenata i privatnost podataka zaštićeni.

AI U ZDRAVSTVU VREDEĆE 188 MILIJARDI DOLARA DO 2030. GODINE

U 2021. godini tržište veštačke inteligencije (AI) u zdravstvu vredelo je oko 11 milijardi američkih dolara širom sveta. Predviđalo se da će globalno tržište AI u zdravstvu vredeti gotovo 188 milijardi američkih dolara do 2030. godine, sa godišnjom stopom rasta od 37 procenata od 2022. do 2030. godine. (Statista)

Dr Mikan Lazović

Dr Ivan Tanasijević

Naravno, ključnu ulogu u održavanju tačnosti i pouzdanosti modela igra kontinuirano praćenje i ažuriranje AI modela nakon njihove implementacije. Ovaj pristup uključuje redovnu evaluaciju modela na novim podacima, kao i prilagođavanje modela u skladu sa najnovijim medicinskim saznanjima i kliničkim praksama, reči su Tanasijevića.

Personalizacija kao glavni adut

Jedna od glavnih prednosti veštačke inteligencije jeste personalizacija, a nju je moguće postići i u tretmanima bolesti.

- Veštačka inteligencija ima potencijal da transformiše tradicionalne pristupe lečenju, koji često podrazumevaju „jedan lek za sve“, u pristupe koji su prilagođeni jedinstvenim genetičkim, biološkim i spoljnim faktorima koji utiču na zdravlje pojedinca. Korišćenjem AI za analizu velikih setova podataka možemo identifikovati obrasce koji predviđaju kako će pojedinci reagovati na određene tretmane. Na ovaj način moguće je razvijati personalizovane tretmane koji maksimizuju efikasnost uz minimizaciju neželjenih efekata – naglašava dr Ivan Tanasijević.

- AI pruža uvide u razvoj novih lekova prilagođenih specifičnim potrebama pacijenata, jer može da predvidi terapijsku vrednost molekula sa većom preciznošću. Primenom tehnika kao što su mašinsko učenje i generativni dizajn, AI identifikuje nove biomarkere i predlaže molekule koji bi mogli da budu efikasni protiv određenih bolesti, čime se ubrzava proces otkrivanja i razvoja lekova.

Dr Mikan Lazović, hirurk specijalista na Univerzitetnoj dečjoj klinici Tiršova, potvrđuje važnost ličnog pristupa sva-

kom pacijentu koja je dodatno unapređena primenom veštačke inteligencije.

- Ako se uzme u obzir sposobnost veštačke inteligencije da obradi i analizira ogromne količine podataka znatno preciznije i brže nego što je to moguće ljudskim kapacitetima, mogli bi se potencijalno napraviti određeni automatizovani algoritmi koji bi mogli da nam ukažu koji su pacijenti pod većim rizikom od oboljevanja, što bi omogućilo ciljani skrining bolesti za koje postoji algoritam. To bi nam omogućilo da bolest ranije dijagnostikujemo i efikasnije lečimo – smatra dr Lazović, dodajući da je upotrebom veštačke inteligencije moguće potencijalno personalizovati terapije, odnosno brže i lakše primeniti princip individualnog pristupa u lečenju.

Pred lekarima je prilika da iskoriste prednosti koje veštačka inteligencija nudi, ali istovremeno treba voditi računa o očuvanju ključnih aspekata ljudskog odnosa i empatije prema pacijentu prilikom pružanja zdravstvene zaštite, mišljenja je naš sagovornik.

- Ovo zahteva kontinuirano obrazovanje i adaptaciju na nove tehnologije, kao i razvoj novih veština koje će nam omogućiti da efikasno integrišemo veštačku inteligenciju u našu svakodnevnu praksu, zadržavajući pritom kritičko razmišljanje i sposobnost donošenja odluka koje su u najboljem interesu naših malih pacijenata.

Šta misle pacijenti

U eri „hladne“ veštačke inteligencije ljudski kontakt biva sve više na ceni. Ironično, možda i više nego ikada. Imajući u vidu mogućnost da AI alati duboko zađu u oblast medicine, te im u nekim aspektima lekari prepuste određena

zaduženja, pacijenti se mogu suočiti sa određenom dozom straha, ali i nepoverenja u ishod lečenja.

- Jasno mi je da bi uvođenje veštačke inteligencije u medicinsku praksu moglo izazvati strahove i nesigurnosti kod naših pacijenata i njihovih roditelja. Moj pristup u radu sa pacijentima temelji se na pažljivoj komunikaciji, empatiji i transparentnosti i to se neće promeniti koje god tehnološko doba da nastupi – napominje dr Mikan Lazović.

On je uvek spreman da sasluša brige pacijenata, pruži podršku i usmeri ih ka dodatnim resursima za savetovanje i dijagnostiku ako je to potrebno.

- Verujem da je ključ uspeha u usvajanju novih tehnologija u medicini izgradnja poverenja kroz otvorenu komunikaciju i partnerstvo sa pacijentima i njihovim porodicama, osiguravajući im da je njihovo zdravlje i dobrobit uvek na prvom mestu.

Dr Lazović potvrđuje da je pitanje poverenja u pogledu saradnje veštačke inteligencije i medicine od izuzetne važnosti, te poziva sve ljude da se informišu o prednostima korišćenja novih tehnologija kao što je AI.

Ako govorimo o bržoj dijagnostici i skraćivanju vremena čekanja za pacijente, upotreba veštačke inteligencije i te kako može da unapredi njihovo iskustvo. Personalizovani tretmani zasnovani na analizi velikih količina podataka mogu povećati efikasnost lečenja i smanjiti rizik od neželjenih efekata, što takođe doprinosi zadovoljstvu pacijenata.

- Mislim da je uloga lekara u donošenju medicinskih odluka ključna, jer je lekar taj koji vrši nadzor i interpretira preporuke koje daju algoritmi veštačke inteligencije i, na kraju, donosi odluku u dogovoru sa pacijentom. Empatija lekara kao profesionalca i poverenje pacijenta kao korisnika zdravstvene usluge su najvažniji – podvlači naš sagovornik.

Primena AI u medicini

- Ako govorimo o dijagnostici, terapiji i krajnjim rezultatima lečenja naših najmlađih pacijenata, sposobnost veštačke inteligencije da uočava ono što ljudsko oko možda ne bi ključna je u ranoj dijagnozi i planiranju efikasnog lečenja – objašnjava dr Lazović i dodaje – ako znamo da veštačka inteligencija može da

analizira ogromne skupove podataka, to znači da ona može brže da predvidi verovatnoću razvoja bolesti pre nego što se ona klinički manifestuje. Ova prediktivna moć je itekako značajna u upravljanju, pre svega, hroničnim stanjima, gde rano predviđanje i dijagnostika bolesti u predkliničkoj fazi može da omogućiti pravovremeno lečenje i spreći brojne komplikacije.

Sa druge strane, veštačka inteligencija donosi revoluciju i farmaceutskoj industriji, unapređujući procese od otkrića lekova, formulacije, presejanja, proizvodnje, pa sve do distribucije.

- Koristeći napredne tehnike mašinskog učenja i veštačke inteligencije analiziramo obimne setove podataka iz biomedicinskih istraživanja kako bismo identifikovali potencijalno efikasne terapijske molekule. Naši AI sistemi, obučeni na ovim podacima, sposobni su da prepoznaju ključne obrasce i veze među biološkim entitetima i molekulima, omogućavajući nam tako da evaluiramo njihovu potencijalnu efikasnost kao lekova – otkriva dr Ivan Tanasijević.

On naglašava da su posebno usmereni na razvoj generativnih AI modela koji mogu da kreiraju nove molekule, koji nisu prisutni u standardnim bibliotekama molekula korišćenih u terapijske svrhe.

- Ovi modeli imaju mogućnost da značajno prošire hemijski prostor pretrage za novim lekovima, što nam omogućava da istražujemo tretmane bolesti koji do sada nisu bili dostupni za efikasno lečenje – navodi on uz informaciju da na ovom projektu sarađuje sa startup kompanijama iz Sjedinjenih Američkih Država i Japana koje imaju pristup velikim količinama visokokvalitetnih podataka i laboratorijskim resursima, što je ključno za uspeh njihovih inicijativa u ovom izazovnom i inovativnom području.

Koje boje je budućnost

Medicina, kao oblast koja se direktno tiče ljudskog zdravlja i dobrobiti, zahteva izuzetnu preciznost, pouzdanost i sigurnost u primeni novih tehnologija, uključujući i veštačku inteligenciju. Ovakvi visoki standardi, zajedno sa složenošću medicinskih podataka i rigoroznim regulatornim zahtevima, mogu usporiti proces implementacije AI tehnologija u

FOTO: PIXABAY

GLOBALNO PARTNERSTVO ZA VEŠTAČKU INTELEGENCIJU

Srbija je 2022. godine postala deo Globalnog partnerstva za veštačku inteligenciju i jedna je od malobrojnih članica iz grupe zemalja u razvoju, a 2023. i članica Alijanse za upravljanje veštačkom inteligencijom Svetskog ekonomskog foruma. Prema Indeksu spremnosti za veštačku inteligenciju za 2023. godinu Srbija zauzima 57. mesto od 193 rangiranih država, kao lider u regionu ispred Hrvatske (70), Crne Gore (78), Severne Makedonije (83), Albanije (89) i Bosne i Hercegovine (117).

medicinske svrhe, reči su Tanasijevića.

- Izuzetno je važna interdisciplinarna saradnja između AI istraživača, medicinskih stručnjaka i regulatornih tela kako bi se ubrzala integracija veštačke inteligencije u medicinsku praksu. Zajedničkim radom moguće je ubrzati razvoj i implementaciju AI rešenja koja su prilagođena specifičnim potrebama medicinske profesije, uz poštovanje svih relevantnih standarda i regulativa i sa ciljem poboljšanja zdravstvene zaštite i tretmana pacijenata.

Naš sagovornik pretpostavlja da će u nekom trenutku AI modeli biti sposobni da pouzdano odgovore na mnoga pitanja koja su izazovna za lekare, poput onih koja se tiču rizika za dobijanje neke bolesti, efikasnosti određenog tretmana lečenja, te daljeg razvijanja bolesti. Pa ipak, i u modernoj medicini u ključnim aspektima centralnu ulogu zadržaće lekar.

- Kako najbolje iskoristiti veštačku inteligenciju zavisice od načina na koji se AI sistemi integrišu u postojeći klinički proces, a na nama inženjerima leži odgovornost da razvijemo sigurne i efikasne protokole – smatra Tanasijević.

Da bi budućnost primene veštačke

inteligencije u medicini bila svetla, uprkos svim izazovima, od velike važnosti biće njeno etičko korišćenje. U tom smislu, dr Mikan Lazović veruje da bi etičke smernice trebalo da se temelje na principima transparentnosti, sigurnosti i poštovanja ličnog integriteta i pacijenata i lekara.

- Autonomija lekara mora da ostane na prvom mestu, jer AI alati treba da nam skrate vreme i pomognu, ali odluku na kraju ipak treba da donosu lekari u dogovoru sa pacijentom. Mi lekari bi trebalo da imamo konačnu reč u svim kliničkim odlukama, a veštačka inteligencija treba da nam služi kao sredstvo za dobijanje uvida i preporuka.

Naposletku, važno je uspostaviti etički okvir koji promoviše kontinuiranu edukaciju i razvoj kako bi se medicinsko osoblje osposobilo za etičko korišćenje tehnologija veštačke inteligencije. Jedino ovakvim pristupom možemo da osiguramo da AI posluži kao moćan alat u unapređenju medicinske brige, dok istovremeno štitimo prava i dobrobit naših pacijenata i održavamo visok nivo profesionalne autonomije u medicinskoj praksi, zaključuje dr Lazović.

 IVANA TOMIĆ

SIGMA
international

UGRADNJA SOLARNIH SISTEMA

Showroom:
Ul. Ruže Jovanović 70
11000 Beograd
063/733 26 42
063/890 85 74
info@sigmainternational.rs
www.sigmainternational.eu

LUTEJA
SOLARNI SISTEMI

Milana Andonovića 4
18000 Niš
063/404 600 060/566 5451
solarnisisteminis@gmail.com

Srećna Zvezda

Popljesak BB 35254 Paraćin, Popovac
060/5411280 sreznazvezda68@gmail.com

AUTOBUSKI PREVOZ PUTNIKA U SRBIJI I INOSTRANSTVU

carapedshop

D-SHOP

**КУБА ЧАРАПА
HOUSE OF SOCKS**

**Теразије ББ
11000 Београд**

062/221 117

ПОДЗЕМНИ
ПЕШАЧКИ ПРОЛАЗ КОД
ХОМЕЛА МОСКВА

carapedshop

dshzop_dshop@yahoo.com

KADA ELITA ZAMENI SIROMAŠNE

ŠTA ĆE NAM DONETI DŽENTRIFIKACIJA BEOGRADA?

POD DŽENTRIFIKACIJOM SE PODRAZUMEVA PROCES PROMENE STRUKTURE I NAMENE DELOVA GRADA, TOKOM KOJEG SE NAJČEŠĆE NASELJA SA STANOVNIŠTVOM NIŽEG DRUŠTVENO-EKONOMSKOG SLOJA PRETVARAJU U SKUPA NASELJA ZA ONE SA DUBLJIM DŽEPOM. NASTAJU NOVI LOKALI, NOVI SADRŽAJI I TAKO CELOKUPAN NOVI MILJE ISTISKUJE POSTOJEĆI, STARI

Beograd se širi velikom brzinom. Delovi grada koji su pre više od pet decenija bili periferija danas spadaju u centralnu gradsku zonu. Mnogim ulicama koje su sada jako prometne i sa okolnim novoizgrađenim stambenim objektima, nekada se retko prolazilo. To je proces koji prati velike gradove širom sveta, neobičnog naziva koji nema svoju reč u našem jeziku – džentrifikacija.

Nastala je od engleske reči „gentry” koja označava gospodski stalež. Pod džentrifikacijom se podrazumeva proces promene strukture i namene delova grada, tokom kojeg se najčešće naselja sa stanovništvom nižeg društveno-ekonomskog sloja pretvaraju u skupa naselja za one sa dubljim džepom. Kada se kaže da je nešto „džentrifikovano”, pod tim se podrazumeva istiskivanje postojećeg stanovništva sa određenog prostora, na kome se podižu nove zgrade u koje se useljavaju imućniji ljudi. To su obično lokacije koje su atraktivne za kupovinu, život i boravak. Nastaju novi lokali, novi sadržaji i tako celokupan novi milje istiskuje postojeći, stari.

Progres ili razvoj grada često se dovodi u vezu sa novogradnjom. Urbanisti tvrde da džentrifikacija nije strogo vezana za novogradnju.

- Ona sama po sebi nije trend, već dolazi kao posledica postupka urbane obnove već obrazovanih delova grada. Obnova je skupa, pa traži učešće onih koji imaju sredstva da to isprate. Posredno znači da ti ljudi imaju i određene interese kada negde ulažu data sredstva, a obično je to da tu žive ili da imaju svoj poslovni prostor. Tako dolazi do džentrifikacije – reči su urbaniste dr Branislava Antonića.

Ipak, pritisak rasta cena na tim mestima je veliki i stanovi nisu namenjeni svakome.

- Pre svega zbog samog koncepta života u tim novim naseljima, zbog kvalitativnih sadržaja, a donekle i zbog prestiža i pokazivanja – kaže za Biznis.rs Milić Đoković, procenitelj i sudski veštak za oblast nekretnina.

U našoj zemlji je nekoliko primera džentrifikacije i to nije samo „Beograd na vodi”.

- U Beogradu su to Vračar, Donji Dorćol, blokovi središnjeg dela Novog Beograda. U Novom Sadu – širi obod gradskog jezgra, posebno uz Bulevar oslobođenja. Dok se u gradovima srednje veličine džentrifikacija ne oseća toliko, određeni elementi se ipak uviđaju na obodu gradskih jezgara, na mestima gde propisi čuvanja istorijski vrednih zgrada i ambijenata nisu toliko strogi, a sa druge strane ste i dalje blizu glavnih gradskih tačaka – objašnjava Antonić.

Kako tvrdi naš sagovornik, zeleno-plave infrastrukture – odnosno parkovi, zelenila i vode, podižu kvalitet života, ali i asociraju na ekskluzivnost i imaju veći stepen privlačnosti. Tako nije iznenađenje što su baš takva mesta podlegla „džentrifikaciji”.

Na pitanje zašto su nekada neatraktiv-

na naselja danas luksuzna i skupa, Milić Đoković odgovara:

- Desilo se oživljavanje kvartova, pravljenje novih naselja, novog stila života i samim tim što je lokacija bila nerazvijenija rast je veći, odnosno veća je razlika od onoga što je bilo do onoga što je sada. Mesta su i primamljiva, ali nameće se pitanje ko tu može da živi? Svako ko može da kupi, plati ili iznajmi. Šalim se, ali tako je. To su pre svega mladi i uspešni ljudi iz privatnog sektora i donekle stranci – ističe Đoković.

Kao i svaka velika pojava u razvoju gradova, i džentrifikacija ima dobre i loše strane. Najčešće se pominju one loše, a to je gubljenje postojećeg društvenog i kulturnog miljea jer novo, po primanjima jače stanovništvo, posredno istiskuje postojeće sa nižim primanjima. To se dešava jer platežno jače stanovništvo utiče na porast cena nekretnina. Stručnjaci iz oblasti društvenih nauka često ovaj proces dovode u vezu sa kidanjem tradicionalnih veza. Trenutno je glavna strepnja šta će biti sa Beogradskim sajmom.

Branislav Antonić ističe da se džentrifikacija najčešće dešava u već obrazovanim delovima naselja.

- U uređenom sistemu svaki od procesa poput urbane obnove pokriven je urbanističkim dokumentom. U Srbiji su to urbanistički planovi koji na osnovu zakona moraju uključiti i pravila tretmana i zaštite graditeljske i prirodne baštine (spomenici kulture, spomenici prirode, kulturno-istorijske celine), kao i pravila koja se odnose na infrastrukturu (vodovod, kanalizacija, snabdevanje električnom energijom, saobraćajnice, pokrivenost internetom i telefonijom, tretman komunalnog otpada, komunalne površine...).

U zavisnosti od toga kako se o tome vodi računa, zavisi i da li je situacija dobra ili loša.

UMETNICI DOVODE INVESTITORE

Džentrifikacija se često dovodi u vezu sa umetnicima i pripadnicima alternativne kulturne scene. Delovi grada prvo se pretvaraju u nekakve urbanije, skreće se pažnja na određeni deo grada, pojavljuju se habovi, kulturne radionice.

- Prvo oni preuzimaju kako bi skrenuli pažnju investitora na određeni deo grada. Sava Mala je odličan primer – argumentovao je sociolog Ilija Malović u razgovoru za portal RTS-a.

- Ona je više problem ako postoji slaba lokalna uprava koja ne stiže da prati nivo promena na lokalnom nivou, odnosno povećan obim novogradnje. Ako se, na primer, džentrifikacija sprovodi kroz obnovu postojećeg građevinskog tkiva (potpuna obnova zgrada), onda obično ne dolazi do potrebe za novom infrastrukturom, već njenim osavremenjavanjem (što bi trebalo biti redovna aktivnost grada) – zaključuje Antić.

Sa druge strane, ekonomski stručnjaci navode da se džentrifikacijom postižu i brojne prednosti, jer stanovništvo koje je platežno jače utiče na podizanje kvaliteta održavanja zgrada i otvorenih javnih prostora oko njih – ulica, trgova, parkova, dvorišta i slično. Ovim se lakše sprovodi obnova i oživljavanje starijih delova gradova, gde su često sredstva za obnovu viša.

Američki stručnjak Ričard Florida istakao je da je u Sjedinjenim Američkim Državama izgradnja novih lokala i biznisa donela novac i posao u komšiluk.

Ulice koje su ranije bile oronule postaju atraktivna mesta za šetnju, upoznavanja i provod. To potvrđuju i neki od staroselaca koji kažu da je okruženje mnogo bezbednije nego ranije, piše BBC.

Pa, dobija li onda savremeno društvo džentrifikacijom ili gubi?

- Na to pitanje je komplikovano odgovoriti, ali – i dobija i gubi. Naravno, tamo gde je bila zapuštena infrastruktura, gde su bile udžerice koje ruže grad i celinu treba da se gradi, ali ima i delova koje treba zaštititi i ne bi po svaku cenu trebalo dozvoliti staklene fasade i taj „new stily“, što se dešava. Treba zaštititi centralno jezgo oko Saborne crkve, oko hrama Svetog Save, po mom mišljenju i Sajam... Ipak, na kraju krajeva mora malo i istorije da ostane – smatra Milić Đoković.

I Branislav Antić ističe da džentrifikacija sa sobom nosi i dobre i loše strane, ali kaže da je ona sastavni deo savremenog razvoja gradova.

- Gradovi koji nemaju elemente džentrifikacije znači da su bez urbane obno-

ve i revitalizacije, što je možda još veći izazov, jer to znači da oni nemaju razvojni potencijal, da imaju nedostatke u lokalnoj privredi koja ne privlači stanovništvo, pa nema ni aktivnosti u obnovi ili gradnji zgrada. Odnos da li savremeno društvo dobija ili gubi džentrifikacijom pre svega zavisi od toga kako se ona sprovodi na lokalnom nivou, odnosno kako lokalna uprava i stručnjaci vode postupke urbane obnove – zaključuje naš sagovornik.

Dosta velikih gradova, među kojima je i Beograd, pred očima stanovnika i prolaznika svakodnevno se menjaju. Nestaju stara naselja, kvartovi i zgrade, i niču neka nova. Pojam džentrifikacije decenijama je proučavan, međutim, nije u potpunosti postignuta saglasnost oko njegove definicije, ali ni oko toga na koji način ovaj fenomen utiče na neki grad. Tako pitanja „šta će biti sa istorijom grada“ i „da li je dobro što su neke ulice sada bezbedne i prometne“, ostaju vremenu da da odgovore.

 JANA VOJNOVIĆ

FOTO: PIXABAY

BOSCH I MICROSOFT SARADJUJU NA AI TEHNOLOGIJI ZA BEZBEDNOST AUTOMOBILA

Tehnološki giganti Bosch i Microsoft dogovorili su se da sarađuju kako bi automobili bili bezbedniji uz pomoć veštačke inteligencije (AI), saopštio je izvršni direktor Boscha Stefan Hartung. Kako su saopštile obe kompanije, veštačka inteligencija će u budućnosti omogućiti vozilima da procene rizik u određenim situacijama, reaguju u skladu sa tim i tako bolje zaštite učesnike u saobraćaju.

Tanja Rikert, članica odbora kompanije Bosch, rekla je da je generativna veštačka inteligencija „pokretač inovacija“ i da bi mogla da promeni industriju, slično kao pronalazak računara. Generativna veštačka inteligencija se odnosi na varijantu veštačke inteligencije koja može samostalno da kreira novi sadržaj koji se gotovo ne razlikuje ili čak prevazilazi ljudska dela. Može se kontrolisati ljudskim jezikom. AI u automobilima može pomoći u boljoj proceni saobraćajne situacije kroz kontekstualno znanje, slično kao kod iskusnog ljudskog vozača, rekla je Rikert, preneo je Seebiz.

Kao primer je navela situaciju u kojoj se lopta otkotrlja na kolovoz, a sistem veštačke inteligencije predviđa da bi dete verovatno moglo da istrči na put, međutim, „dobra veštačka inteligencija, takođe, može da razlikuje loptu koja se kotrlja od scenarija gde vetar pomera praznu plastičnu kesu i nije potrebno kočenje u nuždi“.

Ovo partnerstvo daje nemačkoj multinacionalnoj kompaniji Bosch pristup AI tehnologiji od Microsoft partnera kompanije OpenAI. Istovremeno, softverska kompanija, takođe, ima dovoljan računarski kapacitet za obavljanje složenih AI proračuna na računarima visokih performansi. Microsoft, zauzvrat, može imati koristi od mase anonimnih podataka koje generišu Boschovi računari u vozilima.

SVE VIŠE NEMACA NE ŽELI ODLAZAK U PENZIJU

U Nemačkoj se sve manje ljudi odlučuje za odlazak u stečenu penziju. Ljudi od 63 do 67 godina starosti češće biraju da rade, pokazali su zvanični podaci vlade. Nemci rođeni posle 1964. pravo na starosnu penziju stižu sa 67 godina. Postoji i mogućnost prevremene penzije, počevši od 63. godine, ali su onda penzije manje.

Podaci pokazuju da je broj zaposlenih u grupi od 63 do 67 godina, koji i dalje plaćaju socijalne dažbine, a koji su zaposleni makar i sa kraćim radnim vremenom, stalno rastao – sa 1,31 milion u 2020. godini, na prošlogodišnjih 1,67 miliona. Iz te starosne grupe, 2022. je bilo zaposleno 1,52 miliona Nemaca. Zvanične brojeve vlada je predočila u odgovoru na poslaničko pitanje partije Levica, a u te podatke je uvid imala agencija DPA.

Stručnjak Levice za pitanja penzije Matijas V. Birkvald prokomentarisao je da se neprestano čuju zahtevi da se podigne starosna

granica za odlazak u penziju, da se ukine takozvana penzija sa 63, kao i takozvana „fleksibilna penzija“. Ukazao je, međutim, da je za posljavanje starijih sve češća pojava.

U Nemačkoj već dugo traje rasprava šta da se radi zbog sve bržeg starenja stanovništva i nedostatka radne snage. Sindikati i političari leve orijentacije protive se predlozima da se starosni prag za odlazak u penziju podigne, možda čak i na 70 godina.

SVETSKA ZLATARA PANDORA PRESTAJE DA KORISTI ISKOPANO ZLATO I SREBRO

Najveća svetska prodavnica nakita po količini prodatih proizvoda Pandora odlučila je da prestane da koristi iskopano srebro i zlato i da u proizvodnji nakita upotrebljava samo reciklirane plemenite metale, koji zahtevaju manje energije za proizvodnju, a sve kako bi smanjila emisiju ugljen-dioksida.

Prema godišnjem izveštaju te danske kompanije, ona svake godine kupuje oko 340 tona srebra i jednu tonu zlata, a tokom proizvodnih procesa oslobodila je 264.224 tone ugljen-dioksida u 2022. godini. - Korišćenjem recikliranih, umesto novoiskopanih metala, Pandora, poznata po svojim ekonomskim narukvicama od 65 do 95 dolara, smanjiće indirektnu emisiju za oko 58.000 tona godišnje – rekao je njen potpredsednik Mads Tvomi-Madsen. Kako je naveo, lanci snabdevanja recikliranim metalom predstavljaju rizik, jer ukradeno zlato može da se proda kao otpad za recikliranje, ali i zbog toga jer je teško dokazati poreklo metala kada se jednom istopi.

Kako bi ublažila rizike, Pandora je odlučila da koristi standard koji je razvio svetski Savet odgovoran za nakit (Responsible Jewellery Council), koji isključuje zlatnike i zlatne poluge kao izvor recikliranog zlata.

Pandora, koja je 2022. godine prodala 103 miliona komada nakita, proizvodi nakit u dve fabrike na Tajlandu i gradi treću u Vijetnamu. I njeni konkurenti, poput brendova Monica Vinader i Missoma, takođe, ističu svoju stoprocentnu upotrebu recikliranog srebra i zlata. Reuters navodi da rafinerije metala recikliraju srebro iz industrijskih katalizatora, rendgenskih zraka, elektronske opreme i starog srebrnog pribora, a reciklirano zlato dobijaju iz otpada od proizvodnje nakita, kao i od starog nakita.

FOTO: PIXABAY

SUBOTIČANKA

d.o.o.
Subotica

Đorđa Natoševića 44
24000 Subotica
024/553700
suboticanka.subotica@gmail.com

TEHNIČKI PREGLEDI

REGISTRACIJA
TEHNIČKI PREGLED
OSIGURANJE

📍 Oračka 59, Beograd, Zemun

☎ 062/ 349 349

📍 Surčinska 109, Novi Beograd

☎ 062/ 291 291

📍 Bulevar Nikole Tesle 3, Zemun
(zgrada hotela "Jugoslavija")

☎ 062/ 729 729

✉ sunce.ugrinovacka@gmail.com

🌐 www.agencijasunce.com

THOMAS-TRADE **sirovine za industriju gume i plastike**

Vidikovački Venac 59 04, 23
11090 Beograd, Rakovica

063/243932, 011/2336974
thomasbg@verat.net

uniko

VITALORG

Sigurno rešenje za Vaše krvne
sudove, srce, mozak i jetru

Apoteke

Zeleni Bulevar 2, Vrnjačka Banja

060 018 44 55

Vojvode Radomira Putnika 8, Loznica

063 539 234

UNIKO d.o.o.

Kralja Petra I 50/15 15300 Loznica

064 439 25 56

uniko.doo@gmail.com

